

Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Overzicht van rechtspraak

I. Inhoudstafel

I.	Inhoudstafel.....	1
II.	Inleiding.....	5
	Inhoud document.....	5
	Overzicht van internationale instanties	5
	Hof van Justitie van de Europese Unie	5
	Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	9
	VN-comité voor de rechten van personen met een handicap	12
III.	Artikelsgewijze bespreking	14
	Artikel 1, §2 - “personen met een handicap”	14
	Hof van Justitie van de Europese Unie	15
	Sonia Chacón Navas	15
	Jette Ring	17
	Z	20
	Europees Hof voor de Rechten van de Mens	23
	I.B. v. Griekenland	23
	Nationale rechtspraak - Duitsland.....	25
	Arrest Duits Federaal Arbeidshof (Bundesarbeitsgericht)	25
	Artikel 2, §4 - “redelijke aanpassingen”	27
	Hof van Justitie van de Europese Unie	28
	Jette Ring	28
	Commissie v. Italië.....	31
	Europees Hof voor de Rechten van de Mens	33
	D.G. v. Polen	33
	Butrin v. Rusland	35
	Nationale rechtspraak – België	36
	Arbeidsrechtbank Luik, 20/06/2016.....	36
	VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	38
	M.L. en G.M. v. Australië	38
	Artikel 5 - Gelijkheid en non-discriminatie.....	40

Hof van Justitie van de Europese Unie	41
S. Coleman	41
Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern	43
Nationale rechtspraak - België	47
Van Hoovels	47
Artikel 7 - Kinderen met een handicap	49
Europees Comité voor Sociale Rechten	50
Action Européenne des Handicapés (AEH) v. Frankrijk	50
Nationale rechtspraak	52
Bundesgericht Lausanne 4 december 2014 (Zwitserland)	52
Artikel 9 - Toegankelijkheid	54
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	55
Nyusti en Takacs v. Hongarije	55
X v. Argentinië	58
F. v. Oostenrijk	60
Artikel 12 - Gelijkheid voor de wet	62
Europees Hof voor de Rechten van de Mens	63
Kiss v. Hongarije	63
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	65
Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije	65
Artikel 13 - Toegang tot de rechter	68
Europees Hof voor de Rechten van de Mens	69
Đorđević v. Kroatië	69
Artikel 14 - Vrijheid en veiligheid van de persoon	71
Europees Hof voor de Rechten van de Mens	72
L.B. v. België	72
Dufoort v. België	76
Swennen v. België	79
Caryn v. België	82
W.D. v. België	84
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	86
X v. Argentinië	86
Artikel 15 - Vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing	88

Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	89
Đorđević v. Kroatië	89
Claes v. Belgium.....	91
Artikel 16 Vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik	94
Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	95
Đorđević v. Kroatië	95
Artikel 17 - Bescherming van de persoonlijke integriteit	97
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	98
X v. Argentinië	98
Artikel 19 – Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij	100
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	101
H.M. v. Zweden.....	101
F. v. Oostenrijk.....	103
Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	105
Guberina v. Kroatië.....	105
Artikel 24 - Onderwijs.....	106
Europees Comité voor Sociale Rechten	108
Action Européenne des Handicapés (AEH) v. Frankrijk	108
Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	111
Çam v. Turkije	111
Artikel 25 - Gezondheid	113
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	114
H.M. v. Zweden.....	114
Artikel 26 - Habilitatie en revalidatie.....	117
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	118
H.M. v. Zweden.....	118
Artikel 27 - Werk en werkgelegenheid	121
Hof van Justitie van de Europese Unie	123
Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern	123
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	128
Liliane Gröninger v. Duitsland	128
A.F. vs. Italië.....	133
Nationale rechtspraak - België	134
Bauwens	134

Artikel 28 - Behoorlijke levensstandaard en sociale bescherming.....	135
Hof van justitie van de Europese Unie	136
Johann Odar	136
Artikel 29 – Participatie in het politieke en openbare leven	138
Europees Hof voor de Rechten van de Mens.....	139
Kiss v. Hongarije	139
VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap	141
Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije	141

II. Inleiding

Inhoud document

Dit document biedt een overzicht van de rechtspraak die de inhoud van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap van de Verenigde Naties (VN-Verdrag Handicap) verduidelijkt en de diverse artikelen van het Verdrag verder vormgeeft. Onder elk artikel van het Verdrag wordt de relevante rechtspraak over dat artikel van de internationale en nationale rechterlijke instanties actief op het gebied van rechten van personen met een handicap gegroepeerd.

Het Hof van Justitie van de Europese Unie, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en het VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap (VN-Comité) zijn enkele internationale instanties die uitspraken hebben gedaan die relevant zijn voor het verkrijgen van een beter begrip van het VN-Verdrag Handicap.

Overzicht van internationale instanties

Hof van Justitie van de Europese Unie¹

Instantie

Het Hof van Justitie van de Europese Unie is de **rechtsprekende instantie van de Europese Unie**, gevestigd in Luxemburg. Het omvat drie instanties: het Hof van Justitie, het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken.²

Jurisdictie

Het Hof verzekert de eerbiediging van het recht bij de interpretatie en toepassing van de verdragen.³ Meer bepaald omvat de rechtsmacht van het Hof **het recht van de Verdragen die ten grondslag liggen aan de Europese Unie en het afgeleid recht**, i.e. handelingen van de instellingen van de Unie.⁴

Van belang is hier op te merken dat internationale overeenkomsten die gesloten zijn door de unie, zoals het VN-Verdrag Handicap dat werd goedgekeurd door de Unie en daardoor deel uitmaakt van haar rechtsorde, voorrang hebben op teksten van afgeleid unierecht. Deze teksten dienen dan ook **voor zover mogelijk conform deze overeenkomsten, en dus ook**

---

¹ Zie de officiële site: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/.

² Artikel 19 (1), eerste alinea Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU).

³ Artikel 19 (1), eerste alinea VEU.

⁴ L. WADDINGTON, G. QUINN en E. FLYNN, *European Yearbook of Disability Law*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 304.

conform het VN-Verdrag Handicap, te worden uitgelegd.⁵ Het Hof, dat bevoegd is voor kwesties in verband met het afgeleid recht, ziet hier dan ook op toe.

Procedure en rechtsgevolgen

In het bijzonder de inbreukprocedure⁶ en de procedure van de prejudiciële vraag⁷ zijn relevant voor de bescherming, verduidelijking en concretisering van de rechten van personen met een handicap.⁸

i. Beroep wegens niet-nakoming van verplichtingen onder Unierecht door een lidstaat (artikel 258-260 Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (WEU))

▪ Procedure

Indien een staat zijn verplichtingen onder het Unierecht niet nakomt, zoals het niet of onvolledig omzetten van een richtlijn naar nationaal recht, kan een **beroep wegens het niet nakomen van verplichtingen** worden ingesteld.

Deze inbreukprocedure beoogt in de eerste plaats de lidstaat ertoe aan te zetten het unierecht toe te passen en dit op de juiste wijze. Daarnaast kan de procedure duidelijkheid verschaffen over de precieze inhoud van de verplichtingen van de lidstaat. De betrokken lidstaat kan na het oordeel van het Hof de draagwijdte van zijn verplichtingen niet meer aanvechten.⁹

Enkel **de commissie** kan krachtens artikel 258 VWEU een dergelijke vordering instellen.¹⁰

▪ Rechtsgevolgen

Indien het Hof een inbreuk door een lidstaat vaststelt, is deze staat **gehouden de maatregelen te nemen die nodig zijn ter uitvoering van de uitspraak van het Hof**.¹¹ Deze gehoudenhoudt zowel een verbod in om een nationale regel toe te passen die in strijd is met het Unierecht als een verplichting om elke maatregel te nemen opdat het Unierecht

---

⁵ HvJ C-335/11 en C-337/11, *HK Danmark, als lasthebber van Jette Ring v. Dansk almennyttigt Boligselskab and HK Danmark, als lasthebber van Lone Skouboe Werge v. Dansk Arbejdsgiverforening, als lasthebber van Pro Display A/S*, 11 april 2013, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=136161&doclang=NL>, §§ 28-32.

⁶ Artikel 258 Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU).

⁷ Artikel 267 VWEU.

⁸ L. WADDINGTON, G. QUINN en E. FLYNN, *European Yearbook of Disability Law*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 304.

⁹ K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2006, 129-130.

¹⁰ Krachtens artikel 259 VWEU kan ook een lidstaat een klacht indienen, maar slechts nadat ze die klacht eerst aan de commissie heeft voorgelegd. De commissie brengt dan een advies uit aan de betrokken staat. Indien de commissie geen advies heeft uitgebracht binnen drie maanden na indiening, kan de klacht ook zonder dit advies worden ingediend. Tot nu toe zijn er heel weinig klachten krachtens artikel 259 VWEU ingediend. K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2006, 147-148.

¹¹ Artikel 260 (1) VWEU.

ten volle wordt toegepast.¹² Als de inbreuk van de lidstaat erin bestaat een richtlijn niet of onvolledig te hebben omgezet in nationaal recht, kan het Hof in zijn arrest tot vaststelling van niet-nakoming bovendien de betaling van een forfaitaire som of een dwangsom opleggen.¹³

Individuen kunnen niet rechtstreeks rechten putten uit arrest tot vaststelling van niet-nakoming. Zij kunnen zich enkel beroepen op de bepaling van Unierecht met directe werking die volgens het arrest geschonden is.¹⁴ Het arrest kan wel mogelijkwijze een basis vormen voor de **aansprakelijkheid van de lidstaat**. De staat is aansprakelijk bij een voldoende ernstige inbreuk van het Unierecht. Een vonnis dat een niet-nakoming van verplichtingen vaststelt, is op zichzelf echter onvoldoende om een voldoende ernstige inbreuk in hoofde van de lidstaat aan te tonen. Indien de lidstaat na de uitspraak van het Hof zijn verplichtingen nog steeds niet nakomt, maakt dit wel een voldoende ernstige inbreuk van het Unierecht uit en is de lidstaat gehouden om de schade of het verlies uit die periode te compenseren.¹⁵

Het is aan de Commissie om ervoor te zorgen dat de uitspraak van het Hof wordt nagekomen. Indien de lidstaat geen gevolg geeft aan de uitspraak, kan de Commissie de zaak weer voor het Hof brengen. Indien het Hof vaststelt dat de lidstaat zijn uitspraak niet heeft nageleefd, kan het deze staat verplichten een forfaitaire som of een dwangsom te betalen.¹⁶

ii. Prejudiciële vraag over de uitlegging van Unierecht (artikel 267 VWEU)

▪ Procedure

Nationale rechterlijke instanties van de lidstaten kunnen een rechtsvraag over een bij hen aanhangige zaak naar het Hof verwijzen om een **uitlegging van het Unierecht** te verkrijgen.¹⁷ Het Hof is dan gehouden deze prejudiciële vraag te beantwoorden op een wijze die in principe tot de oplossing van de zaak aanhangig bij de nationale rechter leidt. Het is natuurlijk aan de nationale rechter om de zaak af te handelen. Het antwoord van het hof gaat steeds het uiteindelijke oordeel in het hoofdgeding vooraf.¹⁸

---

¹² K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2006, 168.

¹³ Artikel 260 (3) VWEU.

¹⁴ K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2006, 169.

¹⁵ K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2006, 169-170.

¹⁶ Artikel 260 (2) VWEU.

¹⁷ Artikel 267 VWEU en L. WADDINGTON, G. QUINN en E. FLYNN, *European Yearbook of Disability Law*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 304.

¹⁸ K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2006, 192.

- Rechtsgevolgen

De prejudiciële beslissing is vooreerst **bindend voor de nationale rechterlijke instantie die het hoofdgeding behandelt**. Alle hoven en rechtbanken die in de zaak betrokken zijn, dus ook in een later stadium van de procedure zoals in beroep, zijn verplicht om de inhoud van de uitspraak te volgen.¹⁹ Daarenboven geldt de prejudiciële beslissing ook buiten het voorliggende geschil. De uitspraak geldt ***erga omnes*** en bindt alle nationale rechterlijke instanties.²⁰

---

¹⁹ K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2006, 193.

²⁰ K. LENAERTS, I. MASELIS & K. GUTMAN, *Procedural Law of the European Union*, Londen, Sweet & Maxwell Ltd, 2011, 194.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens²¹

Instantie

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) is een **internationaal gerechtshof** opgericht onder het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Het is een belangrijk orgaan van de Raad van Europa²² en is gevestigd in Straatsburg.²³

Jurisdictie

De rechtsmacht van het EHRM strekt zich uit over **alle kwesties met betrekking tot de interpretatie en de toepassing van het EVRM en de Protocollen**.²⁴ Het EVRM voorziet in de bescherming van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden in Europa. De rechtspraak van het EHRM is dan ook potentieel van groot belang om de mensenrechten van personen met een handicap te bevorderen en te beschermen.²⁵

Tot nu toe stelt het EHRM zich redelijk terughoudend op wat betreft de regelgeving rond gedwongen detentie en rond de behandeling van personen met een handicap waarbij het de staten een ruime appreciatiemarge geeft. Ook erkent het slechts geleidelijk aan dat staten bepaalde verplichtingen hebben om maatschappelijke integratie en onafhankelijk leven te bevorderen. Toch zijn er ontwikkelingen aan de gang en ook het VN-Verdrag Handicap met zijn articulatie van de mensenrechten specifiek voor personen met een handicap kan een positieve impact hebben op het Hof.²⁶ Het VN-Verdrag Handicap is ook al in meerdere arresten van het Hof naar voren gekomen. Op deze manier kan de rechtspraak van het EHRM een belangrijke leidraad vormen voor de precieze betekenis en draagwijdte van de rechten uit het VN-Verdrag Handicap.

Procedure

Zowel staten als individuen kunnen een vordering instellen voor het EHRM:

- 1) **Elke verdragsluitende partij** kan krachtens artikel 33 EVRM elke vermeende niet-nakoming van de bepalingen van het EVRM en de Protocollen door een andere staat die partij is bij het EVRM bij het Hof aanhangig maken. Aangezien dit statenklachtrecht tot doel heeft de Europese openbare orde te waarborgen, moet de staat geen belang aantonen. Aangezien dergelijke zaken voornamelijk via diplomatieke kanalen worden

---

²¹ Zie de officiële site: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

²² “De Raad van Europa is Europa’s voornaamste instelling voor mensenrechten.” L. WADDINGTON, G. QUINN and E. FLYNN, *European Yearbook of Disability Law*, Antwerp, Intersentia, 2013, 339.

²³ http://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_NLD.pdf.

²⁴ Artikel 32 EVRM.

²⁵ L. WADDINGTON, G. QUINN en E. FLYNN, *European Yearbook of Disability Law*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 339.

²⁶ L. WADDINGTON, G. QUINN en E. FLYNN, *European Yearbook of Disability Law*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 348.

opgelost, zijn er in het verleden evenwel slechts een beperkt aantal statenklachten ingediend.

Een statenklacht is slechts ontvankelijk indien alle (nuttige) nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput. Het komt eerst aan de nationale rechter toe om de toepassing van het EVRM te verzekeren en het beschermingsmechanisme van het Hof geldt slechts subsidiair. Vervolgens dient de zaak binnen zes maanden na de definitieve nationale beslissing aanhangig te worden gemaakt.²⁷

- 2) Artikel 34 EVRM stelt een **individueel klachtrecht** in waardoor het Hof verzoekschriften kan ontvangen van iedere natuurlijk persoon, iedere niet-gouvernementele organisatie en van iedere groep personen die beweert slachtoffer te zijn van een schending van zijn rechten uit het EVRM of de Protocollen door een staat die partij is.

Ook hier kan een individueel verzoekschrift slechts worden ingediend na uitputting van de interne rechtsmiddelen. Ook de termijn van zes maanden geldt. Opdat een individueel verzoekschrift ontvankelijk zou zijn, gelden daarboven nog andere voorwaarden.²⁸

Rechtsgevolgen

Het EHRM is zelf onbevoegd om (grond)wetgevende of uitvoerende normen of rechterlijke beslissingen te vernietigen, te wijzigen of te hervormen. Het beperkt er zich toe die normen of beslissingen, alsook bepaalde praktijken, al dan niet strijdig te verklaren met het EVRM of zijn Protocollen. In geval van verdragsschending is **de verdragsstaat verplicht om hieraan een einde te stellen en de gevolgen ervan ongedaan te maken**. Wanneer het EHRM een verdragsschending vaststelt en het interne recht volgens het Hof geen of slechts gedeeltelijk rechtsherstel biedt, kan het Hof aan de benadeelde een “billijke genoegdoening” toekennen.²⁹ Het Comité van Ministers van de Raad van Europa ziet toe op de tenuitvoerlegging van de arresten van het EHRM.³⁰

Het EHRM aanvaardt geen directe derdenwerking, er kunnen **enkel procedures worden gestart voor de schending van een verdragsrecht door een overheid**, niet door een particulier. Het EHRM aanvaardt wel **indirecte derdenwerking** waarbij de staat de plicht heeft om wetgeving en andere maatregelen te nemen om de eerbiediging van de verdragsrechten in de verhouding tussen particulieren onderling te verzekeren. **Het EHRM kan een verdragsstaat dus veroordelen voor een schending van het EVRM door een particulier ten aanzien van een andere particulier**. De verplichting van de staat omvat zowel

---

²⁷ Artikel 35 EVRM.

²⁸ Voor meer informatie: “Practical Guide on Admissibility Criteria”, http://www.dp-rs.si/fileadmin/dp.gov.si/pageuploads/RAZNO/Admissibility_guide_ENG.pdf.

²⁹ Artikel 41 EVRM.

³⁰ Artikel 46 §2 EVRM.

een ex ante als een ex post bescherming. Enerzijds moet de staat voorkomen dat een private actor het EVRM schendt. Anderzijds moet de staat in het geval van een schending door een particulier afdoende rechtsherstel bieden. De nationale wetgeving dient niet enkel in overeenstemming te zijn met het EVRM, ze moet ook effectief afgedwongen kunnen worden.

Het gezag van gewijsde van een arrest van het EHRM strekt zich slechts uit tot het geval dat aanleiding heeft gegeven tot het arrest zelf. De uitspraak is dan ook enkel bindend voor de partijen. Toch heeft de rechtspraak van het Hof een **aanzienlijke invloed op de interne rechtsorde van de verdragsstaten die vaak hun wetgeving, reglementering of rechtspraak preventief aanpassen om zelf een veroordeling door het Hof te vermijden**.³¹ Het Hof van Cassatie aanvaardt dat de interpretatie die het EHRM geeft aan een rechtstreeks toepasselijke verdragsbepaling zich in die bepaling incorporeert, zodat een cassatieberoep kan worden ingesteld wegens schending van de verdragsbepaling zoals die wordt geïnterpreteerd door het EHRM.³² Het Grondwettelijk Hof van zijn kant houdt bij zijn toetsing aan grondrechten in Titel II van de Grondwet rekening met verdragsbepalingen die analoge rechten en vrijheden waarborgen, zoals deze vervat in het EVRM.³³

---

³¹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Compendium van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2012, 57.

³² Zie b.v. Cass., 10 mei 1989, *J.T.*, 1989, 330.

³³ Vaste rechtspraak sedert Arbitragehof, nr. 136/2004, 22 juli 2004; geherformuleerd in Arbitragehof, nr. 189/2005, 14 december 2005.

VN-comité voor de rechten van personen met een handicap³⁴

Instantie

Het VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap is **een orgaan van onafhankelijke experts** dat is ingesteld krachtens artikel 34 VN-Verdrag Handicap. Het is dan ook geen gerechtelijke instantie.

Jurisdictie

Het Comité is bevoegd om **de implementatie van het VN-Verdrag Handicap door de staten te controleren**.

Procedure

Er zijn twee vormen van procedures voor het Comité:

- 1) Het Comité **ontvangt de rapporten van staten** over de nationale stand van de implementatie van de rechten van het verdrag.

Staten zijn namelijk verplicht om binnen twee jaar nadat het Verdrag voor hen in werking is getreden een uitgebreid rapport in te dienen over de genomen maatregelen om hun verplichtingen onder het Verdrag na te komen, alsmede over de vooruitgang die in dit verband geboekt is.³⁵ Daarna brengen staten minstens elke vier jaar een volgerapport uit.³⁶

Het Comité formuleert hierop suggesties en algemene aanbevelingen die ze in de vorm van “concluding observations” doorstuurt naar de betrokken staat.³⁷

- 2) Het Facultatief Protocol bij het Verdrag biedt het Comité de bevoegdheid om **individuele klachten te behandelen** over schendingen van het Verdrag door staten die partij zijn.³⁸ Een staat die partij is bij het Protocol erkent dat het Comité bevoegd is voor klachten namens personen of groepen van personen die onder de rechtsmacht van de staat vallen en beweren het slachtoffer te zijn van een schending van de bepalingen van het Verdrag door deze staat.³⁹

---

³⁴ Zie officiële site: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx>.

³⁵ Artikel 35 (1) VN-Verdrag Handicap.

³⁶ Artikel 35 (2) VN-Verdrag Handicap.

³⁷ Artikel 36 (1) VN-Verdrag Handicap en <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/QuestionsAnswers.aspx>.

³⁸ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX en J. WAUTERS, *De doorwerking van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 45.

³⁹ Artikel 1 (1) Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (Facultatief Protocol).

Rechtsgevolgen

De **rapportage door de staten en de behandeling van deze rapporten door het Comité**, is een controlemechanisme met beperkte rechtsgevolgen. Dit soort van mechanisme blijkt vaak niet sterk genoeg om staten ertoe aan te zetten zich te schikken naar hun verdragsverplichtingen.⁴⁰

De **individuele klachtenprocedure** uit het Facultatief Protocol vergroot de motiverende werking. Toch is het Comité geen gerechtelijke instantie waardoor zijn slagkracht niet mag worden overschat. Ook kunnen enkel staten voor het Comité worden gedaagd. Andere rechtspersonen en natuurlijke personen zijn geen partij bij het Verdrag en tegen hen kan dan ook geen klacht worden ingesteld.⁴¹ Een vaststelling van een schending van het Verdrag door het Comité kan voor de nationale rechtbank worden ingeroepen als bewijs van een buitencontractuele fout van de overheid. Om schadevergoeding te kunnen verkrijgen, dient verder wel nog schade en een oorzakelijk verband tussen fout en schade te worden aangetoond.⁴²

---

⁴⁰ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX en J. WAUTERS, *De doorwerking van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 45.

⁴¹ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX en J. WAUTERS, *De doorwerking van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 45.

⁴² A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX en J. WAUTERS, *De doorwerking van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 45-46.

III. Artikelsgewijze bespreking

Artikel 1, §2 - “personen met een handicap”

“**Personen met een handicap** omvat personen met langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving.”

Hof van Justitie van de Europese Unie

Sonia Chacón Navas⁴³

In feite

Mevrouw Chacón Navas wordt ontslagen na 8 maanden afwezigheid wegens ziekte. De Spaanse rechtspraak is de mening toegedaan dat dergelijk ontslag onwettig is zelfs wanneer er een financiële compensatie mee gepaard gaat. De vraag die zich opwerpt is of een dergelijke ziekte kan gelijk gesteld worden met een handicap waardoor Richtlijn 2000/78⁴⁴ in werking treedt en daarbij horend de mogelijkheid om aanspraak te maken op een redelijke aanpassing.

In rechte

- 1) Een persoon die uitsluitend wegens ziekte door zijn werkgever is ontslagen, valt niet binnen het algemene kader ter bestrijding van discriminatie op grond van handicap, dat is geschapen bij richtlijn 2000/78.⁴⁵
- 2) Het in de artikelen 2, lid 1, en 3, lid 1, sub c, van richtlijn 2000/78 vastgestelde verbod van discriminatie op grond van handicap op het gebied van ontslag verzet zich tegen een ontslag wegens een handicap dat, rekening houdend met de verplichting om in redelijke aanpassingen voor personen met een handicap te voorzien, niet gerechtvaardigd wordt door het feit dat de betrokken persoon niet bekwaam, in staat en beschikbaar is om de essentiële taken van zijn functie uit te voeren.⁴⁶
- 3) Ziekte als zodanig kan niet worden beschouwd als een bijkomende discriminatiegrond naast de andere door richtlijn 2000/78 verboden gronden.⁴⁷

Aandachtspunt(en)

Deze rechtspraak is achterhaald door het arrest Jette Ring (C-335/11) waarover later meer. Toch bevat het arrest een aantal interessante inzichten over de handicap:

- 1) Richtlijn 2000/78 beoogt bepaalde soorten discriminatie op het gebied van arbeid en beroep te bestrijden. In deze context dient het begrip „handicap” te worden opgevat als een beperking die met name het gevolg is van lichamelijke, geestelijke of psychische

---

⁴³ HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas v. Eurest Colectividades SA*, 11 juli 2006, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=56459&pageIndex=0&doclang=NL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=510698>.

⁴⁴ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

⁴⁵ HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas*, §47.

⁴⁶ HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas*, §52.

⁴⁷ HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas*, §57.

aandoeningen en die de deelneming van de betrokkene aan het beroepsleven belemmert.⁴⁸

- 2) Volgens de zestiende overweging van richtlijn 2000/78 vervullen „[m]aatregelen gericht op aanpassing van de werkplek aan de behoeften van personen met een handicap [...] bij de bestrijding van discriminatie op grond van een handicap een belangrijke rol”. Het belang dat de gemeenschapswetgever hecht aan maatregelen ter aanpassing van de werkplek aan de handicap, toont aan dat hij gevallen op het oog had waarin de deelneming aan het beroepsleven gedurende een lange periode wordt belemmerd. Een beperking kan dus slechts als een „handicap” worden opgevat indien het waarschijnlijk is dat zij van lange duur is.⁴⁹

---

⁴⁸ HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas*, §43.

⁴⁹ HvJ C-13/05, *Sonia Chacón Navas*, §45.

In feite

HK Danmark, een Deense vakbond, heeft twee zaken tot schadevergoeding ingesteld in naam van Mevrouw Ring en Mevrouw Skouboe Werge, omwille van hun ontslag met beperkte opzegvergoeding. De vakbond was de mening toegedaan dat de twee dames in kwestie een handicap hadden en hun respectievelijke werkgevers er toe gehouden waren een werktijdvermindering voor te stellen. De vakbond stelt eveneens dat de nationale bepaling inzake beperkte opzegvergoeding niet op deze twee werkneemsters kon toegepast worden want hun afwezigheid omwille van ziekte is te wijten aan hun handicap.⁵¹

Ring is in 1996 in dienst genomen door de woningcorporatie Boligorganisationen Samvirke te Lyngby en vervolgens vanaf 17 juli 2000 door DAB, die deze corporatie heeft overgenomen. Tussen 6 juni 2005 en 24 november 2005 was Ring meermaals afwezig. Volgens de doktersattesten leed zij met name aan een onbehandelbare permanente pijn aan de lumbale wervelkolom. Het was onmogelijk om te voorspellen of en vanaf wanneer Ring opnieuw voltijds zou kunnen werken. Bij brief van 24 november 2005 heeft DAB Ring op de hoogte gebracht van haar ontslag.⁵²

De verwijzende rechter stelde in deze context onder andere de vraag of het begrip “handicap” uit de richtlijn 2000/78⁵³ ook de situatie van mevrouw Ring omvat.⁵⁴

In rechte

- 1) Door de Unie gesloten internationale overeenkomsten hebben voorrang op teksten van afgeleid unierecht en deze teksten dienen zoveel mogelijk in overeenstemming met deze overeenkomsten te worden uitgelegd.⁵⁵

Het VN-Verdrag Handicap is goedgekeurd door de Unie en maakt deel uit van de rechtsorde van de Unie.⁵⁶

---

⁵⁰ HvJ C-335/11 en C-337/11, *HK Danmark, als lasthebber van Jette Ring v. Dansk almennyttigt Boligselskab en HK Danmark, als lasthebber van Lone Skouboe Werge v. Dansk Arbejdsgiverforening, als lasthebber van Pro Display A/S*, 11 april 2013, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=136161&doclang=NL>.

⁵¹ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §23.

⁵² HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §15-16.

⁵³ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

⁵⁴ Een andere vraag van de rechter is of de richtlijn 2000/78 zo moet worden uitgelegd dat arbeidstijdverkorting een maatregel tot aanpassing kan vormen (zie bespreking artikel 2 §4 - ‘redelijke aanpassingen’).

⁵⁵ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §§ 28-29.

⁵⁶ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §30.

Overigens blijkt uit het aanhangsel bij bijlage II bij voormeld besluit dat op het gebied van zelfstandig leven en sociale insluiting, werk en tewerkstelling richtlijn 2000/78 behoort tot de handelingen van de Unie die verwijzen naar aangelegenheden waarop het VN-Verdrag van toepassing is.⁵⁷

Om deze reden dient richtlijn 2000/78 voor zo ver mogelijk in overeenstemming met dit verdrag te worden uitgelegd.⁵⁸

⇒ Het **begrip “handicap”**:

- dient te worden opgevat als een beperking die met name het gevolg is van lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen die in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen;⁵⁹
- de fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen dienen daarenboven langdurig te zijn.⁶⁰

2) Een ziekte die niet tot een dergelijke beperking leidt, valt daarentegen niet onder het begrip “handicap” (arrest Chacón Navas, § 57).⁶¹

3) De aard van de maatregelen tot aanpassing, zoals het gebruik van bijzondere hulpmiddelen, is niet bepalend voor de vaststelling dat er sprake is van een handicap.⁶²

Het Hof besluit dat **een geneeslijke of ongeneeslijke ziekte onder het begrip “handicap” in de zin van richtlijn 2000/78 kan vallen** indien deze ziekte leidt tot een beperking die onder meer het gevolg is van lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen die in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen, en die beperking langdurig is.⁶³

Aandachtspunt(en)

1) Het afgeleid recht van de unie dient voor zo ver mogelijk in overeenstemming met het VN-Verdrag Handicap te worden uitgelegd.⁶⁴

---

⁵⁷ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §31.

⁵⁸ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §32.

⁵⁹ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §38.

⁶⁰ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §39.

⁶¹ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §42.

⁶² HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §45.

⁶³ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §47.

⁶⁴ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §§ 29-32.

- 2) Het begrip “handicap” in de zin van richtlijn 2000/78 wordt gedefinieerd in overeenstemming met artikel 1, tweede alinea VN-Verdrag Handicap. Het is een beperking die het gevolg is van lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen die in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen. De fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen moeten langdurig zijn.⁶⁵

Het Hof heeft het wel enkel over het “beroepsleven” in tegenstelling tot het VN-Verdrag het ruimer over “samenleving” heeft. Dat heeft te maken met het materiële toepassingsgebied van richtlijn 2000/78 die zich beperkt tot arbeid.

- 3) Het Hof bekijkt de problematiek van de handicap in dit arrest niet langer vanuit een ‘medisch model’, maar verschuift naar een ‘sociaal model’. Het accent ligt niet meer exclusief op het onvermogen of de beperkingen van personen met een handicap, maar op de interactie met verschillende belemmeringen die te maken hebben met gedragingen en de omgeving die de deelname aan het professionele leven bemoeilijken.⁶⁶

---

⁶⁵ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §§ 38-39.

⁶⁶ E. BRIBOSIA en I. RORIVE, “Droit de l’égalité et de la non-discrimination” in *JEDH* 2014, 207-208.

In feite

Dit verzoek is ingediend in het kader van een geding tussen enerzijds Z., een wensmoeder die een kind heeft gekregen dankzij een draagmoederschapsovereenkomst, en anderzijds een “Government department” (Iers ministerie) en de “Board of management of a community school” (raad van bestuur van een openbare school; hierna: „Board of management”), over hun weigering om haar naar aanleiding van de geboorte van dit kind aan zwangerschaps- en bevallingsverlof of adoptieverlof gelijkwaardig betaald verlof toe te kennen.

In rechte

- 1) (...)
- 2) Richtlijn 2000/78⁶⁸ moet aldus worden uitgelegd dat geen sprake is van discriminatie op grond van handicap wanneer aan een werkneemster die geen kinderen kan krijgen en een beroep heeft gedaan op draagmoederschap geen aan zwangerschaps- en bevallingsverlof of adoptieverlof gelijkwaardig betaald verlof wordt toegekend.⁶⁹

De geldigheid van die richtlijn kan niet worden getoetst aan het VN-Verdrag Handicap, maar die richtlijn moet zoveel mogelijk in overeenstemming met dat verdrag worden uitgelegd.⁷⁰

Aandachtspunt(en)

- 1) Richtlijn 2000/78 definieert het begrip „handicap” niet.⁷¹
- 2) Door de Unie gesloten internationale overeenkomsten hebben voorrang op teksten van afgeleid unierecht en deze teksten dienen zoveel mogelijk in overeenstemming met deze overeenkomsten te worden uitgelegd.⁷² Het VN-Verdrag Handicap is goedgekeurd door de Unie en maakt deel uit van de rechtsorde van de Unie.⁷³

---

⁶⁷ HvJ C-363/12, Z v. *A Government Department, the Board of Management of a Community School*, 18 maart 2014, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=149388&pageIndex=0&doclang=NL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=524102>.

⁶⁸ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

⁶⁹ HvJ C-363/12, Z, §91.

⁷⁰ HvJ C-363/12, Z, §91.

⁷¹ HvJ C-363/12, Z, §70.

⁷² HvJ C-363/12, Z, §§ 71-72.

⁷³ HvJ C-363/12, Z, §73.

Daarnaast wordt in het aanhangsel bij bijlage II bij dat besluit richtlijn 2000/78 op het gebied van zelfstandig leven en sociale insluiting, werk en tewerkstelling vermeld als een handeling van de Unie die verwijst naar aangelegenheden waarop het VN-Verdrag van toepassing is.⁷⁴

Bijgevolg kan het VN-Verdrag in casu worden aangevoerd om richtlijn 2000/78 uit te leggen, en moet deze zoveel mogelijk in overeenstemming met dat verdrag worden uitgelegd (zie arrest HK Danmark, punt 32).⁷⁵

- 3) Om die reden heeft het Hof na de ratificatie van het VN-Verdrag door de Unie geoordeeld dat het begrip „handicap” in de zin van richtlijn 2000/78 moet worden opgevat als een beperking die met name het gevolg is van langdurige lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen die in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen (zie arrest HK Danmark, reeds aangehaald, punten 37-39).⁷⁶
- 4) Daaraan moet worden toegevoegd dat het begrip „handicap” in de zin van richtlijn 2000/78 niet enkel betrekking heeft op de onmogelijkheid om een beroepsactiviteit uit te oefenen, maar ook op belemmeringen bij het uitoefenen van een dergelijke activiteit. Een andere uitlegging zou onverenigbaar zijn met de doelstelling van die richtlijn, die onder meer beoogt dat een persoon met een handicap toegang tot arbeid krijgt of daarin kan participeren (zie in die zin arrest HK Danmark, reeds aangehaald, punt 44).⁷⁷
- 5) In casu kan Z. door een zeldzame aandoening – ontbreken van de baarmoeder – geen kinderen krijgen.⁷⁸
- 6) Gelet op het begrip „handicap” is er sprake van een langdurige beperking die met name het gevolg is van lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen. In het bijzonder kan in dit verband niet worden betwist dat de onmogelijkheid voor een vrouw om zwanger te zijn voor haar een bron van groot lijden kan zijn.⁷⁹
- 7) Het begrip „handicap” in de zin van richtlijn 2000/78 veronderstelt echter dat de beperking van de persoon in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kan beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen.⁸⁰

---

⁷⁴ HvJ C-363/12, Z, §74.

⁷⁵ HvJ C-363/12, Z, §75.

⁷⁶ HvJ C-363/12, Z, §76.

⁷⁷ HvJ C-363/12, Z, §77.

⁷⁸ HvJ C-363/12, Z, §78.

⁷⁹ HvJ C-363/12, Z, §79.

⁸⁰ HvJ C-363/12, Z, §80.

- 8) Zoals de advocaat-generaal heeft opgemerkt, belet de onmogelijkheid om op gebruikelijke wijze een kind te krijgen op zich een wensmoeder in beginsel niet om toegang te hebben tot arbeid, te werken of carrière te maken. In casu blijkt niet uit de verwijzingsbeslissing dat Z.'s aandoening op zich haar heeft belet te werken of heeft belemmerd in de uitoefening van haar beroepsactiviteit.⁸¹
- 9) In die omstandigheden zij vastgesteld dat Z.'s aandoening geen „handicap” in de zin van richtlijn 2000/78 is en deze richtlijn, in het bijzonder artikel 5, dus niet van toepassing is op een geval zoals dat in het hoofdgeding. De omstandigheid dat de wensmoeder sinds de geboorte zorg draagt voor het kind, zoals is vermeld in de derde vraag, doet niet af aan die vaststelling.⁸²

---

⁸¹ HvJ C-363/12, Z, §81.

⁸² HvJ C-363/12, Z, §82.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

I.B. v. Griekenland⁸³

In feite

Een groot deel van de werknemers van een onderneming die juwelen vervaardigt vragen de werkgever een collega te ontslaan nadat ze vernemen dat hij seropositief is om zo “hun gezondheid en hun recht op werk te vrijwaren”.⁸⁴

De werkgever trachtte zijn werknemers gerust te stellen door een dokter uit te nodigen die hen uitlegde dat er geen risico's waren indien voorzorgen werden genomen. De werknemers bleven het ontslag van de collega eisen en de werkgever stemde hierin uiteindelijk toe.⁸⁵

In tegenstelling tot het Hof van Beroep van Athene oordeelde het Hof van Cassatie dat het ontslag gerechtvaardigd was door de belangen van de werkgevers zoals het herstel van een harmonieuze samenwerking tussen de werknemers en de goede werking van de onderneming.⁸⁶

In rechte

- 1) In *Kiyutin* bepaalde het Hof dat als een beperking op fundamentele rechten werd toegepast op een bijzonder kwetsbare groep in de samenleving dat zwaar heeft geleden van discriminatie in het verleden, is de appreciatiemarge van staten substantieel enger en dienen er heel gewichtige redenen te zijn om beperkingen op te leggen.⁸⁷
- 2) Er is een duidelijke tendens onder de lidstaten om personen die met HIV leven te beschermen tegen elke discriminatie op de werkvloer. Ook anti-discriminatiebepalingen in internationale instrumenten bieden bescherming aan personen die HIV hebben opgelopen.⁸⁸
- 3) Het Hof meent dat het Hof van Cassatie niet adequaat heeft uitgelegd waarom de belangen van de werkgever voorgaan op deze van de eiser en is er niet in geslaagd om de rechten van de twee partijen op een EVRM-conforme wijze tegen elkaar af te wegen.⁸⁹
De eiser is gediscrimineerd op grond van zijn gezondheid waardoor artikel 14 in samenhang met artikel 8 geschonden zijn.⁹⁰

---

⁸³ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, 3 oktober 2013, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-127055#{"itemid":\["001-127055"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-127055#{).

⁸⁴ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §§ 9-10.

⁸⁵ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §§ 9-10.

⁸⁶ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §24.

⁸⁷ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §79.

⁸⁸ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §§ 83-84.

⁸⁹ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §90.

⁹⁰ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §91.

Aandachtspunt(en)

- 1) De HIV aandoening kan niet louter als een medisch probleem beschouwd worden gelet op het feit dat de gevolgen ervan gevoeld worden in elk deel van het privéleven.⁹¹
- 2) Personen die HIV-positief zijn worden geconfronteerd met een veelheid aan problemen die niet alleen medisch zijn, maar ook professioneel, sociaal, persoonlijk en psychologisch en vooral met soms diepgewortelde vooroordelen zelfs onder de meest hoogopgeleide personen.⁹²

=> Het Hof neemt een sociale notie van het begrip handicap aan in plaats van een strikt medische notie.⁹³

---

⁹¹ EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §70.

⁹² EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, §80.

⁹³ E. BRIBOSIA en I. RORIVE, "Droit de l'égalité et de la non-discrimination" in *JEDH* 2014, 208.

Nationale rechtspraak - Duitsland

Arrest Duits Federaal Arbeidshof (Bundesarbeitsgericht)⁹⁴

In feite

Een werknemer die HIV-positief is zonder de symptomen van de aandoening te vertonen werkt in een farmaceutische instelling in een “clean room” waar medicatie geproduceerd wordt onder strenge hygiënische voorwaarden. Daaropvolgend ontslaat zijn werkgever hem op grond van zijn aandoening. Volgens de werkgever was hij daartoe verplicht gelet op de de hygiënische standaarden die in dat gevoelige milieu gelden. De werknemer vecht zijn ontslag aan.

In rechte

- 1) Het VN-Verdrag Handicap maakt integraal deel uit van de rechtsorde van de unie en maakt dus ook deel uit van het Duitse recht dat immers conform het recht van de Europese Unie dient te worden uitgelegd.⁹⁵
  - 2) Het begrip “handicap” wordt geherdefinieerd volgens de definitie gehanteerd door het Hof van Justitie in de zaak Jette Ring^{96, 97}.
  - 3) De Duitse algemene wet inzake gelijke behandeling (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, AGG) bepaalt dat het begrip “handicap” ook personen omvat van wie de fysieke functies, mentale capaciteiten of psychologische gezondheidstoestand hoogstwaarschijnlijk voor meer dan zes maanden afwijken van de gezondheidstoestand verbonden aan een bepaalde leeftijd en als hun deelname in het maatschappelijk leven daardoor beperkt wordt.⁹⁸
- De definitie uit de Duitse wet is **zowel ruimer als beperkter dan de definitie uit het arrest Jette Ring**.
    - a. De wet is ruimer dan de definitie gehanteerd in Jette Ring doordat ze bepaalt dat indien een beperking langer dan zes maanden duurt, dit voldoende is om van een

⁹⁴ BAG 6 AZR 190/12, 19 december 2013, <http://juris.bundesarbeitsgericht.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bag&Art=pm&Datum=2013-12&anz=7&pos=1&nr=17194&linked=urt>.

⁹⁵ BAG 19 december 2013, 6 AZR 190/12, §53.

⁹⁶ HvJ C-335/11 en C-337/11, *HK Danmark, als lasthebber van Jette Ring v. Dansk almennyttigt Boligselskab and HK Danmark, als lasthebber van Lone Skouboe Werge v. Dansk Arbejdsgiverforening, als lasthebber van Pro Display A/S*, 11 april 2013, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=136161&doclang=NL>.

⁹⁷ BAG 19 december 2013, 6 AZR 190/12, §61 en M. MAHLMANN, “Long term illness and disability” in <http://www.non-discrimination.net/content/media/DE-56-HIV%20Disability%20BAG.pdf>, 1.

⁹⁸ BAG 19 december 2013, 6 AZR 190/12, §61 en M. MAHLMANN, “Long term illness and disability” in <http://www.non-discrimination.net/content/media/DE-56-HIV%20Disability%20BAG.pdf>, 1.

handicap te spreken en doordat ze niet enkel naar de integratie in het beroepsleven verwijst, maar ook naar de integratie in het maatschappelijk leven in het algemeen.⁹⁹

- b. De definitie beperkter dan deze van het Hof doordat de Duitse wet uitgaat van een vergelijking van de fysieke functies, mentale capaciteiten of psychologische gezondheid met de normale toestand van een persoon op eenzelfde leeftijd. Er moet een afwijking van de normale toestand worden vastgesteld opdat er sprake zou zijn van een handicap.¹⁰⁰

- 4) Er kan sprake zijn van een handicap door de **stigmatiserende behandeling van een persoon zelfs indien de persoon niet lijdt aan enige symptomen**. De nadelige behandeling van personen met een HIV infectie zonder symptomen valt daaronder.¹⁰¹

Het Hof oordeelt dat het ontslag een ongelijke behandeling op basis van een handicap uitmaakt. Het is echter niet duidelijk of het ontslag gerechtvaardigd kon worden. Indien de werkgever geen maatregelen van redelijke aanpassing heeft getroffen, kan dat de mogelijkheid tot rechtvaardiging uitsluiten.¹⁰² De lagere instanties dienen te onderzoeken of het farmaceutisch bedrijf het de werknemer mogelijk had kunnen maken in de 'clean room' te werken door het nemen van redelijke veiligheidsmaatregelen, ondanks de interne regels van het bedrijf die tewerkstelling in geval van een besmettelijke ziekte verbieden.

Aandachtspunten

- 1) Het VN-Verdrag Handicap maakt integraal deel uit van de Duitse rechtsorde.
- 2) Het begrip "handicap" wordt gedefinieerd op basis van de definitie van het Hof van Justitie van de Europese Unie in Jette Ring en is tegelijkertijd:
  - a. Ruimer: een fysieke beperking die hoogstwaarschijnlijk langer dan zes maanden duurt en de persoon verhindert deel te nemen aan het maatschappelijke leven.
  - b. Beperkter: een vergelijking met de normale toestand van een persoon van eenzelfde leeftijd. Nood aan de vaststelling van een afwijking.
- 3) De stigmatisering van een persoon met een aandoening die echter niet lijdt aan enige symptomen van de aandoening kan voldoende zijn om van een "handicap" te spreken.

---

⁹⁹ BAG 19 december 2013, 6 AZR 190/12, §61 en M. MAHLMANN, "Long term illness and disability" in <http://www.non-discrimination.net/content/media/DE-56-HIV%20Disability%20BAG.pdf>, 1.

¹⁰⁰ BAG 19 december 2013, 6 AZR 190/12, §62.

¹⁰¹ BAG 19 december 2013, 6 AZR 190/12, §§ 70-76 en M. MAHLMANN, "Long term illness and disability" in <http://www.non-discrimination.net/content/media/DE-56-HIV%20Disability%20BAG.pdf>, 1.

¹⁰² <http://www.non-discrimination.net/content/media/DE-56-HIV%20Disability%20BAG.pdf>, 1.

Artikel 2, §4 - “redelijke aanpassingen”

“„**redelijke aanpassingen**”: noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen;”

In feite

HK Danmark, een Deense vakbond, heeft twee zaken tot schadevergoeding ingesteld in naam van Mevrouw Ring en Mevrouw Skouboe Werge, omwille van hun ontslag met beperkte opzegvergoeding. De vakbond was de mening toegedaan dat de twee dames in kwestie een handicap hadden en hun respectievelijke werkgevers er toe gehouden waren een werktijdvermindering voor te stellen. De vakbond stelt eveneens dat de nationale bepaling inzake beperkte opzegvergoeding niet op deze twee werkneemsters kon toegepast worden want hun afwezigheid omwille van ziekte is te wijten aan hun handicap.¹⁰⁴

Ring is in 1996 in dienst genomen door de woningcorporatie Boligorganisationen Samvirke te Lyngby en vervolgens vanaf 17 juli 2000 door DAB, die deze corporatie heeft overgenomen. Tussen 6 juni 2005 en 24 november 2005 was Ring meermaals afwezig. Volgens de doktersattesten leed zij met name aan een onbehandelbare permanente pijn aan de lumbale wervelkolom. Het was onmogelijk om te voorspellen of en vanaf wanneer Ring opnieuw voltijds zou kunnen werken. Bij brief van 24 november 2005 heeft DAB Ring op de hoogte gebracht van haar ontslag.¹⁰⁵

In deze context stelt de verwijzende rechter de vraag of arbeidstijdverkorting een maatregel tot aanpassing in de zin van artikel 5¹⁰⁶ richtlijn 2000/78¹⁰⁷ kan vormen.¹⁰⁸

In rechte

1) Door de Unie gesloten internationale overeenkomsten hebben voorrang op teksten van afgeleid unierecht. Deze teksten moeten zoveel mogelijk in overeenstemming met

---

¹⁰³ HvJ C-335/11 en C-337/11, *HK Danmark, als lasthebber van Jette Ring v. Dansk almennyttigt Boligselskab en HK Danmark, als lasthebber van Lone Skouboe Werge v. Dansk Arbejdsgiverforening, als lasthebber van Pro Display A/S*, 11 april 2013, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=136161&doclang=NL>.

¹⁰⁴ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §23.

¹⁰⁵ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §15-16.

¹⁰⁶ “Redelijke aanpassingen voor personen met een handicap. Teneinde te waarborgen dat het beginsel van gelijke behandeling met betrekking tot personen met een handicap nageleefd wordt, wordt voorzien in redelijke aanpassingen. Dit houdt in dat de werkgever, naargelang de behoefte, in een concrete situatie passende maatregelen neemt om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang tot arbeid te hebben, in arbeid te participeren of daarin vooruit te komen dan wel om een opleiding te genieten, tenzij deze maatregelen voor de werkgever een onevenredige belasting vormen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het door de lidstaten gevoerde beleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.”

¹⁰⁷ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

¹⁰⁸ De verwijzende rechter stelde daarnaast de vraag of het begrip handicap uit richtlijn 2000/78 ook de situatie van mevrouw Ring kan omvatten (zie bespreking artikel 1 §2 VN-Verdrag Handicap).

deze overeenkomsten worden uitgelegd.¹⁰⁹ Het **VN-Verdrag Handicap** is goedgekeurd door de Unie en maakt deel uit van de rechtsorde van de Unie.¹¹⁰

Overigens blijkt uit het aanhangsel bij bijlage II bij voormeld besluit dat op het gebied van zelfstandig leven en sociale insluiting, werk en tewerkstelling richtlijn 2000/78 behoort tot de handelingen van de Unie die verwijzen naar aangelegenheden waarop het VN-Verdrag van toepassing is.¹¹¹

Om deze reden **dient richtlijn 2000/78 voor zo ver mogelijk in overeenstemming met dit verdrag te worden uitgelegd.**¹¹²

- 2) Volgens **artikel 2, vierde alinea, van het VN-Verdrag** zijn „redelijke aanpassingen” „noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen”. **Deze bepaling pleit dus voor een ruime uitlegging van het begrip „redelijke aanpassing”.**¹¹³
- 3) Bijgevolg moet dit begrip, wat richtlijn 2000/78 betreft, aldus worden uitgelegd dat daarmee de verwijdering wordt bedoeld van de verschillende drempels die personen met een handicap beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen.¹¹⁴
- 4) Zowel punt 20 van de considerans van de richtlijn als artikel 2 §4 VN-Verdrag Handicap vereisen **niet enkel materiële, maar ook organisatorische aanpassingen, wat ook een arbeidsverkorting kan inhouden** indien de werknemer daardoor zijn arbeid kan blijven verrichten.¹¹⁵

Het Hof besluit dat de **arbeidstijdverkorting een maatregel tot aanpassing kan vormen in de zin van richtlijn 2000/78**. Het staat aan de nationale rechter om te beoordelen of in de omstandigheden als in de hoofdgedingen arbeidstijdverkorting als maatregel tot aanpassing de werkgever onevenredig belast.¹¹⁶

---

¹⁰⁹ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §29.

¹¹⁰ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §30.

¹¹¹ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §31.

¹¹² HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §32.

¹¹³ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §53.

¹¹⁴ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §54.

¹¹⁵ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §55.

¹¹⁶ HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, §64.

Aandachtspunten

- 1) Het afgeleid recht van de unie dient voor zo ver mogelijk in overeenstemming met het VN-Verdrag Handicap te worden uitgelegd.
- 2) Artikel 2 §4 VN-Verdrag Handicap bevat een ruime uitlegging van het begrip redelijke aanpassingen. Naast materiële aanpassingen kan het ook organisatorische aanpassingen, zoals een arbeidsverkorting, inhouden.

In feite

De Commissie stelt een vordering in tegen Italië wegens het niet nakomen van zijn verplichtingen onder het Unierecht. Ze haalt daarbij aan dat Italië de verplichting uit artikel 5¹¹⁸ van de richtlijn 2000/78¹¹⁹ op een onvolledige manier heeft omgezet in nationale wetgeving.¹²⁰

Hoewel de waarborgen en de redelijke aanpassingen uit de Italiaanse wet verder gaan dan de richtlijn, betreffen ze niet alle personen met een handicap noch alle werkgevers en zelfs niet alle verschillende aspecten van een arbeidsrelatie.¹²¹ Bovendien is de toepassing van de redelijke aanpassingen afhankelijk van de aanname van toekomstige maatregelen door de lokale overheden of van het sluiten van specifieke overeenkomsten tussen deze overheden en de werkgevers. Daardoor biedt de wet geen rechten aan personen met een handicap die rechtstreeks kunnen worden ingeroepen voor een rechtbank.¹²²

In rechte

- 1) Uit artikel 5 van de richtlijn 2000/78, gelezen in het licht van consideransen 20 en 21, volgt dat staten vereist zijn om werkgevers een verplichting op te leggen om **redelijke aanpassingen aan te nemen, meer bepaald doeltreffende en praktische maatregelen** zoals een aanpassing van de lokalen, van het werkgereedschap, van het werkritme of van de taakverdeling terwijl er **rekening wordt gehouden met elke concrete situatie** om ervoor te zorgen dat elke persoon met een handicap toegang heeft tot arbeid, in arbeid kan participeren of daarin vooruit kan komen dan wel een opleiding kan genieten, **tenzij deze maatregelen voor de werkgever een onevenredige belasting vormen.**¹²³

---

¹¹⁷ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, 4 juli 2013, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d534de5d551c124268a1a683819f6786c3.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNch50?text=&docid=139105&pageIndex=0&doclang=FR&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=78890>.

¹¹⁸ “Redelijke aanpassingen voor personen met een handicap. Teneinde te waarborgen dat het beginsel van gelijke behandeling met betrekking tot personen met een handicap nageleefd wordt, wordt voorzien in redelijke aanpassingen. Dit houdt in dat de werkgever, naargelang de behoefte, in een concrete situatie passende maatregelen neemt om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang tot arbeid te hebben, in arbeid te participeren of daarin vooruit te komen dan wel om een opleiding te genieten, tenzij deze maatregelen voor de werkgever een onevenredige belasting vormen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het door de lidstaten gevoerde beleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.”

¹¹⁹ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

¹²⁰ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, §29.

¹²¹ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, §31.

¹²² HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, §35.

¹²³ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, §60.

Zulke maatregelen kunnen conform arrest *HK Danmark*, punt 64 ook slaan op een arbeidsverkorting.¹²⁴

- 2) Het Hof benadrukt dat de verplichting uit artikel 5 richtlijn 2000/78 om gepaste maatregelen te nemen, op alle werkgevers slaat. De maatregelen mogen aan de andere kant geen disproportionele belasting vormen.¹²⁵
- 3) De Italiaanse wetgeving blijkt, zelfs in zijn geheel bekeken, niet alle werkgevers een verplichting op te leggen in de zin van artikel 5.¹²⁶
- 4) Italië verzekert dan ook geen correcte en volledige implementatie van artikel 5 en schendt haar verplichting onder richtlijn 2000/78.¹²⁷

Aandachtspunt(en)

- 1) Volgens artikel 2, vierde alinea, van het VN-Verdrag zijn „**redelijke aanpassingen**” „noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen”. Deze bepaling pleit dus voor een **ruime uitlegging** van het begrip „redelijke aanpassing” (zie arrest *HK Danmark*, punt 53).¹²⁸
- 2) **Het volstaat niet om overheidsmaatregelen van aansporing en steun vast te stellen om de richtlijn correct en volledig om te zetten.** De staten zijn daarentegen verplicht om alle werkgevers de verplichting op te leggen om **doeltreffende en praktische maatregelen** te nemen, in functie van de concrete situatie, in het voordeel van alle personen met een handicap, met betrekking tot de verschillende aspecten van arbeid en werk. Staten dienen deze personen in staat te stellen toegang te hebben tot arbeid, in arbeid te participeren of daarin vooruit te komen dan wel een opleiding te genieten.¹²⁹

---

¹²⁴ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, §60.

¹²⁵ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, §61.

¹²⁶ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, § 67.

¹²⁷ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, § 68.

¹²⁸ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, § 58.

¹²⁹ HvJ C-312/11, *Commissie v. Italië*, §62.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

D.G. v. Polen¹³⁰

In feite

De eiser lijdt aan paraplegia waardoor hij aan een rolstoel gebonden is. Daarenboven is hij incontinent. Hij werd berecht in een aantal strafzaken werd veroordeeld tot een totaal van 8 jaar cel. Ondanks zijn incontinentie krijgt de eiser in de gevangenis onvoldoende incontinentieluiers en mag hij de douche niet onbeperkt gebruiken. Indien hij dan toch een toelating krijgt om de douche te gebruiken, kan hij dit enkel doen met de hulp van zijn medege-detineerden. Daarenboven is zijn cel op geen enkele manier aangepast waardoor de eiser volledig afhankelijk is van anderen voor al zijn bewegingen waaronder ook de toegang tot zijn bed.

Voor het EHRM argumenteert de eiser dat artikel 3 EVRM (Verbod van foltering. Niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen) geschonden is omdat de zorg en de omstandigheden van zijn detentie niet aangepast zijn aan zijn bijzondere noden.

In rechte

- 1) Het vasthouden van de eiser gedurende 18 maanden in een gevangenis die niet geschikt is voor de opsluiting van personen met een fysieke handicap en **het treffen van onvoldoende inspanningen om redelijke aanpassingen te voorzien** voor zijn bijzondere noden, is een ernstige zaak onder het EVRM ook al was het voortduren van de detentiemaatregel op zichzelf niet incompatibel met de gezondheidstoestand van de gedetineerde.¹³¹
- 2) Het detineren van een persoon die aan een rolstoel gebonden is en die aan paraplegia en aan incontinentie lijdt, in omstandigheden waarin hij niet ongelimiteerd en continu wordt voorzien van incontinentieluiers en katheters en geen onbeperkte toegang heeft tot de douche, waarin hij voor de noodzakelijke hulp op zijn celgenoten is aangewezen, waarin hij niet kan schoonmaken zonder de grootste moeilijkheid, bereikt het niveau van ernst vereist door artikel 3 EVRM. Deze situatie komt neer op een onmenselijke en vernederende behandeling en schendt artikel 3 EVRM zelfs al was er geen sprake van een positieve bedoeling om de eiser te vernederen.¹³²

---

¹³⁰ EHRM n°45705/07, D.G. v. Polen, 12 februari 2013, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-116410#{"itemid":\["001-116410"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-116410#{).

¹³¹ EHRM n°45705/07, D.G. v. Poland, §176.

¹³² EHRM n°45705/07, D.G. v. Poland, §177.

Aandachtspunt(en)

Het EHRM legt een verband tussen de verplichting voor penitentiaire overheden om redelijke aanpassingen te voorzien en de onmenselijke of vernederende behandeling van een gevangene met paraplegia wegens van de omstandigheden van zijn detentie.¹³³

---

¹³³ E. BRIBOSIA en I. RORIVE, “Droit de l’égalité et de la non-discrimination” in *JEDH* 2014, 210-211.

In feite

De eiser, Sergey Butrin, is een Russische onderdaan geboren in 1949 in de regio van Khabarovsk (Rusland). Hij zit momenteel een gevangenisstraf van 19 jaar uit in een penitentiare instelling in het dorp Kochubeyevskoe (regio Stavropol) wegens moord, inbraak en vuurwapenbezit.

Butrin beweert dat de detentieomstandigheden in de instelling waar hij zijn straf uitzit sinds februari 2012 niet aangepast zijn aan zijn gezondheidstoestand.: hij is immers blind geworden tijdens zijn detentie als gevolg van katarakt. Meneer Butrin beklaagt zich met name over de overbevolking in de gevangenis en meer bepaald het feit dat hijzelf en zijn 45 medegevangenen elk over niet meer dan 2.82 m² persoonlijke leefruimte beschikken in hun gemeenschappelijke slaapzaal.

In april 2013 dient Butrin een aanvraag tot vrijlating in bij de interne rechtbanken omwille van gezondheidsredenen. Hij baseert zich daarvoor op de conclusies van een medische commissie volgens welke hij vrijgesteld werd om zijn straf uit te zitten wegens zijn blindheid. De rechtbanken zijn echter van oordeel dat hij in de penitentiare instelling moet blijven, gelet op de ernst van zijn misdaden en de resterende duur van zijn gevangenisstraf. Uiteindelijk verwerpt het Hooggerechtshof van Rusland in juli 2014 het cassatieberoep omdat het meent dat meneer Butrin zijn voorziening niet binnen de vereiste termijn heeft ingediend.

Butrin roept voor het Hof een schending in van artikel 3 van het Verdrag (verbod van foltering en onmenselijke en vernederende behandeling)

In rechte

Het Hof besloot tot een schending van artikel 3 van het Verdrag vermits de eiser, een gehandicapte persoon wiens toestand voortdurende begeleiding vereiste, opgesloten zat en over minder dan 3 m² persoonlijke levensruimte beschikte en gelet op het feit dat de verleende assistentie van een medegevangene, aangewezen door de gevangenis om hem te helpen met zijn dagdagelijkse noden, van bedenkelijke kwaliteit was.

Aandachtspunt(en)

Dit arrest bevat een link met artikel 2 van het VN-Verdrag Handicap

---

¹³⁴ [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-161534\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\), Budrin v. Rusland, 22 maart 2016, EHRM n° 16179/14.

Nationale rechtspraak – België

Arbeidsrechtbank Luik, 20/06/2016

In feite

Een man solliciteert bij een rijsschool voor de post van (praktisch) rijinstructeur. Hij is houder van een professioneel bekwaamheidsattest. Hij wordt vervolgens uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek. Per mail wordt de man op de hoogte gebracht van het feit dat zijn fysiek profiel niet beantwoordt aan de wensen van de aanwerver. Deze laatste vraagt zich bovendien af of de man “er al eens aan gedacht heeft om af te vallen” en beschouwt de obesitas van de man als een mogelijke handicap voor het werk.

In rechte

1. De rechtbank was van mening dat de materiële aanpassing (de aankoop van groter voertuig et niet noodzakelijk de hernieuwing van het hele arsenaal zoals de verwerende partij voor ogen had bij de evaluatie van de kosten van deze aanpassing met betrekking tot haar financiële situatie) niet de enige mogelijke aanpassing was : een job in de vorm van theoretische rijlessen bleek op korte termijn mogelijk, net als de keuze om enkel leerlingen met een normale lichaamstaille te laten begeleiden door deze instructeur.
2. Tevens herinnerde de arbeidsrechtbank eraan dat het begrip “redelijke aanpassing” zich niet beperkt tot een materiële aanpassing van de arbeidspost en met name een ergonomische aanpassing

Aandachtspunten

Dit vonnis houdt verband met een arrest van 11/04/2014¹³⁵ waarin het Hof van Justitie een brede en precieze interpretatie aanneemt van het begrip ‘redelijke aanpassingen’, als gevolg van een aanvraag tot arbeidstijdvermindering:

*Met haar derde vraag, vraagt het verwijzende gerecht zich in essentie af of artikel 5 van de richtlijn 2000/78 in die zin geïnterpreteerd moet worden dat arbeidstijdvermindering een van de maatregelen kan vormen zoals vooropgesteld in dat artikel:

Volgens artikel 2, vierde alinea, van het VN-Verdrag zijn „redelijke aanpassingen” „noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen”. Deze bepaling pleit dus voor een ruime uitlegging van het begrip „redelijke aanpassing”.

Bijgevolg moet dit begrip, wat richtlijn 2000/78 betreft, aldus worden uitgelegd dat daarmee de verwijdering wordt bedoeld van de verschillende drempels die personen met een

---

¹³⁵ HvJ, C-335/11, HK Danmark

handicap beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen.

Overigens moet worden opgemerkt dat overeenkomstig artikel 5 van deze richtlijn de aanpassingen waarop personen met een handicap aanspraak kunnen maken redelijk moeten zijn, in die zin dat zij geen onevenredige belasting voor de werkgever mogen vormen.

In de hoofdgedingen staat het dus aan de nationale rechter om te beoordelen of arbeidstijdverkorting als maatregel tot aanpassing de werkgever onevenredig belast.

Zoals blijkt uit punt 21 van de considerans van richtlijn 2000/78 moet in dit verband in het bijzonder rekening worden gehouden met de financiële en andere kosten van een dergelijke maatregel, alsmede met de omvang en de financiële middelen van de onderneming en met de mogelijkheid om overheidsgeld of andere vormen van steun te verkrijgen.

Gelet op een en ander moet op de derde vraag worden geantwoord dat artikel 5 van richtlijn 2000/78 aldus moet worden uitgelegd dat arbeidstijdverkorting een van de in dat artikel bedoelde maatregelen tot aanpassing kan vormen. Het staat aan de nationale rechter om te beoordelen of in de omstandigheden als in de hoofdgedingen arbeidstijdverkorting als maatregel tot aanpassing de werkgever onevenredig belast.

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

M.L. en G.M. v. Australië¹³⁶

In feite

Zoals zovelen die in Australië wonen, werd M.L. opgeroepen om op te treden als jurylid. M.L. verheugde zich op deze gelegenheid en liet aan de sheriff van New South Wales weten dat hij beschikbaar was, maar hulp nodig zou hebben. M.L. is doof en heeft real-time ondertitels in steno nodig om te communiceren met anderen in een formeel kader. Zijn vraag werd geweigerd door de diensten van de *sheriff*, die het verschaffen van stenogeschrijf hinderlijk achten betreffende de kosten en de werklast. Toch werd M.L. nog tweemaal opgeroepen als jurylid en dreigde men hem te beboeten indien hij geen reden kon geven om zich niet van zijn taak als jurylid te kwijten.

G.M. werd ook opgeroepen als jurylid in New South Wales en wou daar graag op ingaan. Als dove persoon vroeg ze om een haar een doventolk ter beschikking te stellen zodat ze kon deelnemen aan de debatten. Haar mogelijkheid om op te treden als jurylid werd haar eveneens ontnomen vermits de diensten van de *sheriff* haar lieten verstaan dat de terbeschikkingstelling van een tolk “de getrouwheid van de jurydeliberaties in het gedrang bracht door de toevoeging van een persoon die daar geen deel van uitmaakt”

In rechte

Le Comité a estimé que le Gouvernement australien n'avait pas apporté la preuve que la mise à disposition d'un interprète en langue des signes ou d'un sténotypiste aurait de telles incidences sur la complexité, le coût ou la durée des procès que cela constituerait une charge excessive pour l'État. Il a également estimé que si la confidentialité des délibérations du jury devait être respectée, l'Australie n'a fourni aucune justification qu'un interprète ou un sténotypiste ne pourrait pas s'acquitter de ses obligations sans procéder à un ajustement, comme prêter serment devant le tribunal.

Het Comité oordeelde dat de Australische regering geen bewijs aangebracht had dat de terbeschikkingstelling van een doventolk of een stenotypist zulke invloed zou hebben op de complexiteit, de kost of de duur van het proces dat het een buitensporige last zou vormen voor de Staat. Eveneens was het van mening dat als de betrouwbaarheid van de jurydeliberaties gerespecteerd moet worden, Australië geen enkele rechtvaardiging leverde voor de bewering dat een tolk of stenotypist zich niet van zijn taken kon kwijten zonder over te gaan tot een aanpassing, zoals een eedaflegging voor de rechtbank.

Aandachtspunt

---

¹³⁶ <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/Australiadisabilityrightsviolated.aspx#sthash.pJgr3ahD.dpuf>.

« De Staten die het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap geratificeerd hebben, zoals Australië, zijn ertoe gehouden redelijke maatregelen te nemen om te verzekeren dat gehandicapte personen kunnen genieten van dezelfde rechten als elke andere persoon en deelnemen aan alle aspecten van het leven”, zegt Comitélid Damjan Tatic. “ Dat was hier niet het geval.”

Artikel 5 - Gelijkheid en non-discriminatie

- “1. De Staten die Partij zijn, erkennen dat eenieder gelijk is voor de wet en zonder onderscheid recht heeft op dezelfde bescherming door, en hetzelfde voordeel van de wet.
2. De Staten die Partij zijn, verbieden alle discriminatie op grond van handicap en garanderen personen met een handicap op voet van gelijkheid daadwerkelijke wettelijke bescherming tegen discriminatie op welke grond dan ook.
3. Teneinde gelijkheid te bevorderen en discriminatie uit te bannen, nemen de Staten die Partij zijn alle passende maatregelen om te waarborgen dat redelijke aanpassingen worden verricht.
4. Specifieke maatregelen die nodig zijn om de feitelijke gelijkheid van personen met een handicap te bespoedigen of verwezenlijken, worden niet aangemerkt als discriminatie in de zin van dit Verdrag.”

Hof van Justitie van de Europese Unie

S. Coleman¹³⁷

In feite

Mevrouw Coleman werkte voor haar vroegere werkgever sinds januari 2001 als juridische secretaresse.¹³⁸

In de loop van 2002 wordt haar zoon geboren. Hij lijdt aan apneucrisissen, aangeboren laryngomalacie en bronchomalacie. De toestand van haar zoontje vereist bijzondere zorgen. Zij staat voornamelijk in voor het toedienen van deze zorgen.¹³⁹

Ingevolge deze situatie krijgt ze opmerkingen, bekommt ze geen vlottend uurrooster terwijl andere collega's, ook zonder kind met een handicap, deze wel verkrijgen, enz.

In rechte

- 1) Richtlijn 2000/78¹⁴⁰ en inzonderheid de artikelen 1 en 2, leden 1 en 2, sub a, ervan, moeten aldus worden uitgelegd dat het daarin neergelegde **verbod van directe discriminatie niet alleen geldt ten aanzien van personen die zelf een handicap heeft**. Wanneer een werkgever een werknemer die niet zelf een handicap heeft, minder gunstig behandelt dan een andere werknemer in een vergelijkbare situatie wordt, is of zou worden behandeld, en wanneer is aangetoond dat de ongunstige behandeling waarvan deze werknemer het slachtoffer is, is gebaseerd op de handicap van zijn kind, van wie hij de hoofdverzorger is, is een dergelijke behandeling in strijd met het in voornoemd artikel 2, lid 2, sub a, neergelegde verbod van directe discriminatie.¹⁴¹
- 2) Richtlijn 2000/78 en inzonderheid de artikelen 1 en 2, leden 1 en 3, ervan, moeten aldus worden uitgelegd dat het daarin **neergelegde verbod van intimidatie niet alleen geldt ten aanzien van personen die zelf een handicap hebben**. Wanneer wordt aangetoond dat de uit het ongewenste gedrag voortvloeiende intimidatie van een werknemer die niet zelf een handicap heeft, verband houdt met de handicap van zijn kind, van wie hij de

---

¹³⁷ HvJ C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law en Steve Law*, 17 juli 2008, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130de8f08dac98f5546ffbd50959c332fb061.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4OaNyQe0?text=&docid=67793&pageIndex=0&doclang=NL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=508443>.

¹³⁸ HvJ C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law en Steve Law*, §19.

¹³⁹ HvJ C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law en Steve Law*, §20.

¹⁴⁰ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

¹⁴¹ HvJ C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law en Steve Law*, §64.

hoofdverzorger is, is dat gedrag in strijd met het in voornoemd artikel 2, lid 3, neergelegde verbod van intimidatie.¹⁴²

Aandachtspunt(en)

Invoering van het begrip **discriminatie bij associatie**. Dit begrip wordt opgenomen in het Decreet van de Vlaamse Gemeenschap dd. 10 juli 2008.

Dit arrest houdt **verband met artikel 5 VN-Verdrag Handicap** dat immers een regeling bevat over gelijkheid en non-discriminatie.

---

¹⁴² HvJ C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law en Steve Law*, §64.

In feite

De heer Glatzel probeert opnieuw een rijbewijs te bekomen zowel voor een voertuig voor privé gebruik als voor beroepsgebruik. De bijlage van Richtlijn 2006/126¹⁴⁴ voorziet minimale normen inzake fysieke geschiktheid betreffende de gezichtsscherpte voor het besturen van een motorvoertuig. Is de norm niet bereikt voor het rijbewijs ten behoeve van het besturen van een privé voertuig dan is toch een uitzondering mogelijk, maar dergelijke uitzondering is onmogelijk voor het besturen van voertuigen voor beroepsgebruik. Deze bijlage kan daardoor de toegang tot de arbeidsmarkt voor bepaalde personen bemoeilijken en riskeert dus niet conform te zijn met het VN Verdrag Handicap en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

In rechte

Bij onderzoek van de vraag is niet gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126, zoals gewijzigd bij richtlijn 2009/113/EG van de Commissie van 25 augustus 2009, kunnen aantasten in het licht van de artikelen 20 (gelijkheid voor de wet), 21, lid 1 (non discriminatie: elke discriminatie, met name op grond van (...) handicap (...) is verboden), of 26 (integratie van personen met een handicap: de Unie erkent en eerbiedigt het recht van personen met een handicap op maatregelen die beogen hun zelfstandigheid, hun maatschappelijke en beroepsintegratie en hun deelname aan het gemeenschapsleven te bewerkstelligen) van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.¹⁴⁵

Aandachtspunt(en)

Met zijn vraag verzoekt de verwijzende rechter het Hof in wezen de geldigheid van punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126, dat betrekking heeft op de minimumnormen inzake het gezichtsvermogen van bestuurders van voertuigen van de categorieën C1 en C1E, te weten, onder meer vrachtwagens, te beoordelen in het licht van de artikelen 20, 21, lid 1, en 26 van het Handvest van de Europese Unie (Handvest), die respectievelijk de gelijkheid voor de wet, het verbod van discriminatie op grond van handicap en de integratie van personen met een handicap betreffen.¹⁴⁶

Om de vraag van de verwijzende rechter te beantwoorden, moet in de eerste plaats worden bepaald of de wetgever van de Unie bij de vaststelling van de minimale gezichtsscherpte in

---

¹⁴³ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22 mei 2014, http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=152650&pageIndex=0&doclang=NL&mode=_lst&dir=&occ=first&part=1&cid=531673.

¹⁴⁴ Richtlijn 2006/126/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 betreffende het rijbewijs, *Pb.L.* 20 december 2006, afl. 403, 18.

¹⁴⁵ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §87.

¹⁴⁶ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §37.

punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126 **het recht op gelijke behandeling van artikel 21, lid 1**, van het Handvest heeft geschonden. Tevens moet worden onderzocht wat de eventuele **gevolgen zijn van het VN-Verdrag Handicap** voor deze bepaling. In de tweede plaats moet worden beoordeeld of **artikel 26 van het Handvest**, waarin het beginsel betreffende de integratie van personen met een handicap is vervat, zich verzet tegen punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126, waarvan de geldigheid wordt betwist. In de derde plaats moet worden onderzocht of **artikel 20 van het Handvest**, dat bepaalt dat eenieder gelijk is voor de wet, zich ertegen verzet dat bestuurders van bepaalde vrachtwagens niet via een individueel medisch onderzoek kunnen aantonen dat zij, hoewel zij niet over bepaalde door richtlijn 2006/126 vereiste fysieke bekwaamheden beschikken, geschikt zijn dergelijke voertuigen te besturen, terwijl andere bestuurders van bepaalde andere types voertuigen die mogelijkheid wel hebben.¹⁴⁷

- 1) Het beginsel van gelijke behandeling is een algemeen rechtsbeginsel van de Unie dat in artikel 20 van het Handvest is vastgelegd en waarvan het non-discriminatiebeginsel, vastgelegd in artikel 21, lid 1, van het Handvest, een bijzondere uitdrukking vormt. Volgens vaste rechtspraak van het Hof vereist dit beginsel van de wetgever van de Unie dat overeenkomstig de vereisten van artikel 52, lid 1, van het Handvest **vergelijkbare situaties niet verschillend en verschillende situaties niet gelijk worden behandeld, tenzij een dergelijke behandeling objectief gerechtvaardigd is**. Een verschil in behandeling is gerechtvaardigd indien het berust op een objectief en redelijk criterium, dat wil zeggen wanneer het verband houdt met een door de betrokken wetgeving nagestreefd wettelijk toelaatbaar doel, en dit verschil in verhouding staat tot het met de betrokken behandeling nagestreefde doel.¹⁴⁸
- 2) Het Hof heeft reeds vastgesteld dat een verschil in behandeling op basis van een kenmerk dat met deze gronden is verbonden, **geen discriminatie** vormt – te weten een schending van artikel 21, lid 1, van het Handvest – indien het betrokken kenmerk, wegens de aard van een beroepsactiviteit of de voorwaarden waaronder die wordt uitgevoerd, een **wezenlijke en bepalende beroepsvereiste** vormt, mits het doel van een dergelijk verschil in behandeling legitiem is en het vereiste evenredig aan dat doel.¹⁴⁹
- 3) Het evenredigheidsbeginsel vereist in een zaak als in het hoofdgeding dus dat zoveel mogelijk een evenwicht tot stand wordt gebracht tussen het beginsel van gelijke behandeling en de eisen van verkeersveiligheid, die bepalend zijn voor de voorwaarden voor het besturen van gemotoriseerde voertuigen.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §40.

¹⁴⁸ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §43.

¹⁴⁹ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §49.

¹⁵⁰ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §56.

- 4) Gelet op de nauwe band tussen de verkeersveiligheid en de bescherming van de gezondheid van weggebruikers kan de wetgever van de Unie, wanneer hij overeenkomstig artikel 8 van richtlijn 2006/126 de minimumnormen inzake de gezichtsscherpte aanpast aan de wetenschappelijke en technische vooruitgang, bij wetenschappelijke onzekerheid voorrang geven aan overwegingen betreffende de verbetering van de verkeersveiligheid. Bijgevolg wordt deze maatregel tot aanpassing **niet onevenredig** door de beslissing van deze wetgever om, ter verzekering van de verkeersveiligheid, niet elk minimumvereiste betreffende de gezichtsscherpte voor het minder goede oog voor bestuurders van groep 2 in de zin van bijlage III bij deze richtlijn af te schaffen.¹⁵¹
- 5) In dit verband zij eraan herinnerd dat de Unie bij besluit 2010/48 **het VN-Verdrag Handicap** heeft goedgekeurd. Bijgevolg maken sedert de inwerkingtreding van dat besluit de **bepalingen van dit verdrag noodzakelijk deel uit van de rechtsorde van de Unie**. Bovendien blijkt uit het aanhangsel bij bijlage II bij besluit 2010/48 dat, op het gebied van persoonlijke mobiliteit, richtlijn 2006/126 een rechtshandeling van de Unie vormt die de door dit verdrag geregelde aangelegenheden betreft.¹⁵²
- 6) De bepalingen van het VN-Verdrag Handicap kunnen volgens vaste rechtspraak slechts worden uitgevoerd of slechts gevolgen hebben voor zover de verdragsluitende partijen verdere handelingen verrichten. Daardoor zijn de bepalingen van dit verdrag, wat de inhoud ervan betreft, **niet onvoorwaardelijk en niet voldoende nauwkeurig om de rechtshandeling van de Unie aan de bepalingen van dit verdrag te kunnen toetsen**.¹⁵³
- 7) Dit neemt echter niet weg dat uit de voorrang van door de Unie gesloten internationale overeenkomsten op teksten van afgeleid recht volgt dat **deze teksten zoveel mogelijk in overeenstemming met deze overeenkomsten moeten worden uitgelegd** (zie met name arresten Commissie/Duitsland, C-61/94, EU:C:1996:313, punt 52; HK Danmark, EU:C:2013:222, punt 29, en Z, EU:C:2014:159, punt 72).¹⁵⁴
- 8) Punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126 vereist ondubbelzinnig van bestuurders van gemotoriseerde voertuigen van de categorieën C1 en C1E dat zij voor het minder goede oog over een minimale gezichtsscherpte van 0,1 beschikken. Bijgevolg laat deze bepaling van afgeleid recht geen uitlegging toe op grond waarvan kan worden afgeweken van deze duidelijke regel waarin deze minimale gezichtsscherpte wordt opgelegd.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §66.

¹⁵² HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §68.

¹⁵³ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §69.

¹⁵⁴ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §70.

¹⁵⁵ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §71.

- ⇒ Uit de voorgaande overwegingen volgt dat de wetgever van de Unie, door de bepaling vast te stellen waarvan de geldigheid wordt betwist, de vereisten inzake verkeersveiligheid en het recht van personen met een visuele handicap om niet te worden gediscrimineerd tegen elkaar heeft afgewogen op een wijze die niet kan worden geacht onevenredig te zijn ten aanzien van de nagestreefde doelstellingen.¹⁵⁶
- 9) Aangezien richtlijn 2006/126 een wetgevingshandeling van de Unie vormt waarbij het in artikel 26 van het Handvest vervatte beginsel ten uitvoer wordt gebracht, kan deze bepaling dus op het hoofdgeding worden toegepast.¹⁵⁷
- 10) Hoewel artikel 26 van het Handvest dus gebiedt dat de Unie het recht van gehandicapten op integratiemaatregelen erkent en eerbiedigt, **verplicht het in dat artikel vervatte beginsel de wetgever van de Unie daarentegen niet bepaalde maatregelen te nemen**. Dit artikel verkrijgt immers pas zijn volle werking nadat het nader is bepaald in Unierechtelijke en nationaalrechtelijke voorschriften. Bijgevolg kan dit artikel op zich **particulieren geen subjectief recht verlenen waarop als zodanig een beroep kan worden gedaan** (zie in die zin, aangaande artikel 27 van het Handvest, arrest *Association de médiation sociale*, C-176/12, EU:C:2014:2, punten 45 en 47).¹⁵⁸
- 11) Zoals is opgemerkt door de advocaat-generaal in punt 62 van zijn conclusie heeft de Uniewetgever in dit verband bewust gekozen voor de creatie van twee categorieën van bestuurders waarbij deze categorieën zijn gebaseerd op de afmetingen van het voertuig, het aantal vervoerde passagiers en de om die reden uit het besturen van die voertuigen voortvloeiende verantwoordelijkheden. De kenmerken van de betrokken voertuigen, zoals het formaat, het gewicht of de wendbaarheid ervan, rechtvaardigen immers dat voor de afgifte van een rijbewijs voor deze voertuigen andere voorwaarden gelden. Bijgevolg zijn de situaties van de bestuurders van dergelijke voertuigen niet vergelijkbaar.¹⁵⁹
- 12) Dit arrest houdt **verband met artikel 5 VN-Verdrag Handicap** dat immers een regeling bevat rond gelijkheid en non-discriminatie.

---

¹⁵⁶ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §72.

¹⁵⁷ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §76.

¹⁵⁸ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §78.

¹⁵⁹ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §83.

Nationale rechtspraak - België

Van Hoovels¹⁶⁰

In feite

De heer Van Hoovels werkte als arbeider en vervolgens als bediende-hoofdbegeleider in het fitnesscentrum van BVBA Viresco. In de loop van 2010 zou de verkoopstrategie binnen het fitnesscentrum worden aangepast wat ook voor Van Hoovels nieuwe uitdagingen en verantwoordelijkheden zou impliceren. In dezelfde periode kreeg Van Hoovels een kindje dat bleek te lijden aan een ernstige afwijking die gezondheidsproblemen en/of een handicap tot gevolg heeft. Daags nadat de heer Van Hoovels daarvan melding maakte via mail, werd zijn opzegging betekend.

In rechte

- 1) Het **arrest Jette Ring**¹⁶¹ van het Hof van Justitie brengt de **definitie van handicap in overeenstemming met deze van het VN Verdrag** (artikel 1, §2: “personen met een langdurige fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, effectief en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving”).
- 2) Van Hoovels kan **zich beroepen op de discriminatiegrond “handicap” ook indien hij niet zelf getroffen is door een handicap**. In lijn met het **arrest Coleman**¹⁶² dient Van Hoovels beschouwd te worden als medehoofdverzorger van zijn dochter (discriminatie bij associatie). Artikelen 1 en 2, leden 1 en 2, a van de Richtlijn 2000/78¹⁶³ moeten dan ook worden uitgelegd dat het verbod van directe discriminatie niet alleen geldt ten aanzien van personen die zelf een handicap hebben.
- 3) Een directe of indirecte discriminatie op basis van handicap is in België verboden (wet van 10/5/2007 en Richtlijn 2000/78).

De opvallende timing van een onberispelijke tewerkstelling met de mail over de handicap van de dochter en daags erop het ontslag leidt tot een vermoeden van

---

¹⁶⁰ Arbrb. Leuven 12 december 2013, A.R. nr. 12/1064/A.

¹⁶¹ HvJ C-335/11 en C-337/11, *HK Danmark, als lasthebber van Jette Ring v. Dansk almennyttigt Boligselskab en HK Danmark, als lasthebber van Lone Skouboe Werge v. Dansk Arbejdsgiverforening, als lasthebber van Pro Display A/S*, 11 april 2013, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=136161&doclang=NL>.

¹⁶² HvJ C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law en Steve Law*, 17 juli 2008, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?sessionid=9ea7d0f130de8f08dac98f5546ffbd50959c332fb061.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4OaNyQe0?text=&docid=67793&pageIndex=0&doclang=NL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=508443>.

¹⁶³ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, *Pb.L.* 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

discriminatie. De verweerder dient het tegenbewijs te leveren en aan te tonen dat het ontslag van Van Hoovels gerechtvaardigd was door objectieve factoren. Er is daarbij nood aan concreet bewijs en eenvoudige verklaringen volstaan niet.

De werkgever slaagt er niet in bewijs te leveren van andere doorslaggevende factoren die een rol zouden gespeeld hebben bij het ontslag. Volgens de rechtbank gaat het om een impulsief ontslag ingegeven door de vrees van de werkgever dat Van Hoovels motivatieproblemen zou krijgen door de geboorte van zijn dochtertje met een handicap.

Van Hoovels heeft dan ook recht op de beschermingsvergoeding.

Aandachtspunt(en)

Een persoon kan zich beroepen op de discriminatiegrond “handicap” ook indien deze niet zelf getroffen is door een handicap. Dat is in lijn met het arrest Coleman (discriminatie bij associatie).

Artikel 7 - Kinderen met een handicap

“1. De Staten die Partij zijn nemen alle nodige maatregelen om te waarborgen dat kinderen met een handicap op voet van gelijkheid met andere kinderen ten volle alle mensenrechten en fundamentele vrijheden genieten.

2. Bij alle beslissingen betreffende kinderen met een handicap vormt het belang van het kind de eerste overweging.

3. De Staten die Partij zijn waarborgen dat kinderen met een handicap het recht hebben vrij blijk te geven van hun opvattingen over alle aangelegenheden die hen betreffen, waarbij op voet van gelijkheid met andere kinderen en in overeenstemming met hun leeftijd en ontwikkeling naar behoren rekening wordt gehouden met hun opvattingen en waarbij zij bij hun handicap en leeftijd passende ondersteuning krijgen om dat recht te realiseren.”

Europees Comité voor Sociale Rechten

Action Européenne des Handicapés (AEH) v. Frankrijk^{164 165}

In feite

Na een eerste beslissing van het Comité in 2002 heeft de Franse overheid actie ondernomen om de situatie van autistische kinderen en jongeren te verbeteren. De vraag is of deze maatregelen voldoende waren.

De organisatie Action Européenne des Handicapés (AEH) klaagt aan dat Frankrijk het recht op onderwijs van kinderen en jongeren met autisme niet garandeert en dat het niet alle noodzakelijke stappen neemt om de toegang tot een beroepsopleiding te waarborgen. Dat is volgens haar een schending van artikel 10 (Recht op vakopleiding) en artikel 15 §1 (Recht van personen met een handicap op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven¹⁶⁶) op zichzelf gelezen en/of in samenhang met artikel E (non-discriminatie) van het Europees Sociaal Handvest.

Sinds 2005 ontwikkelde de Franse overheden drie actieplannen voor autisme. Frankrijk argumenteert dat het aanzienlijke inspanningen heeft gedaan om onderwijs en beroepsopleiding te verstrekken en te stimuleren aan personen met autisme en vooruitgang heeft geboekt gelet op de budgettaire beperkingen.¹⁶⁷

In rechte

- 1) Het Comité beslist om de klacht niet te behandelen op basis van artikel 10, maar enkel op basis van artikel 15. Artikel 15 beoogt immers het recht van personen met een handicap op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven te waarborgen. Het behandelt beroepsopleiding van personen met een handicap als een van de manieren om de ultieme doelen van onafhankelijkheid, integratie en participatie te verwezenlijken.¹⁶⁸

---

¹⁶⁴ Europees Comité voor Sociale Rechten n° 81/2012, *Action Européenne des Handicapés v. Frankrijk*, 11 september 2013, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC81Merits_fr.pdf.

¹⁶⁵ Zie ook: <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

¹⁶⁶ Artikel 15 §1: "Teneinde de doeltreffende uitvoering van het recht van personen met een handicap, ongeacht hun leeftijd en de aard en oorsprong van hun handicap, op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven te waarborgen, verbinden de Partijen zich met name: 1. de nodige maatregelen te nemen om personen met een handicap begeleiding, onderwijs en vakopleiding te geven waar mogelijk binnen het kader van algemene stelsels, of, waar dit niet mogelijk is, middels gespecialiseerde openbare of particuliere instellingen."

¹⁶⁷ <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

¹⁶⁸ Europees Comité voor Sociale Rechten n° 81/2012, *AEH v. Frankrijk*, §§ 28-30 en <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

- 2) Het Handvest vereist een gelijke toegang tot het algemene en gespecialiseerde onderwijs en vereist dat alle nodige maatregelen worden genomen om de toegang tot algemene stelsels te garanderen indien dit een geschikte oriëntatie is voor het kind.¹⁶⁹
- 3) De evolutie en de implementatie van de programma's aangeboden door de Franse overheden blijven onvoldoende en overschrijden de appreciatiemarge van de staat. Dat wordt nog versterkt doordat deze tekortkomingen tot gevolg hebben dat er een gebrek aan aangepaste steun wordt verstrekt aan de volwassen autistische bevolking.¹⁷⁰
- 4) Budgettaire argumenten zouden relevant zijn indien ze op gelijke wijze van toepassing zouden zijn op het volledige onderwijssysteem. Gelet op het feit dat ze specifiek kinderen met een handicap treffen, is er sprake van indirecte discriminatie.¹⁷¹
- 5) De leden van het Comité beslissen unaniem dat Frankrijk artikel 15 §1 van het Handvest schendt met betrekking tot:
  - het recht van kinderen en jongeren met autisme op maatregelen om hen toegang te verschaffen tot het onderwijs, in de eerste plaats tot het algemene stelsel van scholen;
  - het recht van jongeren met autisme op toegang tot beroepsopleiding;
  - de zorg aangeboden door medische instellingen aan kinderen en jongeren met autisme waarvan de onderwijskundige dimensie onvoldoende is.
- 6) Bij negen stemmen tegenover vier dat dit een inbreuk uitmaakt op artikel E in samenhang gelezen met artikel 15 §1 omdat families geen andere keuze hebben dan het Franse grondgebied te verlaten om hun kinderen toegang te verschaffen tot gespecialiseerd onderwijs, wat een directe discriminatie uitmaakt.
- 7) Bij acht stemmen tegenover vijf, dat dit een schending uitmaakt van artikel E in samenhang gelezen met artikel 15 §1 omdat de budgettaire beperkingen toegepast op het plan voor autisme met betrekking tot het onderwijs van kinderen en jongeren met autisme een indirect nadeel uitmaakt voor personen met een handicap.

Aandachtspunten

Dit oordeel kan in verband worden gebracht met het recht op onderwijs uit artikel 7 VN-Verdrag Handicap dat specifiek betrekking heeft op kinderen met een handicap.¹⁷²

---

¹⁶⁹ <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

¹⁷⁰ <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

¹⁷¹ <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

¹⁷² Daarnaast kan het oordeel in verband worden gebracht met artikel 24 VN-Verdrag Handicap (onderwijs). Zie verder de bespreking van artikel 24 VN-Verdrag Handicap.

Nationale rechtspraak

Bundesgericht Lausanne 4 december 2014 (Zwitserland)

In feite:

Het kind A.A. heeft een autismespectrumstoornis (ASS) en ging in het schooljaar 2012/2013 naar een zogenaamde ‘*Regelklasse*’, dit is een klas in het gewone onderwijs. Hier genoot A.A. van een voltijdse begeleiding, waarvan 18 lesuren gefinancierd werden door de overheid en de rest door de ouders zelf.¹⁷³ De ouders vragen de terugbetaling van de kosten van de supplementaire begeleidingsuren wegens strijdigheid van de kantonale normen met hoger recht.¹⁷⁴

In rechte:

- Artikel 19 BV garandeert adequaat en kosteloos onderwijs. Onafhankelijk van hoe de kantons het onderwijs voor kinderen met een beperking inrichten, door middel van inclusieonderwijs of apart buitengewoon onderwijs, zijn verplichte financiële bijdragen van ouders ontoelaatbaar.¹⁷⁵
- De numerieke begrenzing van het aantal begeleide lesuren voor een kind met een beperking, zoals vastgelegd in §7, lid 2 en §5, lid 2 V Sonderschulung, is niet passend om op een voldoende wijze rekening te houden met de belangen van het kind en de specifieke omstandigheden van individuele gevallen.¹⁷⁶

Aandachtspunten

- Er moeten maatregelen getroffen worden voor kinderen met een beperking in het gewone onderwijs om de maatschappelijke kansengelijkheid te bevorderen. Er is echter geen absoluut recht op het optimale, meest passende onderwijs. De getroffen maatregelen moeten proportioneel zijn en zijn ook alleen toelaatbaar als ze de lessen niet wezenlijk verstoren, de financiële interesses van de gemeenschap in acht nemen en de organisatorische vereenvoudiging van de school dienen.¹⁷⁷
- Er heerst in de internationale gemeenschap en in Zwitserland zelf een voorkeur voor inclusieonderwijs (zie art 24, lid 1 VRPH “*inclusief onderwijssysteem*” en art. 2, b) Interkantonalen Vereinbarung vom 25. Oktober 2007 “*integrative Lösungen sind separierenden Lösungen vorzuziehen*”).¹⁷⁸ Beide normen waren echter nog niet bindend tijdens het schooljaar 2012/2013.¹⁷⁹

---

¹⁷³ BG 4 december 2014, A.

¹⁷⁴ Ibid., 2.3.

¹⁷⁵ Ibid., 4.1.

¹⁷⁶ Ibid., 5.3.5.

¹⁷⁷ Ibid., 4.2.

¹⁷⁸ Ibid., 5.3.2 en 5.3.3.

¹⁷⁹ Ibid., 5.3.4.

Artikel 9 - Toegankelijkheid

“1. Teneinde personen met een handicap in staat te stellen zelfstandig te leven en volledig deel te nemen aan alle facetten van het leven, nemen de Staten die Partij zijn passende maatregelen om personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen de toegang te garanderen tot de fysieke omgeving, tot vervoer, informatie en communicatie, met inbegrip van informatie- en communicatietechnologieën en –systemen, en tot andere voorzieningen en diensten die openstaan voor, of verleend worden aan het publiek, in zowel stedelijke als landelijke gebieden. Deze maatregelen, die mede de identificatie en bestrijding van obstakels en drempels voor de toegankelijkheid omvatten, zijn onder andere van toepassing op:

- a. gebouwen, wegen, vervoer en andere voorzieningen in gebouwen en daarbuiten, met inbegrip van scholen, huisvesting, medische voorzieningen en werkplekken;
- b. informatie, communicatie en andere diensten, met inbegrip van elektronische diensten en nooddiensten.

2. De Staten die Partij zijn nemen tevens passende maatregelen om:

- a. de tenuitvoerlegging van minimumnormen en richtlijnen voor de toegankelijkheid van faciliteiten en diensten die openstaan voor, of verleend worden aan het publiek, te ontwikkelen, af te kondigen en de toepassing ervan te controleren;
- b. te waarborgen dat private instellingen die faciliteiten of diensten aanbieden die openstaan voor, of verleend worden aan het publiek, zich rekenschap geven van alle aspecten van toegankelijkheid voor personen met een handicap;
- c. betrokkenen te trainen inzake kwesties op het vlak van de toegankelijkheid waarmee personen met een handicap geconfronteerd worden;
- d. openbare gebouwen en andere faciliteiten te voorzien van bewegwijzering in braille en in makkelijk te lezen en te begrijpen vormen;
- e. te voorzien in vormen van praktische hulp door mens of dier en in bemiddeling, waaronder begeleiders, mensen die voorlezen en professionele dovertolken om de toegang tot gebouwen en andere faciliteiten, die openstaan voor het publiek te vergemakkelijken;
- f. andere passende vormen van hulp en ondersteuning aan personen met een handicap te bevorderen, teneinde te waarborgen dat zij toegang hebben tot informatie;
- g. de toegang voor personen met een handicap tot nieuwe informatie en communicatietechnologieën en -systemen, met inbegrip van het internet, te bevorderen;
- h. het ontwerp, de ontwikkeling, productie en distributie van toegankelijke informatie- en communicatietechnologieën, en communicatiesystemen in een vroeg stadium te bevorderen, opdat deze technologieën en systemen tegen minimale kosten toegankelijk worden.”

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

Nyusti en Takacs v. Hongarije¹⁸⁰

In feite

Twee personen uit Hongarije met een visuele handicap brengen een zaak voor het Comité omdat ze de bankautomaten van hun bank OTP niet kunnen gebruiken. Deze bankautomaten voorzien immers noch in aanduidingen in braille, noch in audio-instructies. De jaarlijkse kosten voor diensten en transacties via de bankkaart worden hen wel aangerekend, zodat zij, die in tegenstelling tot cliënten zonder visuele beperking niet in staat zijn gebruik te maken van alle diensten, minder diensten voor dezelfde kosten ontvangen.

Hongarije erkende het probleem en spoorde OTP aan om de nieuwe bankautomaten toegankelijk te maken en binnen vier jaar het volledige netwerk van bankautomaten aan te passen. Verder gaf ze de financiële toezichthoudende autoriteit de opdracht om regelgevende maatregelen vast te stellen om de toegankelijkheid van bankautomaten te garanderen.¹⁸¹

In rechte

- 1) De volledige klacht kan op basis van artikel 9 onderzocht worden. Het Comité acht het niet nodig de verplichtingen van de staat op grond van het door de eisers aangehaalde artikel 5 §§ 2 en 3¹⁸² te onderzoeken.¹⁸³ In tegenstelling tot artikel 5 dat een recht op non-discriminatie bevat, heeft artikel 9 het enkel over een verplichting tot toegankelijkheid.

⇒ **Het Comité maakt duidelijk dat individuen zich op een verplichting van de staat kunnen beroepen en er rechten uit te putten.**¹⁸⁴

- 2) Staten zijn verplicht ervoor te zorgen dat **private instellingen** toegankelijke producten en diensten aanbieden. Op grond van artikel 4 §1 (e) dienen staten immers “alle passende

---

¹⁸⁰ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap CRPD/C/9/D/1/2010, *Szilvia Nyusti en Péter Takács v. Hongarije*, 21 juni 2013, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f9%2fD%2f1%2f2010&Lang=en.

¹⁸¹ O. LEWIS, “Nyusti and Takacs v Hungary : decision of the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities” in *EHRLR* 2013, (1) 1-2.

¹⁸² Artikel 5 - Gelijkheid en non-discriminatie : § 2 De Staten die Partij zijn, verbieden alle discriminatie op grond van handicap en garanderen personen met een handicap op voet van gelijkheid effectieve wettelijke bescherming tegen discriminatie op welke grond dan ook. §3 Teneinde de gelijkheid te bevorderen en discriminatie uit te bannen, nemen de staten die Partij zijn alle passende maatregelen om te waarborgen dat redelijke aanpassingen worden verricht.

¹⁸³ VN-Comité, *Szilvia Nyusti en Péter Takács v. Hongarije*, §9.2.

¹⁸⁴ O. LEWIS, “Nyusti and Takacs v Hungary : decision of the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities” in *EHRLR* 2013, (1) 2-3.

maatregelen te nemen om discriminatie op grond van een handicap door personen, organisaties of particuliere ondernemingen uit te bannen”.¹⁸⁵

- 3) Om deze verplichting onder artikel 4 te bereiken, zijn staten overeenkomstig artikel 9 verplicht om personen met een handicap een toegankelijke omgeving te creëren.
- **Dat houdt niet enkel de verplichting in om toegankelijke overheidsdiensten te organiseren, maar ook om diensten die openstaan voor of verleend worden aan het publiek toegankelijk te maken, wat ook bankdiensten zoals bankautomaten inhoudt.**¹⁸⁶
  - Krachtens artikel 9 §2 (a) dienen staten passende maatregelen te nemen om de **implementatie van minimumnormen en richtlijnen** voor de toegankelijkheid van faciliteiten en diensten te ontwikkelen, te bevorderen en te monitoren.¹⁸⁷
  - **Staten dienen ervoor te zorgen dat private instellingen** die faciliteiten en diensten die openstaan voor of verleend worden aan het publiek aanbieden, **zich rekenschap geven van alle aspecten van toegankelijkheid** (artikel 9, § 2 (b)).¹⁸⁸

Het Comité oordeelt dat Hongarije, ondanks haar erkenning van het probleem en ondanks de oplossingen die zij voorstelde, haar verplichtingen onder artikel 9, §2 (b) niet is nagekomen. Geen enkele voorgestelde maatregel zorgt er immers voor dat de eisers toegang hebben tot de bankdiensten.¹⁸⁹

Daardoor dient Hongarije¹⁹⁰:

- Het gebrek aan toegankelijkheid van de diensten rond bankkaarten weg te werken en verder een gepaste vergoeding voorzien voor de gerechtskosten en de kosten van de communicatie voor het comité.
- Voor de toekomst gelijkaardige schendingen te vermijden door:
  - Een minimumkader voor de toegankelijkheid van de bankdiensten van de private financiële instellingen voor personen met visuele beperkingen vastleggen, een wetgevend kader creëren met concrete, afdwingbare en tijdgebonden maatstaven om de graduele wijziging en aanpassing van de bankdiensten te controleren en te evalueren en ervoor zorgen dat alle nieuw opgerichte bankautomaten en andere bankdiensten volledig toegankelijk zijn voor personen met een handicap.
  - Passende en reguliere training aanbieden aan rechters rond de reikwijdte van het verdrag en het aanvullend protocol zodat zij zich bij het rechtspreken bewust zijn van de specifieke noden van personen met een handicap.

---

¹⁸⁵ VN-Comité, *Szilvia Nyusti en Péter Takács v. Hongarije*, §9.4.

¹⁸⁶ O. LEWIS, “Nyusti and Takacs v Hungary : decision of the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities” in *EHRLR* 2013, (1) 2.

¹⁸⁷ VN-Comité, *Szilvia Nyusti en Péter Takács v. Hongarije*, §9.4.

¹⁸⁸ VN-Comité, *Szilvia Nyusti en Péter Takács v. Hongarije*, §9.4.

¹⁸⁹ VN-Comité, *Szilvia Nyusti en Péter Takács v. Hongarije*, §9.6.

¹⁹⁰ VN-Comité, *Szilvia Nyusti en Péter Takács v. Hongarije*, §10.

- Ervoor zorgen dat de wetgeving en de manier waarop die door de nationale rechtbanken wordt toegepast, consistent is met de verplichtingen onder het VN Verdrag Handicap.

Aandachtspunt(en)

- 1) De verplichting onder artikel 9 om een toegankelijke omgeving te creëren slaat niet enkel op het creëren van toegankelijke overheidsdiensten, maar ook op het toegankelijk maken van diensten die openstaan voor of verleend worden aan het publiek, wat private diensten omvat.
- 2) Indien een private bankinstelling bankautomaten voorziet die noch braille-aanduidingen, noch audio-instructies bevatten, schendt de staat haar verplichting onder artikel 9 §2 (b) op grond waarvan zij ervoor moet zorgen dat private instellingen die faciliteiten en diensten die openstaan voor of verleend worden aan het publiek aanbieden, zich rekenschap geven van alle aspecten van toegankelijkheid voor een persoon met een handicap.

In feite

Eiser X die beschuldigd wordt van misdaden tegen de mensheid kreeg een beroerte tijdens zijn periode in voorhechtenis. Als gevolg daarvan lijdt hij aan een cognitieve aandoening, een gedeeltelijk verlies van zicht en bewegingsproblemen waardoor hij een rolstoel dient te gebruiken.

X haalt aan dat de omstandigheden in de gevangenis, zoals het gebrek aan toegankelijkheid, en de verplaatsing van de gevangenis naar het ziekenhuis zijn fysieke en mentale gezondheid aantasten.

In rechte

- 1) **Toegankelijkheid een algemeen principe is dat toepasselijk is op situaties waarin personen met een handicap van hun vrijheid zijn beroofd.** Staten zijn dan ook verplicht om maatregelen te nemen om de toegankelijkheid te waarborgen door het identificeren en wegnemen van obstakels en belemmeringen zodat personen met een handicap onafhankelijk kunnen leven en ten volle kunnen deelnemen aan alle aspecten van het leven in detentie.
- 2) Argentinië toont niet aan dat de aanpassingen voldoende waren om de toegankelijkheid tot de badkamer, douche, tuin en ziekenboeg te garanderen. Argentinië voert daarenboven ook niet aan dat bepaalde zaken haar verhinderen om alle mogelijke maatregelen te nemen om de mobiliteit van X te garanderen en spreekt de beweringen over het bestaan van architecturale belemmeringen niet tegen.
- 3) Er is dus sprake van een schending van **artikel 9 §§ 1 en 2.**¹⁹³

Volgens het Comité is Argentinië verplicht om de schendingen van de rechten van de eiser ongedaan te maken door:

- aanpassingen in het detentiecentrum te voorzien die de toegang tot de penitentiaire faciliteiten en diensten op een gelijke basis met andere gedetineerden waarborgen; en
- de gerechtskosten die de eiser heeft opgelopen in de procedure terug te betalen.

---

¹⁹¹ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap, CPRD/C/11/D/8/2012, *X v. Argentinië*, 17 juni 2014, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CPRD%2fC%2f11%2fD%2f8%2f2012&Lang=en (enkel in het Spaans beschikbaar).

¹⁹² Bespreking gebaseerd op de samenvatting opgesteld door IDA, te raadplegen op <http://www.internationaldisabilityalliance.org/en/crpd-committee-views-communications>.

¹⁹³ Verder besloot het comité tot een schending van artikelen 14 §2 (veiligheid en vrijheid van de persoon) en 17 (bescherming van de persoonlijke integriteit).

Bovendien dient Argentinië ervoor te zorgen, rekening houdend met het recht van de patiënt om een medische behandeling te weigeren of erin toe te stemmen, dat de eiser toegang heeft tot passende en tijdige gezondheidszorg en continue en volledige toegang tot passende revalidatie.

In het algemeen is Argentinië verplicht om gelijkaardige schendingen in de toekomst te vermijden en, in het bijzonder om:

- Passende maatregelen aan te nemen en redelijke aanpassingen te voorzien om te garanderen dat personen met een handicap die van hun vrijheid zijn beroofd:
  - onafhankelijk kunnen leven en ten volle deel te nemen in alle aspecten van het detentiecentrum;
  - toegang hebben tot alle faciliteiten en diensten op een gelijke basis met andere gedetineerden;
  - toegang hebben tot medische behandeling en revalidatie opdat zij de hoogst bereikbare gezondheidsstandaard kunnen genieten zonder discriminatie.
- Ervoor te zorgen dat de detentieomstandigheden voor personen met een handicap niet, als een gevolg van het gebrek aan toegankelijkheid en redelijke aanpassingen, leiden tot omstandigheden die meer lijden veroorzaken en grotere fysische en psychologische schade opwekken dat zou kunnen leiden tot wrede, onmenselijke of ontorende behandeling dat de fysieke en mentale integriteit van de individu aantast; en
- Geschikte en regelmatige training over het Verdrag en het Facultatief Protocol aan te bieden aan rechters, rechterlijke en penitentiaire overheden, inclusief de medewerkers betrokken in gezondheid.

Aandachtspunt(en)

- 1) Toegankelijkheid is een algemeen principe en is toepasselijk op situaties waarin personen met een handicap van hun vrijheid zijn beroofd.
- 2) Staten zijn dan ook verplicht om maatregelen te nemen om de toegankelijkheid te waarborgen door het identificeren en wegnemen van obstakels en belemmeringen zodat personen met een handicap onafhankelijk kunnen leven en ten volle kunnen deelnemen aan alle aspecten van het leven in detentie.

Feiten

De klager is blind en hangt af van het openbaar vervoer voor zijn beroepsmatige en privé verplaatsingen. Hij maakt in het bijzonder gebruik van tramlijn 3 van de stad Linz, beheerd door Linz Linien GmbH, een maatschappij eigendom van de stad die al het openbaar vervoer in de regio beheerd.

In augustus 2011 heeft de maatschappij tramlijn 3 verlengd maar geen enkele halte van het verlengde stuk is uitgerust met een digitaal audio systeem. De informatie voor passagiers is enkel op tekst beschikbaar. De klager moet daarom beroep doen op medereizigers om de informatie te bekomen wat het hem moeilijk maakt om wegwijs te geraken in de nieuwe haltes en hem belet op gelijke wijze als anderen er gebruik van te maken.

Beslissing

Het Comité voor de rechten van personen met een handicap, optredend op grond van artikel 5 van het Aanvullend Protocol van het Verdrag, meent dat de betrokken staat zijn verplichtingen niet is nagekomen zoals voorzien in artikel 5, paragraaf 2 en artikel 9, paragraaf 1 en paragraaf 2, (f) en (h) van het Verdrag. Het Comité formuleert daarvoor de volgende aanbevelingen ten aanzien van de betrokken staat:

1. Aangaande de klager: de betrokken staat heeft de verplichting om te verhelpen aan het gebrek aan toegankelijkheid van de klager tot informatie die enkel leesbaar is, op alle lijnen van het tramnetwerk. De betrokken staat dient ook de klager te vergoeden voor de kosten die hij heeft opgelopen ingevolge de nationale procedures en onderhavige klachtenprocedure.
2. In het algemeen: de betrokken staat is verplicht om maatregelen te nemen zodat gelijkaardige schendingen zich in de toekomst niet meer voordoen, hierin begrepen:
  - a) Er voor zorgen dat de bestaande minimumstandaarden inzake toegankelijkheid tot openbaar vervoer gewaarborgd worden inzake de toegang voor personen met een visuele handicap of een andere handicap tot de informatie die leesbaar is voor de medereizigers op de tram of andere vormen van openbaar vervoer. Daartoe beveelt het Comité aan de betrokken staat aan om een kaderwet in het leven te roepen met concrete, afdwingbare en tijdsgebonden indicatoren om na te gaan welke, op korte of lange termijn, wijzingen moeten doorgevoerd worden om toegang te geven tot de informatie, die voor andere medereizigers leesbaar is, voor personen met een visuele handicap. De betrokken staat moet er ook over waken dat alle nieuwe tramlijnen of andere vormen van openbaar vervoer volledig toegankelijk zijn voor personen met een handicap.

---

¹⁹⁴ Communication nr. 21/2014

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/14/D/21/2014&Lang=en

- b) Er voor zorgen dat aangepast en regelmatige vorming wordt gegeven over de draagwijdte van het Verdrag en het Protocol, inbegrepen toegankelijkheid voor personen met een handicap, aan alle instanties betrokken bij het ontwerpen, bouwen en inrichten van openbaar vervoer, zodat voor de toekomst gewaarborgd wordt dat dit gebouwd en ingericht wordt overeenkomstig het principe van 'universeel concept'.
- c) Er voor zorgen de rechten van personen met een handicap wat betreft non-discriminatie in toegankelijkheid tot het openbaar vervoer, ook de toegankelijkheid betreffen tot ICT en de tal van goederen en diensten die deel uitmaken van een moderne samenleving en die via ICT aangeboden worden. Het Comité beveelt aan dat de totstandkoming van dergelijke wetgeving gebeurt in nauwe samenwerking met personen met een handicap en de organisaties die hen vertegenwoordigen (artikel 4, paragraaf 3), evenals met andere belangrijke stakeholders, zoals leden van de academische wereld, deskundigen, architecten, stadsplanners, ingenieurs en ontwerpers. Deze wetgeving moet steunen op het principe van het universeel concept, ze moet voorzien in de verplichte toepassing van toegankelijkheidsstandaarden en in sancties voor diegenen die ze niet toepassen.

Aandachtspunt(en)

1. Het Comité herinnert er aan dat toegankelijkheid groepen betreft, terwijl het bij redelijke aanpassingen gaan om individuen. Dit betekent dat de verplichting om te voorzien in toegankelijkheid een ex ante verplichting is en dat de staten de verplichting hebben om te voorzien in toegankelijkheid vooraleer ze een individueel verzoek ontvangen om te voorzien in het toegang hebben tot of gebruiken van een plaats of dienst. Het Comité herhaalt tevens dat de verplichting om in toegankelijkheid te voorzien onvoorwaardelijk is, diegene die verplicht is om te voorzien in de toegankelijkheid mag het gebrek daaraan niet rechtvaardigen door de kostprijs om toegang voor personen met een handicap te verzekeren.
2. Het Comité wijst er op dat de maatschappij de tramhaltes begon te voorzien van een digitaal audio systeem in maart 2004. In augustus 2011 werd tramlijn 3 uitgebreid. Nochtans werd geen enkele van deze nieuwe haltes uitgerust met een welbekend systeem dat bij de verlenging van de lijn aan een minimale kost kon toegevoegd worden. Het Comité heeft oren naar het argument van de klager dat het audio systeem hem, en andere personen visuele handicap, onmiddellijk de nodige informatie kan verschaffen, net als voor andere medereizigers, terwijl andere systemen (internet, telefoonboodschap, SMS) dat niet kunnen. Het niet installeren van het audio systeem bij de uitbreiding van de lijn resulteert daarom in het toegang weigeren tot informatie en communicatietechnologie, installaties en diensten toegankelijk voor het publiek, in gelijke mate als voor andere personen. Daarom is er sprake van een schending van artikel 5, paragraaf 2 en artikel 9, paragraaf 1 en paragraaf 2 (f) en (h) van het Verdrag.

Artikel 12 - Gelijkheid voor de wet

“1. De Staten die Partij zijn bevestigen opnieuw dat personen met een handicap overal als persoon erkend worden voor de wet.

2. De Staten die Partij zijn erkennen dat personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen in alle aspecten van het leven rechtsbekwaam zijn.

3. De Staten die Partij zijn nemen passende maatregelen om personen met een handicap toegang te verschaffen tot de ondersteuning die zij mogelijk behoeven bij de uitoefening van hun handelingsbekwaamheid.

4. De Staten die Partij zijn waarborgen dat alle maatregelen die betrekking hebben op de uitoefening van handelingsbekwaamheid, voorzien in passende en doeltreffende waarborgen in overeenstemming met het internationale recht inzake de mensenrechten om misbruik te voorkomen. Deze waarborgen dienen te verzekeren dat maatregelen met betrekking tot de uitoefening van handelingsbekwaamheid de rechten, wil en voorkeuren van de desbetreffende persoon respecteren, vrij zijn van conflicterende belangen of onbehoorlijke beïnvloeding, proportioneel zijn en aangepast zijn aan de omstandigheden van de persoon in kwestie, van toepassing zijn gedurende een zo kort mogelijke periode en onderworpen zijn aan een regelmatige beoordeling door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit of gerechtelijke instantie. De waarborgen dienen evenredig te zijn aan de mate waarin deze maatregelen van invloed zijn op de rechten en belangen van de persoon in kwestie.

5. Met inachtneming van de bepalingen van dit artikel nemen de Staten die Partij zijn alle passende en doeltreffende maatregelen om de rechten te garanderen van personen met een handicap, op voet van gelijkheid met anderen, op eigendom of het erven van vermogen en te waarborgen dat zij hun eigen financiële zaken kunnen behartigen en onder dezelfde voorwaarden als anderen toegang hebben tot bankleningen, hypotheek en andere vormen van financiële kredietverstrekking en verzekeren zij dat het vermogen van personen met een handicap hen niet willekeurig wordt ontnomen.”

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Kiss v. Hongarije¹⁹⁵

In feite

In 1991 werd bij de eiser, geboren in 1945, een manische depressie gediagnosticeerd. In 2005 werd hij onder gedeeltelijke voogdij geplaatst. Deze maatregel heeft, naast gevolgen terug te vinden in het Burgerlijk Wetboek, in overeenstemming met de Hongaarse Grondwet ook automatisch tot gevolg dat het stemrecht wordt ontnomen.¹⁹⁶

De eiser argumenteert voor het Hof dat de ontzetting uit zijn stemrecht omwille van de gedeeltelijke voogdij ongerechtvaardigd is, niet kan worden aangevochten omdat het gebaseerd is op de grondwet en discriminatoir is en strijdig met artikel 3 van het Eerste Protocol (Recht op vrije verkiezingen. De Hoge Verdragsluitende Partijen verbinden zich om met redelijke tussenpozen vrije, geheime verkiezingen te houden onder voorwaarden die de vrije meningsuiting van het volk bij het kiezen van de wetgevende macht waarborgen).¹⁹⁷ Verder verwees de eiser ook naar artikel 12 (Gelijkheid voor de wet) en artikel 29 (Participatie in het politieke en openbare leven) van het VN-Verdrag Handicap.

In rechte

- 1) De maatregel streeft een legitiem doel na, met name ervoor zorgen dat enkel burgers die bekwaam zijn om de gevolgen van hun beslissingen in te schatten en om bewuste en oordeelkundige beslissingen te nemen, deelnemen aan het openbaar bestuur.¹⁹⁸
- 2) De beperking van het stemrecht geldt zonder dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen zij die onder volledige en zij die onder gedeeltelijke voogdij zijn geplaatst.¹⁹⁹
- 3) Hoewel de appreciatiemarge in dit domein wijd is, kan het Hof niet aanvaarden dat een absolute onmogelijkheid om te stemmen voor elke persoon onder gedeeltelijke voogdij, onafhankelijk van zijn of haar werkelijke mogelijkheden, binnen de appreciatiemarge van de staat valt.²⁰⁰ Bovendien wordt de wijde appreciatiemarge ingeperkt doordat de beperkingen op fundamentele rechten in dit geval betrekking hebben op een groep uit de samenleving, personen met een mentale handicap, die in het verleden geleden aanzienlijk is gediscrimineerd waardoor de beperkingen heel gewichtige redenen dienen te hebben.²⁰¹

---

¹⁹⁵ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, 20 mei 2010, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98800#{"itemid":\["001-98800"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98800#{).

¹⁹⁶ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §§ 6-7.

¹⁹⁷ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §18.

¹⁹⁸ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §38.

¹⁹⁹ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §39.

²⁰⁰ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §§ 41-42.

²⁰¹ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §42.

- 4) Het Hof besluit dat een willekeurige ontzetting uit het stemrecht en dit zonder enige geïndividualiseerde evaluatie en louter gebaseerd op een mentale handicap die een gedeeltelijke voogdij vereist, niet compatibel is met het legitieme doel om het stemrecht in te perken. Er is een schending van artikel 3 van het Eerste Protocol.²⁰²

Aandachtspunt(en)

- 1) Dit arrest kan in verband worden gebracht met artikel 12 VN-Verdrag Handicap (gelijkheid voor de wet).
- 2) Uit het arrest kan worden afgeleid dat indien de ontzetting uit het stemrecht gebaseerd is op een individuele evaluatie, deze ontzetting artikel 3 van het Eerste Protocol niet zou schenden.

Dat is een andere visie dan deze van het VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap dat bepaalt dat de ontzetting uit het recht om te stemmen op basis van een psychosociale of intellectuele handicap, ook indien deze beperking gebaseerd is op een geïndividualiseerde inschatting van de bekwaamheid van de persoon, maakt discriminatie uit op grond van handicap (zie *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.4).

---

²⁰² EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §44.

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije²⁰³

In feite

Zes personen die lijden aan een intellectuele handicap werden onder gedeeltelijke of algemene voogdij geplaatst op basis van rechterlijke uitspraken. Krachtens de Hongaarse grondwet hebben personen onder voogdij geen recht om te stemmen en worden hun namen automatisch uit het verkiezingsregister verwijderd. Daardoor konden de eisers niet deelnemen aan de parlementaire en gemeentelijke verkiezingen in 2010. Tot op vandaag de dag zijn ze ontzet uit hun rechten en kunnen ze niet deelnemen aan verkiezingen.²⁰⁴

De eisers argumenteren dat de automatische ontzetting uit hun kiesrechten, ongeacht de aard van de handicap en de individuele capaciteiten, discriminatoir is en ongerechtvaardigd.²⁰⁵

Hongarije argumenteert dat de grondwet gewijzigd is en dat het nieuwe artikel XXIII §6 van de Fundamentele Wet en artikel 26§2 van de Tijdelijke Bepalingen van de Fundamentele Wet een geïndividualiseerde inschatting inhouden van het recht om te stemmen van een persoon met een handicap, gebaseerd op zijn handelingsbekwaamheid.²⁰⁶

In rechte

- 1) Hongarije geeft een louter abstracte omschrijving van de nieuwe wetgeving toepasselijk op personen onder voogdij, zonder dat ze daarbij aantoont hoe dit regime invloed heeft op de eisers. De staat heeft ook niet gereageerd op het feit dat de eisers niet konden stemmen in 2010 en tot op de dag van vandaag ontzet zijn uit hun stemrechten door hun plaatsing onder voogdij, dit ondanks de wettelijke veranderingen die zijn doorgevoerd.²⁰⁷
- 2) Artikel 29 (participatie in het politieke en openbare leven) is geschonden.²⁰⁸
- 3) Het Comité gaat verder met een bespreking van artikel 12:

---

²⁰³ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap CRPD/C/109/D/4/2011, *Zsolt Bujdosó, Jánosné Ildikó Márkus, Viktória Márton, Sándor Mészáros, Gergely Polk en János Szabó v. Hongarije*, 21 juni 2013, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f10%2fD%2f4%2f2011&Lang=en.

²⁰⁴ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §2.

²⁰⁵ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.2.

²⁰⁶ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.2.

²⁰⁷ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.3.

²⁰⁸ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.4 (zie verder: bespreking artikel 29 VN-Verdrag Handicap (participatie in het politieke en openbare leven)).

Volgens §2 van artikel 12 erkennen staten de handelingsbekwaamheid van personen met een handicap “op voet van gelijkheid met anderen in alle aspecten van het leven”, inbegrepen het politieke leven, wat het stemrecht omvat.

Staten hebben krachtens §3 de plicht om passende maatregelen te nemen om te garanderen dat personen met een handicap hun handelingsbekwaamheid daadwerkelijk kunnen uitoefenen.²⁰⁹

- Door de eisers het recht om te stemmen te ontnemen, op basis van een vermeende of daadwerkelijke intellectuele handicap, heeft Hongarije zijn verplichtingen geschonden onder artikel 29 op zichzelf gelezen en in samenhang met artikel 12.²¹⁰

Het Comité vereist dat Hongarije:²¹¹

- Met betrekking tot de eisers: de verwijdering van de namen van de eisers uit de verkiezingsregisters ongedaan maakt en hen passende compensatie aanbiedt voor de morele schade die zij hebben geleden doordat ze niet konden stemmen en voor de gerechtskosten.
- In het algemeen: gelijkaardige schendingen in de toekomst vermijdt door:
  - de intrekking van artikel XXIII, §6 van de Fundamentele Wet en artikel 26, §2 van de Transitionele Bepalingen van de Fundamentele Wet in overweging te nemen. Deze bepalingen zijn immers strijdig met artikelen 12 en 29 VN-Verdrag Handicap;
  - wetten uit te vaardigen die het recht om te stemmen erkennen voor alle personen met een handicap, zonder enige “bekwaamheidsinschatting”, ook voor zij die meer nood hebben aan hulp en passende bijstand en die passende bijstand en redelijke aanpassingen voorzien zodat personen met een handicap hun politieke rechten kunnen uitoefenen; en
  - het recht om te stemmen, op voet van gelijkheid met anderen, in de praktijk te garanderen. De procedures om te stemmen, de faciliteiten en de hulpmiddelen dienen daarbij adequaat, toegankelijk en gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn. Verder dient Hongarije, waar nodig, op verzoek van de betrokken persoon in de mogelijkheid te voorzien dat de persoon bij het stemmen geholpen wordt door een persoon van zijn keuze.

---

²⁰⁹ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.5.

²¹⁰ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.5.

²¹¹ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §10.

Aandachtspunten

- 1) Artikel 12 §2 waarbij staten de handelingsbekwaamheid van personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen erkennen in alle aspecten van het leven, slaat ook op het politieke leven, met inbegrip van het stemrecht.
- 2) Artikel 12 §3 dat staten verplicht om passende maatregelen te nemen om personen met een handicap toegang te verschaffen tot de ondersteuning die zij mogelijks behoeven bij het uitoefenen van hun handelingsbekwaamheid, slaat ook op het uitoefenen van politieke rechten, met inbegrip van het stemrecht.
- 3) Door de eisers het recht om te stemmen te ontnemen, op basis van een vermeende of daadwerkelijke intellectuele handicap, heeft Hongarije zijn verplichtingen geschonden onder artikel 29 op zichzelf gelezen en in samenhang met artikel 12.

Dat is een andere zienswijze dan die van het EHRM: een ontzetting uit het stemrecht op basis van een individuele evaluatie zou geen schending van artikel 3 van het Eerste Protocol (Recht op vrije verkiezingen. De Hoge Verdragsluitende Partijen verbinden zich om met redelijke tussenpozen vrije, geheime verkiezingen te houden onder voorwaarden die de vrije meningsuiting van het volk bij het kiezen van de wetgevende macht waarborgen) uitmaken (EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §44).

Artikel 13 - Toegang tot de rechter

“1. De Staten die Partij zijn waarborgen personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen de toegang tot een rechterlijke instantie, met inbegrip van procedurele en leeftijdsconforme voorzieningen, teneinde hun effectieve rol als directe en indirecte partij, 9

waaronder als getuige, in alle juridische procedures, met inbegrip van de onderzoeksfase en andere voorbereidende fasen, te vergemakkelijken.

2. Teneinde effectieve toegang tot rechterlijke instanties voor personen met een handicap te helpen waarborgen, bevorderen de Staten die Partij zijn passende training voor diegenen die werkzaam zijn in de rechtsbedeling, met inbegrip van medewerkers van politie en het gevangeniswezen.”

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Dorđević v. Kroatië²¹²

In feite

Een moeder en haar zoon, die een mentale en fysieke handicap heeft, zijn vier jaar het slachtoffer geweest van mishandeling en pesterijen door jongeren uit de buurt. Het geweld tegen hen was ingegeven door de ernstige handicap van de zoon (en daarnaast door hun Servische afkomst). De eisers hadden herhaaldelijk over deze situatie geklaagd bij verschillende overheden.

De klacht is gericht tegen Kroatië omdat de verschillende personen en instellingen hun verantwoordelijkheid niet hebben genomen en het onaanvaardbare gedrag niet hebben doen stoppen ondanks verschillende opmerkingen van de familie.

In rechte

- 1) Het Hof stelt een schending vast van artikel 3 EVRM (verbod van foltering)²¹³ met betrekking tot de zoon en een schending van artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven)²¹⁴ met betrekking tot de moeder.
- 2) Het EHRM bepaalt dat artikel 13 EVRM (recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel) is geschonden aangezien de eisers geen daadwerkelijk rechtsmiddel hadden om hun klachten op grond van artikelen 3 en 8 uit te oefenen.²¹⁵

Aandachtspunten

Er kan een verband worden gelegd met **artikel 13 VN-Verdrag Handicap** inzake de toegang tot de rechter:

- **Artikel 13, §1 VN-Verdrag Handicap** vereist staten om personen met een handicap de toegang tot een rechterlijke instantie te waarborgen op voet van gelijkheid met anderen, met inbegrip van procedurele en leeftijdsconforme voorzieningen, teneinde hun effectieve rol als directe en indirecte partij, waaronder als getuige, in alle juridische procedures, met inbegrip van de onderzoeksfase en andere voorbereidende fases, te faciliteren.

---

²¹² EHRM n° 21526/10, *Dorđević v. Croatië*, 24 juli 2012, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112322#{"languageisocode":\["FRA"\],"appno":\["41526/10"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-112454"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112322#{).

²¹³ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §150.

²¹⁴ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §153.

²¹⁵ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §168.

- ⇒ Personen met een handicap worden al te vaak als onbetrouwbaar beschouwd in verhoren en strafprocedures. Er is te weinig belang gehecht aan de verschillende klachten van moeder en zoon.
- **Artikel 13, §2 VN-Verdrag Handicap** vereist staten om passende training te bevorderen voor diegenen die werkzaam zijn in de rechtsbedeling, met inbegrip van medewerkers van politie en gevangeniswezen.
- ⇒ De feiten van de zaak tonen aan dat Kroatië onvoldoende opleiding heeft verstrekt aan zijn agenten om op een afdoende wijze om te gaan met dergelijke klachten.

Artikel 14 - Vrijheid en veiligheid van de persoon

“1. De Staten die Partij zijn waarborgen dat personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen:

- a. het recht op vrijheid en veiligheid van hun persoon genieten;
- b. niet onrechtmatig of willekeurig van hun vrijheid worden beroofd, en dat iedere vorm van vrijheidsberoving geschiedt in overeenstemming met de wet, en dat het bestaan van een handicap in geen geval vrijheidsberoving rechtvaardigt.

2. De Staten die Partij zijn waarborgen dat indien personen met een handicap op grond van om het even welke procedure van hun vrijheid worden beroofd, zij op voet van gelijkheid met anderen recht hebben op de waarborgen in overeenstemming met internationale mensenrechtenverdragen en in overeenstemming met de doelstellingen en beginselen van dit Verdrag worden behandeld, met inbegrip van de verschaffing van redelijke aanpassingen.”

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

L.B. v. België²¹⁶

In feite

De eiser is geïnterneerd in de psychiatrisch afdeling van de gevangenis van Gent. Na verschillende keren veroordeeld te zijn geweest tot gevangenisstraffen, stelt een psychiatrisch rapport vast dat de eiser aan een serieuze persoonlijkheidsstoornis lijdt waarbij hij de neiging heeft de rechten van anderen te schenden en regels te overtreden. Het rapport bevestigt dat hij een constante bedreiging vormt voor de samenleving en er een belangrijk risico op recidive is.

De commissie tot bescherming van de maatschappij (CBM) beslist na een nieuw delict de eiser voorlopig te interneren in de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Gent. Nadien wordt hij overgeplaatst naar de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Merksplas. Bij dat laatste vonnis wordt bepaald dat de toelating tot een psychiatrische residentie de enige oplossing is om de re-integratie in de samenleving mogelijk te maken en dat de plaatsing voorlopig is. Nadien wordt de eiser nogmaals voorlopig overgeplaatst naar de gevangenis van Gent.

Verschiedende private residentiële instellingen weigeren vervolgens de eiser op te nemen omwille van zijn gevaarlijkheid.

De eiser wordt nog een paar keer overgeplaatst, maar verblijft sinds 2011 opnieuw in de psychiatrische afdeling van Gent.

De eiser haalt aan dat zijn recht op vrijheid uit artikel 5 §1 EVRM (“Recht op vrijheid en veiligheid. §1: Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure: (e) in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers”) wordt geschonden. De detentieplaats is immers onaangepast. Hij geniet er niet van een medische opvolging, noch van een therapeutische omgeving die aangepast is aan zijn mentale gezondheidstoestand. Hij wacht bovendien reeds meerdere jaren op een overplaatsing naar een psychiatrische instelling of op een toelating door een dienst die aangepaste ambulante zorgen verstrekt.²¹⁷

---

²¹⁶ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, 2 oktober 2012, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?{"itemid":\["001-113295"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?{).

²¹⁷ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §84.

In rechte

- 1) Het Hof volgt de redenering van de overheid niet volgens dewelke, in tegenstelling tot de zaak *Aerts*, de eiser in casu geschikte zorgen krijgt in het psychiatrisch gedeelte van de gevangenis van Gent. Het CBM maakt immers duidelijk dat deze instelling geen geschikte plaats is om de zorgen te verstrekken die de eiser omwille van zijn toestand nodig heeft om in de samenleving te worden heropgenomen. Alle beslissingen met betrekking tot de eiser tonen aan dat de internering voorlopig is in afwachting van het vinden van een aangepaste structuur.²¹⁸
- 2) Deze zaak is geen geïsoleerd geval. In België zijn er veel geïnterneerden aan het wachten op een overplaatsing naar een instelling van sociale bescherming of een private instelling en bevinden zich in een gelijkaardige situatie als de eiser: geen therapeutische zorgen die kunnen bijdragen tot hun re-integratie in het sociale leven. Dat werd bevestigd door de minister van Justitie zelf. De centrale raad voor de penitentiaire veiligheid bevestigt dat er een schrijnend gebrek is in het aanbod van psychiatrische zorgen en dat de situatie verergert door de stijging van de overbevolking in de gevangenissen. Het CPT, de Commissaris voor de rechten van de mens van de Raad van Europa, het Comité tegen foltering en het Comité voor de rechten van de mens van de Verenigde Naties net als het internationaal observatorium voor de gevangenissen uitten op terugkerende wijze dezelfde bezorgdheden.²¹⁹
- 3) De overheid beroept zich op de toegang van de eiser tot professionele hulp in de instelling en de rapporten van psychologen en psychiaters die de gevaarlijkheid en zijn kansen op reclassering beoordelen. Er is echter geen sprake van een therapie noch van een geïndividualiseerde medische opvolging in de gevangenis die de situatie van de eiser kan doen evolueren.²²⁰
- 4) De overheid heeft inspanningen gedaan om de eiser te plaatsen in een private psychiatrische instelling.²²¹ Al deze inspanningen faalden, buiten het regime van semi-vrijheid dat de eiser van februari 2010 tot augustus 2011 genoot.

Volgens de overheid is deze mislukking te wijten aan de houding en de gevaarlijkheid van de eiser. Deze zienswijze strookt echter niet met de analyse van het CBM die een positieve analyse maakt van de ervaring van het regime van semi-vrijheid en de mislukking toeschrijft aan de zwakke persoonlijkheid van de eiser, maar ook aan een

---

²¹⁸ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §95.

²¹⁹ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §96.

²²⁰ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §97.

²²¹ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §98.

gebrek aan psychosociale opvolging in de gevangenis en dus aan het onaangepast karakter van de plaats van detentie.

In elk geval meent het Hof dat als de persistente houding van de eiser het vinden van een aangepast detentieregime mee belemmert, quod non, dit de overheden nog niet ontslaat van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48).²²²

- 5) Deze zaak dient te worden onderscheiden van de zaak *De Schepper* waar de toestand van de eiser, die reeds gevaarlijk was, zich nog had verslechterd en er geen indicatie was tot verbetering. Er bestond ook geen enkele instelling voor seksuele delinquenten met een hoog tot gemiddeld risico in België. De situatie in de onderhavige zaak is heel anders: de toestand van de eiser is verbeterd, realistische verwachtingen voor zijn reclassering zijn geuit door de bevoegde instanties, een ervaring van semi-vrijheid is goed verlopen en er bestaan aangepaste structuren. In werkelijkheid belemmeren het structureel gebrek aan plaatsen in de instellingen en hun statuut van private instelling de passende behandeling van de eiser.²²³
- 6) Het houden van de eiser gedurende zeven jaar in een penitentiaire instelling terwijl de medische en psychosociale adviezen en de beslissingen van bevoegde autoriteiten aantonen dat de detentie niet aangepast is aan de pathologie en aan de reclassering van de eiser aantonen, doorbreekt het verband tussen het doel van de detentie en de voorwaarden waaronder ze plaatshad.²²⁴

Aandachtspunt(en)

- 1) Het feit dat een internering in overeenstemming is met het interne recht van de staat is op zich niet bepalend. Daarnaast dient de detentie in overeenstemming te zijn met het doel van artikel 5 §1, meer bepaald personen beschermen tegen elke arbitraire ontneming van hun vrijheid. De ontneming van de vrijheid is inderdaad een zulke ernstige maatregel dat ze enkel gerechtvaardigd is indien andere, minder strenge maatregelen zijn overwogen en als onvoldoende worden beschouwd om het belang van het individu of het publiek belang te vrijwaren die een detentie vereisen.²²⁵
- 2) Met betrekking tot de ontneming van de vrijheid van personen met psychische stoornissen, dienen daarenboven drie voorwaarden vervuld te zijn: 1. de krankzinnigheid dient op een overtuigende wijze te worden vastgesteld, 2. de stoornis dient van een

---

²²² EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §99.

²²³ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §100.

²²⁴ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §101.

²²⁵ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §91.

karakter of van een omvang te zijn om een verplichte opsluiting te rechtvaardigen, 3. de internering kan niet geldig worden verlengd zonder dat een dergelijke stoornis blijft voortbestaan.²²⁶

- 3) Vervolgens dient er een verband te bestaan tussen het motief dat de ontneming van de vrijheid rechtvaardigt en de plaats en de omstandigheden van de detentie. De detentie van een persoon die lijdt aan een mentale stoornis kan in principe slechts als “rechtmatig” worden beschouwd in de zin van artikel 5 §1 e) als het zich voltrekt in een ziekenhuis, kliniek of in een andere geschikte instelling (*Aerts*, §46).²²⁷
- 4) Het loutere feit dat de persoon niet in een geschikte instelling is opgenomen, heeft niet automatisch tot gevolg dat de detentie niet in overeenstemming is met artikel 5 §1 e). Er dient een redelijk evenwicht te worden gevonden tussen de betrokken belangen met dien verstande dat een bijzonder gewicht wordt toegekend aan het recht op vrijheid.

Daarnaast neemt het Hof de inspanningen van de interne overheden om een aangepaste instelling te vinden voor de therapeutische behandeling van een eiser met een hoog risicoprofiel in rekening om de rechtmatigheid van de detentie in een psychiatrische afdeling in de gevangenis te beoordelen (*De Schepper* §48).²²⁸

- 5) Zelfs indien de persistente houding van de eiser bijdraagt aan de belemmering van het vinden van een aangepast detentieregime ontslaat dit de overheden niet van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48).²²⁹
- 6) Deze zaak kan in verband worden gebracht met artikel 14 VN-Verdrag Handicap (Vrijheid en veiligheid van de persoon).

---

²²⁶ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §92.

²²⁷ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §93.

²²⁸ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §94.

²²⁹ EHRM n° 22831/08, *L.B. v. België*, §99.

In feite

De eiser is geïnterneerd in de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Merksplas. Hij heeft een lage intelligentie en is afhankelijk van alcohol, heroïne, cocaïne en amfetamines. Een test wees uit dat hij een psychopathische persoonlijkheid heeft en dat er een belangrijk risico op recidive is. Na zijn internering in een psychiatrische afdeling, werden een aantal gespecialiseerde instanties gecontacteerd. Deze weigerden de eiser toe te laten omwille van de test en zijn lage intellectuele capaciteiten. De eiser vroeg de nationale rechtbank om de staat te veroordelen, op straffe van een boete, tot het hem beschikking stellen van een team van gespecialiseerde zorgverleners, bestaande uit een psychiater, een psycholoog, een psychiatrisch verpleegkundige en een maatschappelijk werker. Hij vroeg ook om een onderzoek ter plaatse te organiseren. Deze eisen werden afgewezen.

Voor het Hof haalt de eiser aan dat zijn recht op vrijheid in de zin van artikel 5 §1 EVRM ("Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure: (e) in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers") werd geschonden.

In rechte

- 1) Geen enkel argument van de overheid overtuigt het Hof van het feit dat de eiser zich in een verschillende situatie bevindt dan zoveel andere geïnterneerden die zich in een psychiatrische afdeling van de gevangenis bevinden in afwachting van een overplaatsing naar een instelling van sociale bescherming of een privé-instelling en die niet de therapeutische zorgen krijgen die zouden kunnen bijdragen aan hun succesvolle re-integratie in het sociale leven. Deze stand van zaken is vastgesteld door de minister van Justitie zelf. De centrale raad voor de penitentiare veiligheid bevestigt dat er een schrijnend gebrek is in het aanbod van psychiatrische zorgen en dat de situatie verergert door de stijging van de overbevolking in de gevangenissen. Het CPT, de Commissaris voor de rechten van de mens van de Raad van Europa, het Comité tegen foltering en het Comité voor de rechten van de mens van de Verenigde Naties net als het internationaal observatorium voor de gevangenissen uitten op terugkerende wijze dezelfde bezorgdheden.²³¹
- 2) De hoge scores van de eiser voor de test voor psychopathie in 2001 hebben duidelijk zijn toelating in instellingen buiten de gevangenis bemoeilijkt. Toch werd een her-evaluatie

---

²³⁰ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, 10 april 2013, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115768#{"itemid":\["001-115768"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115768#{).

²³¹ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, § 86.

slechts in 2007 in overweging werd genomen en er nadien nog vier jaren verstreken zijn vooraleer een nieuwe test in 2011 werd uitgevoerd. Gelet op het specifieke gewicht dat het Hof hecht aan het recht op vrijheid, meent het dat de inspanningen van de overheden niet op dezelfde hoogte staan als de belangen van de eiser.²³²

- 3) Zelfs indien de persistente houding van de eiser het vinden van een aangepast detentieregime mee belemmert, ontslaat dit de overheden niet van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48). De omstandigheden van de zaak tonen aan dat de eiser zijn zaak met het oog op zijn reclassering serieus nam en regelmatig op een verantwoordelijke wijze in de bezoekeruimte van de gevangenis werkte en hiervoor werd geapprecieerd.²³³
- 4) De internering van de eiser gedurende dertien jaar in een instelling waarin hij niet genoot van een kader aangepast aan zijn pathologie ervoor zorgt dat de band tussen het doel van de detentie en de omstandigheden waarin ze plaatsheeft verbroken is. Er is een schending van artikel 5 §1 EVRM.²³⁴

Aandachtspunt(en)

- 1) Het feit dat een internering in overeenstemming is met het interne recht van de staat is op zich niet bepalend. Daarnaast dient de detentie in overeenstemming te zijn met het doel van artikel 5 §1, meer bepaald personen beschermen tegen elke arbitraire ontneming van hun vrijheid. De ontneming van de vrijheid is inderdaad een zulke ernstige maatregel dat ze enkel gerechtvaardigd is indien andere, minder strenge maatregelen zijn overwogen en als onvoldoende worden beschouwd om het belang van het individu of het publiek belang te vrijwaren die een detentie vereisen.²³⁵
- 2) Met betrekking tot de ontneming van de vrijheid van personen met psychische stoornissen, dienen daarenboven drie voorwaarden vervuld te zijn: 1. de krankzinnigheid dient op een overtuigende wijze te worden vastgesteld, 2. de stoornis dient van een karakter of van een omvang te zijn om een verplichte opsluiting te rechtvaardigen, 3. de internering kan niet geldig worden verlengd zonder dat een dergelijke stoornis blijft voortbestaan.²³⁶
- 3) Vervolgens dient er een verband te bestaan tussen het motief dat de ontneming van de vrijheid rechtvaardigt en de plaats en de omstandigheden van de detentie. De detentie van een persoon die lijdt aan een mentale stoornis kan in principe slechts als

---

²³² EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, § 88.

²³³ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, § 89.

²³⁴ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, §§ 90-91.

²³⁵ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, §76.

²³⁶ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, §77.

“rechtmatig” worden beschouwd in de zin van artikel 5 §1 e) als het zich voltrekt in een ziekenhuis, kliniek of in een andere geschikte instelling (*Aerts*, §46).²³⁷

- 4) Het loutere feit dat de persoon niet in een geschikte instelling is opgenomen, heeft niet automatisch tot gevolg dat de detentie niet in overeenstemming is met artikel 5 §1 e). Er dient een redelijk evenwicht te worden gevonden tussen de betrokken belangen met dien verstande dat een bijzonder gewicht wordt toegekend aan het recht op vrijheid.²³⁸
- 5) Zelfs indien de persistente houding van de eiser het vinden van een aangepast detentieregime mee belemmert, ontslaat dit de overheden niet van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48).²³⁹
- 6) Deze zaak kan in verband worden gebracht met artikel 14 VN-Verdrag Handicap (Vrijheid en veiligheid van de persoon).

---

²³⁷ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, §79.

²³⁸ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, §79.

²³⁹ EHRM n° 43653, *Dufoort v. België*, § 89.

In feite

De eiser werd geïnterneerd in de psychiatrische afdeling van Merksplas. De gevangenis nam contact op met instellingen die echter alle weigerden de eiser toe te laten.

De eiser vroeg voor de nationale rechters om de staat te veroordelen, in afwachting van zijn overplaatsing, tot een geïndividualiseerde therapeutische behandeling in de gevangenis gedurende twee uren en dit twee keer per week. Hij specificeerde dat het doel van de behandeling was om een seksuoloog te consulteren.

De eiser argumenteert voor het EHRM dat zijn recht op vrijheid uit artikel 5 §1 EVRM (“Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure: (e) in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers”) werd geschonden.

In rechte

- 1) Deze zaak is vergelijkbaar met de zaak *De Schepper*. In beide gevallen worden de eisers strafrechtelijk verantwoordelijk beschouwd voor hun daden en veroordeeld. Het zijn beide zedendelinquenten die een gevaar vormen voor de samenleving. In de zaak *De Schepper* kwam de periode van de vrijheidsbeneming in kwestie echter overeen met een bijkomende straf bij de gevangenisstraf waartoe de eiser veroordeeld was en de vraag ressorteerde onder artikel 5 §1 a) EVRM (“1. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure: (a) indien hij op rechtmatige wijze is gedetineerd na veroordeling door een daartoe bevoegde rechter”). In deze zaak is de situatie anders: het valt onder artikel 5 §1 e) en de vraag of de eiser al dan niet geïnterneerd is in een geschikte instelling staat centraal.²⁴¹
- 2) Het Hof meent dat twaalf consultaties over een periode van zeven jaar een bijzonder laag aantal is en vindt dat er nergens sprake is van therapeutische zorg, noch van een geïndividualiseerde medische opvolging binnen de gevangenis die zou toelaten de bijzondere situatie van de eiser te laten evolueren.²⁴²

---

²⁴⁰ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, 10 april 2013, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115859#{"itemid":\["001-115859"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115859#{).

²⁴¹ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §73.

²⁴² EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §§ 77-78.

- 3) Indien de persistente houding van de eiser bijdraagt aan de belemmering van het vinden van een aangepast detentieregime, ontslaat dit de overheden nog niet van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48). In deze zaak blijkt de eiser zijn wensen duidelijk te hebben geformuleerd met het oog op het doen evolueren van zijn situatie. Deze verzoeken zijn niet kennelijk onredelijk en stemmen op het eerste gezicht overeen met een “passende zorg” voor een persoon die lijdt aan persoonlijkheidsstoornissen en aan pedofilie en een heel laag bewustzijn heeft over zijn problemen.²⁴³
- 4) Deze zaak is geen geïsoleerd geval. In België zijn er veel geïnterneerden aan het wachten op een overplaatsing naar een instelling van sociale bescherming of een private instelling en bevinden zich in een gelijkaardige situatie als de eiser: geen therapeutische zorgen die kunnen bijdragen tot hun re-integratie in het sociale leven. Dat werd bevestigd door de minister van Justitie zelf. De centrale raad voor de penitentiaire veiligheid bevestigt dat er een schrijnend gebrek is in het aanbod van psychiatrische zorgen en dat de situatie verergert door de stijging van de overbevolking in de gevangenissen. Het CPT, de Commissaris voor de rechten van de mens van de Raad van Europa, het Comité tegen foltering en het Comité voor de rechten van de mens van de Verenigde Naties net als het internationaal observatorium voor de gevangenissen uitten op terugkerende wijze dezelfde bezorgdheden.²⁴⁴
- 5) Het Hof besluit dat het vasthouden van de eiser gedurende dertien jaar in een penitentiaire instelling waar hij niet geniet van een gepaste omkadering van zijn pathologie, ervoor zorgt dat de band tussen het doel van de detentie en de omstandigheden waaronder ze plaatshebben verbroken is. Er is een schending van artikel 5 §1 EVRM.²⁴⁵

Aandachtspunt(en)

- 1) Het feit dat een internering in overeenstemming is met het interne recht van de staat is op zich niet bepalend. Daarnaast dient de detentie in overeenstemming te zijn met het doel van artikel 5 §1, meer bepaald personen beschermen tegen elke arbitraire ontneming van hun vrijheid. De ontneming van de vrijheid is inderdaad een zulke ernstige maatregel dat ze enkel gerechtvaardigd is indien andere, minder strenge maatregelen zijn overwogen en als onvoldoende worden beschouwd om het belang van het individu of het publiek belang te vrijwaren die een detentie vereisen.²⁴⁶

---

²⁴³ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §80.

²⁴⁴ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §81.

²⁴⁵ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §§ 82-83.

²⁴⁶ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §69.

- 2) Met betrekking tot de ontneming van de vrijheid van personen met psychische stoornissen, dienen daarenboven drie voorwaarden vervuld te zijn: 1. de krankzinnigheid dient op een overtuigende wijze te worden vastgesteld, 2. de stoornis dient van een karakter of van een omvang te zijn om een verplichte opsluiting te rechtvaardigen, 3. de internering kan niet geldig worden verlengd zonder dat een dergelijke stoornis blijft voortbestaan.²⁴⁷
- 3) Vervolgens dient er een verband te bestaan tussen het motief dat de ontneming van de vrijheid rechtvaardigt en de plaats en de omstandigheden van de detentie. De detentie van een persoon die lijdt aan een mentale stoornis kan in principe slechts als “rechtmatig” worden beschouwd in de zin van artikel 5 §1 e) als het zich voltrekt in een ziekenhuis, kliniek of in een andere geschikte instelling.²⁴⁸
- 4) Zelfs indien de persistente houding van de eiser het vinden van een aangepast detentieregime mee belemmert, ontslaat dit de overheden niet van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48).²⁴⁹
- 5) Deze zaak kan in verband worden gebracht met artikel 14 VN-Verdrag Handicap (Vrijheid en veiligheid van de persoon).

---

²⁴⁷ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §70.

²⁴⁸ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §72.

²⁴⁹ EHRM n° 53448/10, *Swennen v. België*, §80.

In feite

De eiser is geïnterneerd in de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Gent. Hij lijdt aan complexe ziektebeelden, persoonlijkheidsstoornissen en seksuele afwijkingen.

De eiser haalt aan dat de zorgen die hem worden verleend niet aangepast zijn aan zijn toestand. Hij vraagt de nationale rechters om de staat te veroordelen, onder verbeurte van een dwangsom, tot het aanduiden van een psychiater en een psychiatrische verzorger en hem een geïndividualiseerde en aangepaste medische behandeling te garanderen in de gevangenis gedurende twee uren en dit twee keer per week. Verder vraagt hij dat er een onderzoek ter plaatse georganiseerd wordt. Deze eisen worden door de nationale rechters verworpen.

De eiser vordert voor het EHRM dat zijn recht op vrijheid uit artikel 5 §1 EVRM ("Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure: (e) in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers") werd geschonden.

In rechte

- 1) De wet sociale bescherming schrijft duidelijk voor dat de internering niet mag plaatsvinden in gewone gevangenissen, maar enkel in een gespecialiseerde instelling of, uitzonderlijk en als een voorlopige maatregel, in een psychiatrische afdeling van een gevangenis.²⁵¹
- 2) De informatie uit het dossier is ontoereikend om te beoordelen in welke mate er therapeutische zorgen werden verstrekt aan de eiser.²⁵²
- 3) De overheid schrijft het gebrek aan verbetering van de situatie van de eiser toe aan diens toestand en de ernst van de ziekte, het gebrek aan middelen om hem te behandelen en het blijvend gevaar dat hij vormt voor de samenleving.²⁵³

Het Hof herhaalt dat zelfs indien de persistente houding van de eiser het vinden van een aangepast detentieregime mee belemmert, ontslaat dit de overheden niet van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die

---

²⁵⁰ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, 9 april 2014, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139912#{"itemid":\["001-139912"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139912#{).

²⁵¹ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, §36.

²⁵² EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, §38.

²⁵³ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, §39.

aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48).²⁵⁴

In deze zaak is het Hof niet overtuigd dat de houding van de eiser de evolutie van zijn situatie heeft belemmerd, integendeel heeft de eiser duidelijke eisen geformuleerd om zijn toestand te doen evolueren. Deze verzoeken zijn volgens het Hof niet kennelijk onredelijk en stemmen op het eerste gezicht overeen met de “passende zorg” voor een persoon die lijdt aan dergelijk belangrijke pathologieën en die een heel laag bewustzijn heeft over zijn stoornissen. Een dergelijke zorgverlening is niet beschikbaar in de gevangenis van Merksplas.²⁵⁵

- 4) Deze zaak is geen geïsoleerd geval. Er is een structureel probleem in België om delinquente personen die lijden aan mentale aandoeningen de nodige zorgen te verstrekken. Een groot aantal van hen worden vastgehouden in psychiatrische afdelingen van gewone gevangenissen in afwachting van het vinden van aangepaste plaats die hen therapeutische zorgen kan verstrekken die kunnen bijdragen aan hun gezondheidstoestand en aan een succesvolle re-integratie in het sociale leven. Dit probleem wordt erkend door de Belgische overheden en meerdere internationale instanties hebben op terugkerende wijze hun bezorgdheid hierover geuit (*L.B.* §95, *Claes* §116, *Dufoort* §81 en *Swennen* §80).²⁵⁶
- 5) De verlengde internering van de eiser in een plaats die onaangepast is aan zijn gezondheidstoestand heeft het verband vereist door artikel 5 §1 e) tussen het doel van de detentie en de omstandigheden waaronder ze plaatsheeft, verbroken.²⁵⁷

Aandachtspunt(en)

- 1) Indien de persistente houding van de eiser bijdraagt aan de belemmering van het vinden van een aangepast detentieregime, ontslaat dit de overheden nog niet van het nemen van passende initiatieven die garanderen dat de eiser een behandeling krijgt die aangepast is aan zijn toestand en van die aard is om hem te helpen zijn vrijheid terug te vinden (*De Schepper*, §48).²⁵⁸
- 2) Deze zaak kan in verband worden gebracht met artikel 14 VN-Verdrag Handicap (Vrijheid en veiligheid van de persoon).

---

²⁵⁴ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, § 40.

²⁵⁵ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, § 40.

²⁵⁶ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, § 41.

²⁵⁷ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, § 44.

²⁵⁸ EHRM n° 43687/09, *Caryn v. België*, § 40.

In feite

De eiser is een seksuele delinquent die te kampen heeft met mentale stoornissen. Hij zat voor onbepaalde tijd vast in de psychiatrische vleugel van een gevangenis. In juli 2007 werd hij geïnterneerd in een afdeling sociaal verweer van de gevangenis in Merksplas, waar hij sindsdien verblijft. Verschillende psychiatrische rapporten melden dat hij voorbestemd was tot perversie en pedofilie, dat hij een hoog recidivegevaar vertoonde, dat hij leed aan “autismespectrum” stoornissen en dat hij opgenomen moest worden in een vestiging van het Vlaams Agentschap voor gehandicapte personen (VAHP).

Gedurende zijn hele detentie, besliste de commissie tot bescherming van de maatschappij in Antwerpen om W.D. in Merksplas te laten zitten. Op 6 december 2012, weigert de hogere commissie tot bescherming van de maatschappij het beroep ingesteld door W.D. tegen de beslissing tot verlenging van het CSV aangezien de gezondheidstoestand van de betrokkene zijn detentie rechtvaardigde. Zijn voorziening in cassatie wordt eveneens verworpen door het Hof van Cassatie op 30 april 2013. In de tussentijd leverden de stappen ondernomen door de autoriteiten of door W.D. zelf, in het kader van een plaatsing in één van de “externe opvangcentra” erkend door VAHP, geen resultaat op, bij gebrek aan beschikbare plaatsen of wegens het psychiatrische profiel van de betrokkene.

Steunend op artikel 3 (verbod van onmenselijke en vernederende behandelingen) van het Verdrag klaagt W.D. zich over zijn gevangensteroestand sinds 9 jaar, zonder aangepaste zorgen aan de mentale gezondheidstoestand en zonder realistisch perspectief op rehabilitatie. Tevens roept hij een schending in van artikel 5, §1 (het recht op veiligheid), hij klaagt zich met name over de rechtmatigheid van zijn vrijheidsberoving en de verlenging van zijn detentie.

In rechte

- 1) Het Hof is van mening dat de nationale autoriteiten geen adequate inachtneming van de gezondheidstoestand van de eiser hebben verzekerd, die hem zou kunnen verhinderen zich in een situatie te bevinden die strijdig is met artikel 3 van het Verdrag. Het aanhouden van zijn verblijf in de psychiatrische vleugel zonder realistische hoop op verandering, zonder gepaste medische omkadering en dit tijdens een significante periode, vormt een bijzonder moeilijke beproeving die hem onderwierp aan een ontreding met een intensiteit die het onvermijdelijke niveau van lijden inherent aan de detentie overschrijdt.²⁶⁰

Het hof besluit dat er sprake is van vernederende behandeling wegens de verlenging van de eiser zijn detentie sinds meer dan 9 jaar in een gevangenisomgeving zonder aangepaste therapie aan zijn mentale gezondheidstoestand en zonder perspectief op rehabilitatie. Bijgevolg is er een schending van artikel 3 van het Verdrag.²⁶¹

²⁵⁹ EHRM n° 73548/13, *W.D. v. België*, 6 september 2016, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"sort":\["kupdate Descending"\],"respondent":\["BEL"\],"article":\["5"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-166489"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

²⁶⁰ EHRM n° 73548/13, *W.D. v. België*, 6 september 2016, §114.

²⁶¹ EHRM n° 73548/13, *W.D. v. België*, 6 september 2016, § 116.

- 2) Het Hof herinnert aan de vier principiële arresten, *L.B. v. België, Claes, Dufoort, en Swennen*, waarin het tot een schending van artikel 5, §1 van het Verdrag besloot met als overweging dat de detentie van de eisers, strafrechtelijk onverantwoordelijk verklaard voor hun daden, gedurende een significante periode, in een psychiatrische vleugel van een gevangenis erkend als zijnde onaangepast aan hun noden, als gevolg had dat de link tussen het doel van de detentie en de omstandigheden waarin ze plaatsgevonden had, verbroken werd.²⁶² Geen enkel element van het dossier van eiser, noch de argumentatie van de Regering, laat het Hof toe tot een andersluidende conclusie te komen in deze zaak.²⁶³

Het Hof besluit dat de internering van de eiser in een plaats die niet aangepast was aan zijn gezondheidstoestand sinds 2006, de band verbroken heeft die artikel 5, §1, e) van het Verdrag vereist tussen het doel van de detentie en de omstandigheden waarin ze plaatsvindt. Bijgevolg werd artikel 5, §1 van het Verdrag geschonden.²⁶⁴

Aandachtspunt(en)

1. Welke inbreuken de Regering ook aanvoert die de eiser zelf zou hebben kunnen uitlokken door zijn gedrag, deze ontslaan de Staat niet van haar verplichtingen t.o.v. de eiser, aldus het Hof. Het herinnert eraan dat een toestand van inferioriteit en onmacht die geïnterneerde patiënten in psychiatrische ziekenhuizen kenmerkt, een verhoogde waakzaamheid vereist wat betreft een controle van de naleving van het Verdrag. Dit geldt des te meer wanneer het gaat over personen die lijden aan persoonlijkheidsstoornissen en zich in een gevangensmilieu bevinden.²⁶⁵
2. Deze zaak houdt verband met artikel 14 van het VN-Verdrag Handicap (Vrijheid en veiligheid van de persoon)

---

²⁶² EHRM n° 73548/13, *W.D. v. België*, 6 september 2016, § 132.

²⁶³ EHRM n° 73548/13, *W.D. v. België*, 6 september 2016, § 133.

²⁶⁴ EHRM n° 73548/13, *W.D. v. België*, 6 september 2016, §135.

²⁶⁵ EHRM n° 73548/13, *W.D. v. België*, 6 september 2016, §115.

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

X v. Argentinië^{266 267}

In feite

Eiser X die beschuldigd wordt van misdaden tegen de mensheid kreeg een beroerte tijdens zijn periode in voorhechtenis. Als gevolg daarvan lijdt hij aan een cognitieve aandoening, een gedeeltelijk verlies van zicht en bewegingsproblemen waardoor hij een rolstoel dient te gebruiken.

X haalt aan dat de omstandigheden in de gevangenis, zoals het gebrek aan toegankelijkheid, en de verplaatsing van de gevangenis naar het ziekenhuis zijn fysieke en mentale gezondheid aantasten.

In rechte

- 1) Artikel 14 §2 vereist dat personen met een handicap die van hun vrijheid worden beroofd het recht hebben om behandeld te worden in overeenstemming met de doelstellingen en beginselen van het verdrag, met inbegrip van de verschaffing van redelijke aanpassingen.
- 2) Argentinië toont niet aan dat de aanpassingen voldoende waren om de toegankelijkheid tot de badkamer, douche, tuin en ziekenboeg te garanderen. Argentinië voert daarenboven ook niet aan dat bepaalde zaken haar verhinderen om alle mogelijke maatregelen te nemen om de mobiliteit van X te garanderen en spreekt de beweringen over het bestaan van architecturale belemmeringen niet tegen.
- 3) Er is dan ook sprake van een schending van artikel 14 §2.²⁶⁸

Volgens het Comité is Argentinië verplicht om de schendingen van de rechten van de eiser ongedaan te maken door:

- aanpassingen in het detentiecentrum te voorzien die de toegang tot de penitentiaire faciliteiten en diensten op een gelijke basis met andere gedetineerden waarborgen;
en

de gerechtskosten die de eiser heeft opgelopen in de procedure terug te betalen.

---

²⁶⁶ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap, 17 juni 2014, CPRD/C/11/D/8/2012, *X v. Argentinië*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f11%2fD%2f8%2f2012&Lang=en (enkel in het Spaans beschikbaar).

²⁶⁷ Gebaseerd op de samenvatting opgesteld door IDA, te raadplegen op <http://www.internationaldisabilityalliance.org/en/crpd-committee-views-communications>.

²⁶⁸ Daarnaast besloot het comité tot een schending van artikelen 9 §§1 en 2 (toegankelijkheid) en artikel 17 (bescherming van de persoonlijke integriteit).

Bovendien dient Argentinië ervoor te zorgen, rekening houdend met het recht van de patiënt om een medische behandeling te weigeren of erin toe te stemmen, dat de eiser toegang heeft tot passende en tijdige gezondheidszorg en continue en volledige toegang tot passende revalidatie.

In het algemeen is Argentinië verplicht om gelijkaardige schendingen in de toekomst te vermijden en, in het bijzonder om:

- Passende maatregelen aan te nemen en redelijke aanpassingen te voorzien om te garanderen dat personen met een handicap die van hun vrijheid zijn beroofd
  - onafhankelijk kunnen leven en ten volle deel te nemen in alle aspecten van het detentiecentrum;
  - toegang hebben tot alle faciliteiten en diensten op een gelijke basis met andere gedetineerden;
  - toegang hebben tot medische behandeling en revalidatie opdat zij de hoogst bereikbare gezondheidsstandaard kunnen genieten zonder discriminatie.
- Ervoor te zorgen dat de detentieomstandigheden voor personen met een handicap niet, als een gevolg van het gebrek aan toegankelijkheid en redelijke aanpassingen, leiden tot omstandigheden die meer lijden veroorzaken en grotere fysieke en psychologische schade opwekken dat zou kunnen leiden tot wrede, onmenselijke of ontorende behandeling dat de fysieke en mentale integriteit van de individu aantast;
en
- Geschikte en regelmatige training over het Verdrag en het Facultatief Protocol aan te bieden aan rechters, rechterlijke en penitentiaire overheden, inclusief de medewerkers betrokken in gezondheid.

Aandachtspunt(en)

- 1) Artikel 14 §2 vereist dat personen met een handicap die van hun vrijheid worden beroofd het recht hebben om behandeld te worden in overeenstemming met de doelstellingen en beginselen van het verdrag, met inbegrip van de verschaffing van redelijke aanpassingen.
- 2) Indien niet wordt aangetoond dat de aanpassingen voldoende zijn om de toegankelijkheid in het detentiecentrum te garanderen en er niet ook niet wordt aangetoond dat bepaalde zaken de staat verhinderen om alle mogelijke maatregelen te nemen om de mobiliteit van personen met een handicap te garanderen, is er sprake van een schending van artikel 14 §2.

Artikel 15 - Vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing

“1. Niemand zal worden onderworpen aan folteringen of aan wrede, onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen. In het bijzonder zal niemand zonder zijn of haar vrij gegeven toestemming worden onderworpen aan medische of wetenschappelijke experimenten.

2. De Staten die Partij zijn nemen alle doeltreffende wetgevende, administratieve, juridische of andere maatregelen om, op gelijke wijze als voor anderen, te voorkomen dat personen met een handicap worden onderworpen aan folteringen of aan wrede, onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.”

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Dorđević v. Kroatië²⁶⁹

In feite

Een moeder en haar zoon, die een mentale en fysieke handicap heeft, zijn vier jaar het slachtoffer geweest van mishandeling en pesterijen door jongeren uit de buurt. Het geweld tegen hen was ingegeven door de ernstige handicap van de zoon (en daarnaast door hun Servische afkomst). De eisers hadden herhaaldelijk over deze situatie geklaagd bij verschillende overheden.

De klacht is gericht tegen Kroatië omdat de verschillende personen en instellingen hun verantwoordelijkheid niet hebben genomen en het onaanvaardbare gedrag niet hebben doen stoppen ondanks verschillende opmerkingen van de familie.

In rechte

- 1) Het EHRM onderzoekt de situatie van de zoon op basis van **artikel 3 EVRM** (“**verbod van foltering**. Niemand mag worden onderworpen aan foltering en aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen”).²⁷⁰
- 2) Artikel 3 is een van de meest fundamentele bepalingen van het EVRM en is een grondwaarde in een democratische samenleving. Er is geen mogelijkheid tot afwijking.²⁷¹
- 3) Het merendeel van de vermeende daders was nog geen 14 jaar op het moment van de feiten tegen wie, op grond van het nationale systeem, geen elke strafrechtelijke sanctie kan worden opgelegd. Deze zaak gaat dan ook niet over datgene wat gewoonlijk onder artikel 3 EVRM valt, met name de over de procedurele verplichtingen van de staat bij het nemen van maatregelen krachtens het strafrecht tegen daders.²⁷²
- 4) Het Hof onderzoekt in deze zaak of de staat zijn verplichtingen heeft geschonden. Met name of de staat niet op een adequate wijze op de ernstige pesterijen en het geweld tegen een persoon met een fysieke en mentale handicap heeft gereageerd terwijl ze in staat was de gedane wandaden te remediëren en toekomstige wandaden vermijden.²⁷³

---

²⁶⁹ EHRM n° 21526/10, *Dorđević v. Croatië*, 24 juli 2012, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112322#{\"languageisocode\":\"FRA\",\"appno\":\"41526/10\",\"documentcollectionid2\":\"CHAMBER\",\"itemid\":\"001-112454\"}}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112322#{\).

²⁷⁰ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §96.

²⁷¹ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §137.

²⁷² EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §§ 141-142.

²⁷³ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §143.

- 5) Het EHRM besluit dat de autoriteiten niet alle redelijke maatregelen hebben genomen om de pesterijen en het geweld tegen de zoon met een handicap te doen stoppen ook al was de zoon hiervan systematisch het slachtoffer en was het risico op misbruik in de toekomst reëel en voorzienbaar.²⁷⁴
- 6) Het Hof besluit tot een schending van artikel 3 EVRM met betrekking tot de zoon met een handicap.^{275 276}

Aandachtspunt(en)

Artikel 15 VN Verdrag Handicap kan hiermee in verband worden gebracht.²⁷⁷ Het bepaalt in §1 dat niemand zal worden onderworpen aan folteringen of aan wrede, onmenselijke of vernederende behandelingen. Daarnaast dienen staten overeenkomstig § 2 alle doeltreffende maatregelen te nemen om deze behandelingen te voorkomen.

---

²⁷⁴ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §§ 148-149.

²⁷⁵ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §150.

²⁷⁶ Daarnaast besloot het EHRM tot een schending van artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) met betrekking tot de moeder (EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §153) en van artikel 13 EVRM (recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel) met betrekking tot hen beide (EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §153).

²⁷⁷ Naast artikel 16 VN-Verdrag Handicap (vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik).

In feite

De eiser, een persoon met een ernstige mentale handicap, is sinds 1994 geïnterneerd in psychiatrische afdelingen van gevangenissen, met een onderbreking van september 2009 tot juni 2011. Van 1994 tot 2009 bevond hij zich in de gevangenis van Merksplas, sinds 2011 bevindt hij zich in de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Leuven.

De eiser argumenteert dat er een schending is geweest van artikel 5 §1 e) ("Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure: (e) in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers") en artikel 3 EVRM ("Verbod van foltering. Niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen") omwille van de duur van zijn wachttijd voor een beschikbare plaats in een instelling in het Vlaamse systeem voor sociale re-integratie voor personen met een handicap, en de jaren dat hij in de psychiatrische afdeling in Merksplas als een gevolg hiervan heeft doorgebracht. Deze zaak is nog steeds aanhangig.²⁷⁹

De eiser haalt voor het EHRM aan dat zijn detentie van meer dan 15 jaar in een psychiatrische afdeling van een gevangenis waar hij niet de zorgen en de steun kreeg die zijn toestand vereiste en waar hij geen realistisch perspectief had op revalidatie neerkomt op een onmenselijke en degraderende behandeling strijdig met artikel 3 EVRM.²⁸⁰

In rechte

- 1) De overheid haalt aan dat de eiser er niet in slaagt voldoende bewijs voor te leggen om zijn beschuldigingen te onderbouwen. Deze formalistische aanpak wordt verworpen. Bij het beoordelen van de overeenstemming van een behandeling of een straf met de standaarden van artikel 3 dient, in het geval van personen met een mentale handicap, steeds rekening te worden gehouden met hun kwetsbaarheid en hun onvermogen, in sommige gevallen, om te klagen over hoe een bepaalde behandeling hen treft of om dit op een coherente wijze te doen.²⁸¹

---

²⁷⁸ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, 10 april 2013, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?appno=43418/09&itemid=001-115981>].

²⁷⁹ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §40.

²⁸⁰ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §84.

²⁸¹ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §93.

- 2) De overheid toont niet aan dat de eiser een behandeling heeft gekregen die passend is voor zijn toestand.²⁸² Er is enkel concreet bewijs van het aantal en de frequentie van zijn consultaties met psychiaters en psychologen. Het louter onderzoek en de diagnose van een gedetineerde is echter onvoldoende. Daarnaast is het immers essentieel dat er in een passende behandeling van het gediagnosticeerde probleem en in een geschikt medisch toezicht wordt voorzien.²⁸³
- 3) De blijvende internering in een psychiatrische afdeling, onveranderlijk sinds 1994, heeft een negatieve impact op de geestelijke gezondheid van de eiser.²⁸⁴
- 4) Hoewel er inspanningen zijn gebeurd in de gevangenis van Merksplas om het toezicht op de gedetineerden in de psychiatrische afdeling te verbeteren, is het duidelijk dat de beweringen van de eiser stroken met de unanieme visie op nationaal en internationaal niveau dat de psychiatrische afdelingen geen geschikte plaatsen zijn voor de detentie van personen die lijden aan een mentale aandoening. De redenen hiervoor zijn het algemeen gebrek aan personeel, de slechte kwaliteit en het gebrek aan continuïteit in de verschaftte behandeling, de leeftijd van de gebouwen, de overbevolking en het structureel gebrek aan capaciteit in psychiatrische instellingen buiten de gevangenissen.²⁸⁵

De situatie van de eiser is het gevolg van een structureel probleem. De zorg die ter beschikking wordt gesteld aan personen geplaatst in de psychiatrische afdelingen van een gevangenis is onvoldoende en de plaatsing buiten het gevangeniswezen is vaak onmogelijk, ofwel wegens het gebrek aan plaatsen, ofwel omdat de wetgeving de relevante mentale gezondheidsinstanties niet toelaat om de plaatsing buiten gevangenisfaciliteiten te bevelen.²⁸⁶

- 5) Het Hof meent dat de nationale overheden onvoldoende zorg hebben besteed aan de gezondheid van de eiser om te waarborgen dat hij niet onderworpen werd aan een situatie die in overeenstemming is met artikel 3 EVRM. Het feit dat de eiser zo lang in een psychiatrische afdeling van een gevangenis werd gehouden, zonder werkelijke hoop op enige verandering en zonder geschikte medische zorgen, zorgt ervoor dat hij onderworpen is geweest aan een acute ontbering. Dat zorgde op zijn beurt voor leed waarvan de intensiteit het onvermijdelijke niveau van lijden inherent aan een detentie te boven ging.²⁸⁷

---

²⁸² EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §94.

²⁸³ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §95.

²⁸⁴ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §97.

²⁸⁵ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §98.

²⁸⁶ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §99.

²⁸⁷ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §100.

- 6) Door de detentie gedurende een significante periode in omstandigheden als hierboven omschreven, is de eiser onderworpen geweest aan een vernederende behandeling en heeft België artikel 3 EVRM geschonden.²⁸⁸

Aandachtspunt(en)

- 1) Bij het beoordelen van de overeenstemming van een behandeling of een straf met de standaarden van artikel 3 dient, in het geval van personen met een mentale handicap, steeds rekening te worden gehouden met hun kwetsbaarheid en hun onvermogen om te klagen over hoe een bepaalde behandeling hen treft of om dit op een coherente wijze te doen.²⁸⁹
- 2) Wat ook de belemmeringen zijn die de eiser via zijn gedrag heeft doen ontstaan, dit alles zorgt er niet voor dat de staat ontslagen is van zijn verplichtingen naar hem toe. De positie van ondergeschiktheid en machteloosheid die typisch is voor patiënten in psychiatrische ziekenhuizen zorgt ervoor dat het Hof een verhoogde waakzaamheid aanneemt bij het beoordelen van een eventuele schending van het EVRM. Dit is zelfs nog meer het geval indien personen die lijden aan persoonlijkheidsstoornissen worden vastgehouden in een gevangenisomgeving.²⁹⁰
- 3) Dit arrest kan in verband worden gebracht met artikel 15 VN-Verdrag Handicap (Vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing).

---

²⁸⁸ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §102.

²⁸⁹ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §93.

²⁹⁰ EHRM n° 43418/09, *Claes v. Belgium*, §101.

Artikel 16 Vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik

“1. De Staten die Partij zijn nemen alle passende wetgevende, administratieve, sociale, educatieve en andere maatregelen om personen met een handicap, zowel binnen- als buitenshuis, te beschermen tegen alle vormen van uitbuiting, geweld en misbruik, met inbegrip van de op geslacht gebaseerde aspecten daarvan.

2. De Staten die Partij zijn nemen voorts alle passende maatregelen om alle vormen van uitbuiting, geweld en misbruik te voorkomen door voor personen met een handicap, hun gezinnen en verzorgers onder andere passende vormen van aan geslacht en leeftijd aangepaste hulp en ondersteuning te waarborgen, met inbegrip van het verschaffen van informatie en scholing omtrent het voorkomen, herkennen en melden van uitbuiting, geweld en misbruik. De Staten die Partij zijn waarborgen dat de dienstverlening op het gebied van bescherming is aangepast aan leeftijd, geslacht en handicap.

3. Teneinde alle vormen van uitbuiting, geweld en misbruik te voorkomen, waarborgen de Staten die Partij zijn, dat alle faciliteiten en programma's die zijn ontwikkeld om personen met een handicap te dienen, daadwerkelijk worden opgevolgd door onafhankelijke autoriteiten.

4. De Staten die Partij zijn nemen alle passende maatregelen om het fysieke, cognitieve en psychologische herstel, de revalidatie en de terugkeer in de maatschappij van personen met een handicap die het slachtoffer zijn van enige vorm van uitbuiting, geweld of misbruik te bevorderen, waaronder het verschaffen van dienstverlening op het gebied van bescherming. Het herstel en de terugkeer dienen plaats te vinden in een omgeving die bevorderlijk is voor de gezondheid, het welzijn, het zelfrespect, de waardigheid en autonomie van de persoon en houden rekening met geslachts- en leeftijdspecifieke behoeften.

5. De Staten die Partij zijn leggen doeltreffende wetgeving en doeltreffend beleid, met inbegrip van wetgeving en beleid, specifiek gericht op vrouwen en kinderen, ten uitvoer om te waarborgen dat gevallen van uitbuiting, geweld en misbruik van personen met een handicap worden geïdentificeerd en onderzocht en, indien daartoe aanleiding bestaat, waar aangewezen, strafrechtelijk worden vervolgd.”

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Dorđević v. Kroatië²⁹¹

In feite

Een moeder en haar zoon, die een mentale en fysieke handicap heeft, zijn vier jaar het slachtoffer geweest van mishandeling en pesterijen door jongeren uit de buurt. Het geweld tegen hen was ingegeven door de ernstige handicap van de zoon (en daarnaast door hun Servische afkomst). De eisers hadden herhaaldelijk over deze situatie geklaagd bij verschillende overheden.

De klacht is gericht tegen Kroatië omdat de verschillende personen en instellingen hun verantwoordelijkheid niet hebben genomen en het onaanvaardbare gedrag niet hebben doen stoppen ondanks verschillende opmerkingen van de familie.

In rechte

- 1) Het EHRM onderzoekt de situatie van de zoon op basis van **artikel 3 EVRM** (“**verbod van foltering**. Niemand mag worden onderworpen aan foltering of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen”).²⁹²
- 2) Artikel 3 is een van de meest fundamentele bepalingen van het EVRM en is een grondwaarde in een democratische samenleving. Er is geen mogelijkheid tot afwijking.²⁹³
- 3) Het merendeel van de vermeende daders was nog geen 14 jaar op het moment van de feiten tegen wie, op grond van het nationale systeem, geen elke strafrechtelijke sanctie kan worden opgelegd. Deze zaak gaat dan ook niet over datgene wat gewoonlijk onder artikel 3 EVRM valt, met name de over de procedurele verplichtingen van de staat bij het nemen van maatregelen krachtens het strafrecht tegen daders.²⁹⁴
- 4) Het Hof onderzoekt in deze zaak of de staat zijn verplichtingen heeft geschonden. Met name of de staat niet op een adequate wijze op de ernstige pesterijen en het geweld tegen een persoon met een fysieke en mentale handicap heeft gereageerd terwijl ze in staat was de gedane wandaden te remediëren en toekomstige wandaden vermijden.²⁹⁵

---

²⁹¹ EHRM n° 21526/10, *Dorđević v. Croatië*, 24 juli 2012, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112322#{"languageisocode":\["FRA"\],"appno":\["41526/10"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-112454"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112322#{).

²⁹² EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §96.

²⁹³ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §137.

²⁹⁴ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §§ 141-142.

²⁹⁵ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §143.

- 5) Het EHRM besluit dat de autoriteiten niet alle redelijke maatregelen hebben genomen om de pesterijen en het geweld tegen de zoon met een handicap te doen stoppen ook al was de zoon hiervan systematisch het slachtoffer en was het risico op misbruik in de toekomst reëel en voorzienbaar.²⁹⁶
- 6) Het Hof besluit tot een schending van artikel 3 EVRM met betrekking tot de zoon met een handicap.^{297 298}

Aandachtspunt(en)

Artikel 16 VN-Verdrag Handicap (vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik) kan met artikel 3 EVRM in verband worden gebracht.²⁹⁹

---

²⁹⁶ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §§ 148-149.

²⁹⁷ EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §150.

²⁹⁸ Daarnaast besloot het EHRM tot een schending van artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) met betrekking tot de moeder (EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §153) en van artikel 13 EVRM (recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel) met betrekking tot hen beide (EHRM, *Dorđević v. Croatië*, §153).

²⁹⁹ Naast artikel 15 VN-Verdrag Handicap (vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing).

Artikel 17 - Bescherming van de persoonlijke integriteit

“Elke persoon met een handicap heeft op voet van gelijkheid met anderen recht op eerbiediging van zijn fysieke en geestelijke integriteit.”

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

X v. Argentinië^{300 301}

In feite

Eiser X die beschuldigd wordt van misdaden tegen de mensheid kreeg een beroerte tijdens zijn periode in voorhechtenis. Als gevolg daarvan lijdt hij aan een cognitieve aandoening, een gedeeltelijk verlies van zicht en bewegingsproblemen waardoor hij een rolstoel dient te gebruiken.

X haalt aan dat de omstandigheden in de gevangenis, zoals het gebrek aan toegankelijkheid, en de verplaatsing van de gevangenis naar het ziekenhuis zijn fysieke en mentale gezondheid aantasten.

In rechte

- 1) Argentinië toont niet voldoende aan dat de aanpassingen voldoende waren om de toegankelijkheid tot de badkamer, douche, tuin en ziekenboeg te garanderen. Argentinië voert daarenboven niet aan dat er obstakels waren om alle mogelijke maatregelen te nemen om de mobiliteit van X te garanderen en spreekt de beweringen over het bestaan van architecturale belemmeringen niet tegen.
- 2) Het gebrek aan toegankelijkheid en het feit dat Argentinië geen redelijke aanpassingen heeft verstrekt, zorgt ervoor dat X onderworpen is geweest aan preciaire omstandigheden tijdens zijn detentie wat niet in overeenstemming is met het recht van elke persoon met een handicap op eerbiediging van zijn lichamelijke en geestelijke integriteit (artikel 17 VN-Verdrag Handicap).³⁰²

Volgens het Comité is Argentinië verplicht om de schendingen van de rechten van de eiser ongedaan te maken door:

- aanpassingen in het detentiecentrum te voorzien die de toegang tot de penitentiaire faciliteiten en diensten op een gelijke basis met andere gedetineerden waarborgen; en
- de gerechtskosten die de eiser heeft opgelopen in de procedure terug te betalen.

Bovendien dient Argentinië ervoor te zorgen, rekening houdend met het recht van de patiënt om een medische behandeling te weigeren of erin toe te stemmen, dat de eiser

³⁰⁰ VN-Comité CPRD/C/11/D/8/2012, X v. Argentinië, 17 juni 2014, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CPRD%2fC%2f11%2fD%2f8%2f2012&Lang=en (enkel in het Spaans beschikbaar).

³⁰¹ Bespreking gebaseerd op de samenvatting opgesteld door IDA, te raadplegen op <http://www.internationaldisabilityalliance.org/en/crpd-committee-views-communications>.

³⁰² Daarnaast besloot het comité tot een schending van artikelen 9 §§1 en 2 (toegankelijkheid) en artikel 14 §2 (vrijheid en veiligheid van de persoon).

toegang heeft tot passende en tijdige gezondheidszorg en continue en volledige toegang tot passende revalidatie.

In het algemeen is Argentinië verplicht om gelijkaardige schendingen in de toekomst te vermijden en, in het bijzonder om:

- Passende maatregelen aan te nemen en redelijke aanpassingen te voorzien om te garanderen dat personen met een handicap die van hun vrijheid zijn beroofd
  - onafhankelijk kunnen leven en ten volle deel te nemen in alle aspecten van het detentiecentrum;
  - toegang hebben tot alle faciliteiten en diensten op een gelijke basis met andere gedetineerden;
  - toegang hebben tot medische behandeling en revalidatie opdat zij de hoogst bereikbare gezondheidsstandaard kunnen genieten zonder discriminatie.
- Ervoor te zorgen dat de detentieomstandigheden voor personen met een handicap niet, als een gevolg van het gebrek aan toegankelijkheid en redelijke aanpassingen, leiden tot omstandigheden die meer lijden veroorzaken en grotere fysische en psychologische schade opwekken dat zou kunnen leiden tot wrede, onmenselijke of ontterende behandeling dat de fysieke en mentale integriteit van de individu aantast; en
- Geschikte en regelmatige training over het Verdrag en het Facultatief Protocol aan te bieden aan rechters, rechterlijke en penitentiaire overheden, inclusief de medewerkers betrokken in gezondheid.

Aandachtspunt(en)

Het gebrek aan toegankelijkheid in een gevangenis en het niet verstrekken van redelijke aanpassingen is in strijd met het recht van elke persoon met een handicap op eerbiediging van zijn lichamelijke en geestelijke integriteit krachtens artikel 17 VN Verdrag Handicap.

Artikel 19 – Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij

“De Staten die Partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van alle personen met een handicap om in de maatschappij te wonen met dezelfde keuzemogelijkheden als anderen en nemen doeltreffende en passende maatregelen om het personen met een handicap gemakkelijker te maken dit recht ten volle uit te oefenen en volledig deel uit te maken van, en te participeren in de maatschappij, onder meer door te waarborgen dat:

- a. personen met een handicap de kans hebben, op voet van gelijkheid met anderen, vrij hun verblijfplaats te kiezen, alsmede waar en met wie zij leven, en niet verplicht zijn te leven in een bepaalde leefstructuur;
- b. personen met een handicap toegang hebben tot een reeks van thuis, residentiële en andere maatschappijondersteunende diensten, waaronder persoonlijke assistentie, noodzakelijk om het wonen en de opname in de maatschappij te ondersteunen en isolatie of uitsluiting uit de maatschappij te voorkomen;
- c. de sociale diensten en faciliteiten voor het algemene publiek op voet van gelijkheid beschikbaar zijn voor personen met een handicap en beantwoorden aan hun behoeften.”

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

H.M. v. Zweden³⁰³

In feite

De eiser lijdt aan een chronische aandoening, het Ehlers-Danlos syndroom, waardoor ze niet meer kan stappen of staan en moeite heeft met zitten en liggen. De laatste twee jaar is ze door de gevolgen van de aandoening bedlegerig wat haar verder heeft verzwakt.³⁰⁴ De enige revalidatie die dit voortschrijdend proces kan stoppen, is hydrotherapie. Gelet op de omstandigheden waarin de eiser zich bevindt, zou dat enkel mogelijk zijn via een binnenzwembad bij haar in huis.³⁰⁵ Zweden weigerde echter een vergunning af te leveren voor de uitbreiding van het huis van de eiser op haar eigen private grond omdat de uitbreiding incompatibel is met het stadsontwikkelingsplan.³⁰⁶ De relevante wet bevatte een mogelijkheid om in specifieke situaties af te wijken van het plan.³⁰⁷

In rechte

- 1) Een afwijking van het ontwikkelingsplan in het specifieke geval van de eiser legt Zweden geen disproportionele of onevenredige last op. De wet voorziet immers in een mogelijkheid om af te wijken.³⁰⁸
- 2) Het Comité verwijst naar het argument van de eiser dat, zonder het binnenzwembad voor hydrotherapie bij haar thuis, ze uiteindelijk in een gespecialiseerde gezondheidsinstelling zal moeten wonen.³⁰⁹
- 3) Artikel 19 (b) staten vereist dat staten alle doeltreffende en passende maatregelen nemen om het personen met een handicap gemakkelijker te maken om ten volle te genieten van hun gelijke recht om in de maatschappij te wonen door te waarborgen dat ze “toegang hebben tot een reeks van thuis, residentiële en andere maatschappij-ondersteunende diensten, waaronder persoonlijke assistentie, noodzakelijk om het wonen en de opname in de maatschappij te ondersteunen en isolatie of uitsluiting uit de maatschappij te voorkomen”.³¹⁰

---

³⁰³ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap CRPD/C/8/D/6/2011, *H.M. v. Zweden*, 21 mei 2012,

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f7%2fD%2f3%2f2011&Lang=en.

³⁰⁴ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.1.

³⁰⁵ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.2.

³⁰⁶ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.4.

³⁰⁷ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.5.

³⁰⁸ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.5.

³⁰⁹ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.9.

³¹⁰ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.9.

4) De **weigering van de vergunningsaanvraag heeft de eiser de toegang tot hydrotherapie ontzegd, wat voor haar de enige mogelijkheid was om in de gemeenschap te leven en er geïntegreerd te blijven.**³¹¹

5) Zweden schond de rechten van de eiser onder **artikel 19 (b).**^{312 313}

Het Comité vereist dat Zweden:³¹⁴

- met betrekking tot de eiser: de schending van haar rechten onder het Verdrag wegneemt door de vergunningsaanvraag in heroverweging te nemen en compensatie te voorzien voor de kosten die de eiser heeft gehad voor het comité;
- in het algemeen: voor de toekomst ervoor zorgt dat de wetgeving en de toepassing ervan door de nationale rechters in overeenstemming is met de verplichtingen onder het VN-Verdrag Handicap.

Aandachtspunten

- 1) Artikel 19 (b) staten vereist dat staten alle doeltreffende en passende maatregelen nemen om het personen met een handicap gemakkelijker te maken om ten volle te genieten van hun gelijke recht om in de maatschappij te wonen door te waarborgen dat ze toegang hebben tot een reeks van thuis, residentiële en andere maatschappij-ondersteunende diensten, waaronder persoonlijke assistentie, noodzakelijk om het wonen en de opname in de maatschappij te ondersteunen en isolatie of uitsluiting uit de maatschappij te voorkomen.
- 2) Gelet op het feit dat de weigering van de vergunningsaanvraag de eiser de toegang tot hydrotherapie heeft ontzegd, wat voor haar enige mogelijkheid was om in de gemeenschap te leven en er geïntegreerd te blijven, schendt de staat artikel 19 (b).

---

³¹¹ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.9.

³¹² VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.9.

³¹³ Daarnaast besloot het comité tot een schending van artikel 5 (gelijkheid en non-discriminatie) §1 (eenieder is gelijk voor de wet en heeft zonder aanzien des persoons recht op dezelfde bescherming door, en hetzelfde voordeel van de wet) en §3 (staten nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat redelijke aanpassingen worden verricht), artikel 25 (gezondheid) en artikel 26 (habilitatie en revalidatie) op zichzelf genomen en in samenhang gelezen met artikel 3 (b) (non-discriminatie), (d) (respect voor verschillen en aanvaarding dat personen met een handicap deel uitmaken van de mensheid en de menselijke diversiteit) en (e) (gelijke kansen) en artikel 4, §1 (d) (staten verplichten zich te onthouden van elke handeling of praktijk die onverenigbaar is met het Verdrag en te waarborgen dat de overheidsautoriteiten en -instellingen handelen in overeenstemming met dit Verdrag).

³¹⁴ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §9.

Feiten

De klager is blind en hangt af van het openbaar vervoer voor zijn beroepsmatige en privé verplaatsingen. Hij maakt in het bijzonder gebruik van tramlijn 3 van de stad Linz, beheerd door Linz Linien GmbH, een maatschappij eigendom van de stad die al het openbaar vervoer in de regio beheerd.

In augustus 2011 heeft de maatschappij tramlijn 3 verlengd maar geen enkele halte van het verlengde stuk is uitgerust met een digitaal audio systeem. De informatie voor passagiers is enkel op tekst beschikbaar. De klager moet daarom beroep doen op medereizigers om de informatie te bekomen wat het hem moeilijk maakt om wegwijs te geraken in de nieuwe haltes en hem belet op gelijke wijze als anderen er gebruik van te maken.

Beslissing

Het Comité voor de rechten van personen met een handicap, optredend op grond van artikel 5 van het Aanvullend Protocol van het Verdrag, meent dat de betrokken staat zijn verplichtingen niet is nagekomen zoals voorzien in artikel 5, paragraaf 2 en artikel 9, paragraaf 1 en paragraaf 2, (f) en (h) van het Verdrag. Het Comité formuleert daarvoor de volgende aanbevelingen ten aanzien van de betrokken staat:

3. Aangaande de klager: de betrokken staat heeft de verplichting om te verhelpen aan het gebrek aan toegankelijkheid van de klager tot informatie die enkel leesbaar is, op alle lijnen van het tramnetwerk. De betrokken staat dient ook de klager te vergoeden voor de kosten die hij heeft opgelopen ingevolge de nationale procedures en onderhavige klachtenprocedure.
4. In het algemeen: de betrokken staat is verplicht om maatregelen te nemen zodat gelijkaardige schendingen zich in de toekomst niet meer voordoen, hierin begrepen:
  - d) Er voor zorgen dat de bestaande minimumstandaarden inzake toegankelijkheid tot openbaar vervoer gewaarborgd worden inzake de toegang voor personen met een visuele handicap of een andere handicap tot de informatie die leesbaar is voor de medereizigers op de tram of andere vormen van openbaar vervoer. Daartoe beveelt het Comité aan de betrokken staat aan om een kaderwet in het leven te roepen met concrete, afdwingbare en tijdsgebonden indicatoren om na te gaan welke, op korte of lange termijn, wijzingen moeten doorgevoerd worden om toegang te geven tot de informatie, die voor andere medereizigers leesbaar is, voor personen met een visuele handicap. De betrokken staat moet er ook over waken dat alle nieuwe tramlijnen of andere vormen van openbaar vervoer volledig toegankelijk zijn voor personen met een handicap.
  - e) Er voor zorgen dat aangepast en regelmatige vorming wordt gegeven over de draagwijdte van het Verdrag en het Protocol, inbegrepen toegankelijkheid voor personen

---

³¹⁵ Communication nr. 21/2014

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/14/D/21/2014&Lang=en

met een handicap, aan alle instanties betrokken bij het ontwerpen, bouwen en inrichten van openbaar vervoer, zodat voor de toekomst gewaarborgd wordt dat dit gebouwd en ingericht wordt overeenkomstig het principe van 'universeel concept'.

- f) Er voor zorgen de rechten van personen met een handicap wat betreft non-discriminatie in toegankelijkheid tot het openbaar vervoer, ook de toegankelijkheid betreffen tot ICT en de tal van goederen en diensten die deel uitmaken van een moderne samenleving en die via ICT aangeboden worden. Het Comité beveelt aan dat de totstandkoming van dergelijke wetgeving gebeurt in nauwe samenwerking met personen met een handicap en de organisaties die hen vertegenwoordigen (artikel 4, paragraaf 3), evenals met andere belangrijke stakeholders, zoals leden van de academische wereld, deskundigen, architecten, stadsplanners, ingenieurs en ontwerpers. Deze wetgeving moet steunen op het principe van het universeel concept, ze moet voorzien in de verplichte toepassing van toegankelijkheidsstandaarden en in sancties voor diegenen die ze niet toepassen.

Aandachtspunt(en)

1. Het Comité herinnert er aan dat toegankelijkheid groepen betreft, terwijl het bij redelijke aanpassingen gaan om individuen. Dit betekent dat de verplichting om te voorzien in toegankelijkheid een ex ante verplichting is en dat de staten de verplichting hebben om te voorzien in toegankelijkheid vooraleer ze een individueel verzoek ontvangen om te voorzien in het toegang hebben tot of gebruiken van een plaats of dienst. Het Comité herhaalt tevens dat de verplichting om in toegankelijkheid te voorzien onvoorwaardelijk is, diegene die verplicht is om te voorzien in de toegankelijkheid mag het gebrek daaraan niet rechtvaardigen door de kostprijs om toegang voor personen met een handicap te verzekeren.
2. Het Comité wijst er op dat de maatschappij de tramhaltes begon te voorzien van een digitaal audio systeem in maart 2004. In augustus 2011 werd tramlijn 3 uitgebreid. Nochtans werd geen enkele van deze nieuwe haltes uitgerust met een welbekend systeem dat bij de verlenging van de lijn aan een minimale kost kon toegevoegd worden. Het Comité heeft oren naar het argument van de klager dat het audio systeem hem, en andere personen visuele handicap, onmiddellijk de nodige informatie kan verschaffen, net als voor andere medereizigers, terwijl andere systemen (internet, telefoonboodschap, SMS) dat niet kunnen. Het niet installeren van het audio systeem bij de uitbreiding van de lijn resulteert daarom in het toegang weigeren tot informatie en communicatietechnologie, installaties en diensten toegankelijk voor het publiek, in gelijke mate als voor andere personen. Daarom is er sprake van een schending van artikel 5, paragraaf 2 en artikel 9, paragraaf 1 en paragraaf 2 (f) en (h) van het Verdrag.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Guberina v. Kroatië³¹⁶

In feite

De eiser was eigenaar van een flat op de derde verdieping in een residentieel gebouw. 3 jaar later wordt zijn derde kind geboren met meerdere fysieke en mentale beperkingen. De sociale diensten verklaarden het kind volledig gehandicapt. Intussen koopt de eiser een nieuw huis en verkoopt hij zijn flat. Volgens hem voldeed was de flat niet meer geschikt om te voldoen aan de noden van het gehandicapte kind en de familie. Meer bepaald was het zeer moeilijk geworden om een dokter of fysiotherapeut te bezoeken en naar school te gaan. Vervolgens dient hij een aanvraag tot vrijstelling van belasting op de aankoop van zijn huis in bij de fiscale autoriteiten. Deze wordt geweigerd. De eiser roept een schending in van artikel 1 van het 1^e Protocol bij het verdrag (bescherming van het eigendomsrecht) en artikel 14 van het Verdrag (non-discriminatiebeginsel).

In rechte

Gelet op de afwezigheid van een concrete beoordeling met inachtneming van alle omstandigheden van de zaak door de bevoegde interne autoriteiten, is het Hof van oordeel dat deze hun nalatigheid om de ongelijkheid, die pertinent was voor de situatie van de eiser op het moment van de beoordeling van zijn fiscale verplichting niet in overweging te nemen, niet kunnen rechtvaardigen.

Aandachtspunt(en)

3. Artikel 14 verbiedt de Verdragspartijen niet om groepen verschillend te behandelen om « feitelijke ongelijkheden » tussen hen te herstellen.
4. De Verdragspartijen beschikken over een zekere appreciatiemarge om te na te gaan of en in welke mate de verschillen met betrekking tot situaties die anders gelijkaardig zouden zijn een verschillende behandeling rechtvaardigen. De reikwijdte van deze appreciatiemarge varieert naargelang de omstandigheden, het onderwerp en de achtergrond. Hetzelfde geldt voor de noodzakelijkheid om groepen verschillend te behandelen om “feitelijke ongelijkheden tussen hen” te herstellen (zie *Stummer v. Autriche*, no 37452/02, §88)
5. Betreffende de bewijslast met betrekking tot artikel 14 van het Verdrag is het Hof van mening dat eenmaal de eiser een verschil in behandeling aangetoond heeft, de regering moet bewijzen dat deze gerechtvaardigd was.
6. Dit arrest houdt verband met artikel 9 van het VN-Verdrag Handicap

---

³¹⁶ [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161530#{"itemid":\["001-161530"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161530#{), Guberina v. Kroatië, 22/03/2016, EHRM nr. 23682/13.

Artikel 24 - Onderwijs

“1. De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op onderwijs. Teneinde dit recht zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, waarborgen Staten die Partij zijn een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren en wel met de volgende doelen:

- a. de volledige ontwikkeling van het menselijk potentieel en het gevoel van waardigheid en eigenwaarde en de versterking van de eerbiediging van mensenrechten, fundamentele vrijheden en de menselijke diversiteit;
- b. de optimale ontwikkeling door personen met een handicap van hun persoonlijkheid, talenten en creativiteit, alsmede hun mentale en fysieke mogelijkheden, naar staat van vermogen;
- c. het in staat stellen van personen met een handicap om daadwerkelijk te participeren in een vrije maatschappij.

2. Bij de uitoefening van dit recht waarborgen de Staten die Partij zijn dat:

- a. personen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van het algemene onderwijssysteem, en dat kinderen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van gratis en verplicht basisonderwijs of van het voortgezet onderwijs;
- b. personen met een handicap toegang hebben tot inclusief, hoogwaardig en gratis basisonderwijs en tot voortgezet onderwijs en wel op basis van gelijkheid met anderen in de gemeenschap waarin zij leven;
- c. redelijke aanpassingen worden verschaft naar gelang de behoefte van de persoon in kwestie;
- d. personen met een handicap, binnen het algemene onderwijssysteem, de ondersteuning ontvangen die zij nodig hebben om effectieve deelname aan het onderwijs te vergemakkelijken;
- e. doeltreffende, aan het individu aangepaste, ondersteunende maatregelen worden genomen in omgevingen waarin de cognitieve en sociale ontwikkeling wordt geoptimaliseerd, overeenkomstig het doel van onderwijs waarbij niemand wordt uitgesloten.

3. De Staten die Partij zijn stellen personen met een handicap in staat praktische en sociale vaardigheden op te doen, teneinde hun volledige deelname aan het onderwijs en in het gemeenschapsleven op voet van gelijkheid te vergemakkelijken. Daartoe nemen de Staten die Partij zijn passende maatregelen, waaronder:

- a. het vergemakkelijken van het leren van braille, alternatieve schrijfwijzen, het gebruik van ondersteunende en alternatieve communicatiemethoden, -middelen en -vormen, alsmede het opdoen van vaardigheden op het gebied van oriëntatie en mobiliteit en het vergemakkelijken van ondersteuning en begeleiding door lotgenoten;

b. het leren van gebarentaal vergemakkelijken en de taalkundige identiteit van de gemeenschap van doven bevorderen;

c. waarborgen dat het onderwijs voor personen, en in het bijzonder voor kinderen, die blind, doof of doofblind zijn, plaatsvindt in de talen en met de communicatiemethoden en -middelen die het meest geschikt zijn voor de desbetreffende persoon en in een omgeving waarin hun cognitieve en sociale ontwikkeling worden geoptimaliseerd.

4. Teneinde de uitoefening van dit recht te vergemakkelijken, nemen de Staten die Partij zijn passende maatregelen om leerkrachten aan te stellen, met inbegrip van leerkrachten met een handicap, die zijn opgeleid voor gebarentaal en/of braille, en leidinggevenden en medewerkers op te leiden die op alle niveaus van het onderwijs werkzaam zijn. Bij deze opleiding moeten de studenten worden getraind in het omgaan met personen met een handicap en het gebruik van de desbetreffende ondersteunende communicatie en andere methoden, middelen en vormen van en voor communicatie, onderwijstechnieken en materialen om personen met een handicap te ondersteunen.

5. De Staten die Partij zijn waarborgen dat personen met een handicap, zonder discriminatie en op voet van gelijkheid met anderen, toegang verkrijgen tot het tertiair onderwijs, beroepsopleidingen, volwassenenonderwijs en een leven lang leren. Daartoe waarborgen de Staten die Partij zijn dat redelijke aanpassingen worden verschaft aan personen met een handicap.”

Europees Comité voor Sociale Rechten

Action Européenne des Handicapés (AEH) v. Frankrijk^{317 318}

In feite

Na een eerste beslissing van het Comité in 2002 heeft de Franse overheid actie ondernomen om de situatie van autistische kinderen en jongeren te verbeteren. De vraag is of deze maatregelen voldoende waren.

De organisatie Action Européenne des Handicapés (AEH) klaagt aan dat Frankrijk het recht op onderwijs van kinderen en jongeren met autisme niet garandeert en dat het niet alle noodzakelijke stappen neemt om de toegang tot een beroepsopleiding te waarborgen. Dat is volgens haar een schending van artikel 10 (Recht op vakopleiding) en artikel 15 §1 (Recht van personen met een handicap op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven³¹⁹) op zichzelf gelezen en/of in samenhang met artikel E (non-discriminatie) van het Europees Sociaal Handvest.

Sinds 2005 ontwikkelde de Franse overheden drie actieplannen voor autisme. Frankrijk argumenteert dat het aanzienlijke inspanningen heeft gedaan om onderwijs en beroepsopleiding te verstrekken en te stimuleren aan personen met autisme en vooruitgang heeft geboekt gelet op de budgettaire beperkingen.³²⁰

In rechte

- 1) Het Comité beslist om de klacht niet te behandelen op basis van artikel 10, maar enkel op basis van artikel 15. Artikel 15 beoogt immers het recht van personen met een handicap op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven te waarborgen. Het behandelt beroepsopleiding van personen met een handicap als een van de manieren om de ultieme doelen van onafhankelijkheid, integratie en participatie te verwezenlijken.³²¹

---

³¹⁷ Europees Comité voor Sociale Rechten n° 81/2012, 11 september 2013, *Action Européenne des Handicapés v. Frankrijk*, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC81Merits_fr.pdf.

³¹⁸ Zie ook: <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

³¹⁹ Artikel 15 §1: "Teneinde de doeltreffende uitvoering van het recht van personen met een handicap, ongeacht hun leeftijd en de aard en oorsprong van hun handicap, op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven te waarborgen, verbinden de Partijen zich met name: 1. de nodige maatregelen te nemen om personen met een handicap begeleiding, onderwijs en vakopleiding te geven waar mogelijk binnen het kader van algemene stelsels, of, waar dit niet mogelijk is, middels gespecialiseerde openbare of particuliere instellingen."

³²⁰ <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

³²¹ Europees Comité voor Sociale Rechten n° 81/2012, *AEH v. Frankrijk*, §§ 28-30 en <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

- 2) Het Handvest vereist een gelijke toegang tot het algemene en gespecialiseerde onderwijs en vereist dat alle nodige maatregelen worden genomen om de toegang tot algemene stelsels te garanderen indien dit een geschikte oriëntatie is voor het kind.³²²
- 3) De evolutie en de implementatie van de programma's aangeboden door de Franse overheden blijven onvoldoende en overschrijden de appreciatiemarge van de staat. Dat wordt nog versterkt doordat deze tekortkomingen tot gevolg hebben dat er een gebrek aan aangepaste steun wordt verstrekt aan de volwassen autistische bevolking.³²³
- 4) Budgettaire argumenten zouden relevant zijn indien ze op gelijke wijze van toepassing zouden zijn op het volledige onderwijssysteem. Gelet op het feit dat ze specifiek kinderen met een handicap treffen, is er sprake van indirecte discriminatie.³²⁴
- 5) De leden van het Comité beslissen unaniem dat Frankrijk artikel 15 §1 van het Handvest schendt met betrekking tot:
  - het recht van kinderen en jongeren met autisme op maatregelen om hen toegang te verschaffen tot het onderwijs, in de eerste plaats tot het algemene stelsel van scholen;
  - het recht van jongeren met autisme op toegang tot beroepsopleiding;
  - de zorg aangeboden door medische instellingen aan kinderen en jongeren met autisme waarvan de onderwijskundige dimensie onvoldoende is.
- 6) Bij negen stemmen tegenover vier dat dit een inbreuk uitmaakt op artikel E in samenhang gelezen met artikel 15 §1 omdat families geen andere keuze hebben dan het Franse grondgebied te verlaten om hun kinderen toegang te verschaffen tot gespecialiseerd onderwijs, wat een directe discriminatie uitmaakt.
- 7) Bij acht stemmen tegenover vijf, dat dit een schending uitmaakt van artikel E in samenhang gelezen met artikel 15 §1 omdat de budgettaire beperkingen toegepast op het plan voor autisme met betrekking tot het onderwijs van kinderen en jongeren met autisme een indirect nadeel uitmaakt voor personen met een handicap.

Aandachtspunten

Dit oordeel kan in verband worden gebracht met het recht op onderwijs uit artikel 24 VN-Verdrag Handicap. Meer bepaald de volgende paragrafen:

"1. De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op onderwijs. Teneinde dit recht zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen te

---

³²² <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

³²³ <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

³²⁴ <http://www.non-discrimination.net/content/media/FR-117-Autism.pdf>.

verwezenlijken, waarborgen Staten die Partij zijn een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren en wel met de volgende doelen:

- a. de volledige ontwikkeling van het menselijk potentieel en het gevoel van waardigheid en eigenwaarde en de versterking van de eerbiediging van mensenrechten, fundamentele vrijheden en de menselijke diversiteit;
- b. de optimale ontwikkeling door personen met een handicap van hun persoonlijkheid, talenten en creativiteit, alsmede hun mentale en fysieke mogelijkheden, naar staat van vermogen;
- c. het in staat stellen van personen met een handicap om daadwerkelijk te participeren in een vrije maatschappij.

2. Bij de uitoefening van dit recht waarborgen de Staten die Partij zijn dat:

- a. personen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van het algemene onderwijssysteem, en dat kinderen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van gratis en verplicht basisonderwijs of van het voortgezet onderwijs;
- b. personen met een handicap toegang hebben tot inclusief, hoogwaardig en gratis basisonderwijs en tot voortgezet onderwijs en wel op basis van gelijkheid met anderen in de gemeenschap waarin zij leven;
- c. redelijke aanpassingen worden verschaft naar gelang de behoefte van de persoon in kwestie;
- d. personen met een handicap, binnen het algemene onderwijssysteem, de ondersteuning ontvangen die zij nodig hebben om effectieve deelname aan het onderwijs te vergemakkelijken;
- e. doeltreffende, aan het individu aangepaste, ondersteunende maatregelen worden genomen in omgevingen waarin de cognitieve en sociale ontwikkeling wordt geoptimaliseerd, overeenkomstig het doel van onderwijs waarbij niemand wordt uitgesloten.

(...)

5. De Staten die Partij zijn waarborgen dat personen met een handicap, zonder discriminatie en op voet van gelijkheid met anderen, toegang verkrijgen tot het tertiair onderwijs, beroepsopleidingen, volwassenenonderwijs en een leven lang leren. Daartoe waarborgen de Staten die Partij zijn dat redelijke aanpassingen worden verschaft aan personen met een handicap.”

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Çam v. Turkije³²⁵

De eiseres, Ceyda Evrim Ça, is een blinde Turkse vrouw, geboren in 1989 en wonende in Istanbul. In 2004 neemt ze met succes deel aan een toegangsproof voor het Turks nationaal muziekconservatorium dat verbonden is met de technische universiteit van Istanbul. In het kader van haar inschrijvingsprocedure, stelt een ziekenhuiscommissie van Bakırköy een medisch rapport op met als conclusie dat ze instructies mag ontvangen in de afdelingen van het conservatorium waarvoor het zichtvermogen niet vereist is. Het Conservatorium verklaart dat geen enkele afdeling als dusdanig onder die categorie valt, waarop het aan de hoofdgeneesheer van het ziekenhuis vraagt om een nieuw rapport op te stellen zodat duidelijk werd of het jonge meisje al dan niet geschikt was om een opleiding aan het conservatorium te volgen. Daarenboven weigerde het conservatorium de inschrijvingsaanvraag van mevrouw Çam

De ouders van mevrouw Çam stappen naar de administratieve rechtbank in Istanbul in naam van hun dochter. Ze stellen een vordering in tegen het decanaat van de technische universiteit van Istanbul om de vernietiging van die beslissing te verkrijgen. De rechtbank houdt de beslissing van de administratie aan, overwegende dat mevrouw Çam niet in de mogelijkheid was om een rapport voor van een openbaar en volledig uitgerust ziekenhuis voor te leggen, dat stelde dat ze geschikt was als leerling voor het conservatorium. Mevrouw Çam en haar ouders tekenen cassatieberoep aan voor de Turkse Raad van State die hun voorziening verwierpt in 2008. Tegelijkertijd leggen ze bezwaarschriften neer met de vraag om de beslissing met betrekking tot hun inschrijvingsaanvraag te schorsen, dit evenwel zonder resultaat.

In rechte

Het Hof besluit dat er sprake is van schending van artikel 14 EVRM (discriminatieverbod) in samenhang met artikel 2 van het 1^e Protocol bij het Verdrag (recht op onderwijs).

Meer bepaald meent het Hof dat de uitsluiting van mevrouw Çam gebaseerd is op het reglement van het conservatorium. Hoewel mevrouw Çam alle kwaliteiten had om te integreren in het conservatorium, werd de weigering om haar in te schrijven louter ingegeven door haar blindheid. Het Hof overweegt eveneens dat discriminatie op basis van handicap de weigering om redelijke aanpassingen door te voeren omvat die bedoeld zijn om personen in gehandicapte toestand toegang tot onderwijs te verlenen en onontbeerlijk zijn in de realisatie van mensenrechten. Door de inschrijving van mevrouw Çam te weigeren zonder zulke aanpassingen ook maar te overwegen, hebben de nationale instanties zonder objectieve en redelijke verantwoording verhinderd dat ze een muzikale opleiding kon volgen, wat in strijd is met het Verdrag.

Aandachtpunt(en)

1. Wat het discriminatieverbod betreft, herhaalt het Hof dat discriminatie bestaat in het verschillend behandelen, zonder enige objectieve en redelijke verantwoording, van personen die zich in een gelijkaardige situaties bevinden en dat een verschillende behandeling geen

---

³²⁵ [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161050#{"itemid":\["001-161050"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161050#{), Çam v. Turkije, 23 februari 2016, EHRM n° 51500/08.

redelijke en objectieve verantwoording in zich draagt wanneer ze geen “legitiem doel” nastreeft of wanneer er geen “redelijke band van proportionaliteit bestaat tussen de aangewende middelen en het vooropgestelde doel”. Artikel 14 verbiedt een lidstaat echter niet om groepen op verschillende wijze te behandelen om “feitelijke ongelijkheden tussen hen” te herstellen; in bepaalde omstandigheden dient de afwezigheid van een verschillende behandeling daarentegen om een ongelijkheid te bestrijden die, zonder objectieve en redelijke verantwoording, een schending van de in het gedrang zijnde bepaling met zich mee kan brengen. De Verdragspartijen genieten een zekere appreciatiemarge om vast te stellen of en in welke mate de verschillen tussen situaties die in andere opzichten gelijkaardig zijn een onderscheid in behandeling rechtvaardigen.

2. Dit arrest bevat een link met artikel 24 van het VN-Verdrag Handicap

Artikel 25 - Gezondheid

“De Staten die Partij zijn erkennen dat personen met een handicap zonder discriminatie op grond van hun handicap recht hebben op het genot van het hoogst haalbare niveau van gezondheid. De Staten die Partij zijn nemen alle passende maatregelen om personen met een handicap de toegang te waarborgen tot diensten op het gebied van geslachtsspecifieke gezondheidszorg, met inbegrip van revalidatie. In het bijzonder zullen de Staten die Partij zijn:

- a. personen met een handicap voorzien van hetzelfde aanbod met dezelfde kwaliteit en volgens dezelfde normen voor gratis of betaalbare gezondheidszorg en –programma’s die aan anderen worden verstrekt, waaronder op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid, en aan de populatie aangepaste programma’s op het gebied van volkgezondheid;
- b. die diensten op het gebied van gezondheidszorg verschaffen die personen met een handicap in het bijzonder vanwege hun handicap behoeven, waaronder vroegtijdig opsporen en, zonodig, ingrijpen, alsook diensten om het ontstaan van nieuwe handicaps te beperken en te voorkomen, ook onder kinderen en ouderen;
- c. deze gezondheidsdiensten zo dicht mogelijk bij de eigen gemeenschap van de mensen verschaffen, ook op het platteland;
- d. van vakspecialisten in de gezondheidszorg eisen dat zij aan personen met een handicap zorg van dezelfde kwaliteit verlenen als aan anderen, met name dat zij de vrij, op basis van goede informatie, gegeven toestemming verkrijgen van de betrokken persoon met een handicap, door onder andere de bewustwording bij het personeel van de mensenrechten, waardigheid, autonomie en behoeften van personen met een handicap te vergroten door middel van training en het vaststellen van ethische normen voor de publieke en private gezondheidszorg;
- e. In de verzekeringssector de discriminatie van personen met een handicap verbieden, zodat zij aan redelijke en billijke voorwaarden een ziektekostenverzekering en, indien een dergelijke verzekering is toegestaan volgens het nationale recht, een levensverzekering kunnen krijgen;
- f. voorkomen dat gezondheidszorg, gezondheidsdiensten, voedsel en vloeistoffen op discriminatoire gronden vanwege een handicap worden ontzegd.”

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

H.M. v. Zweden³²⁶

In feite

De eiser lijdt aan een chronische aandoening, het Ehlers-Danlos syndroom, waardoor ze niet meer kan stappen of staan en moeite heeft met zitten en liggen. De laatste twee jaar is ze door de gevolgen van de aandoening bedlegerig wat haar verder heeft verzwakt.³²⁷ De enige revalidatie die dit voortschrijdend proces kan stoppen, is hydrotherapie. Gelet op de omstandigheden waarin de eiser zich bevindt, zou dat enkel mogelijk zijn via een binnenzwembad bij haar in huis.³²⁸ Zweden weigerde echter een vergunning af te leveren voor een uitbreiding aan het huis op haar eigen private grond omdat de uitbreiding incompatibel is met het stadsontwikkelingsplan.³²⁹ De relevante wet bevatte een mogelijkheid om in specifieke situaties af te wijken van het plan.³³⁰

In rechte

- 1) Een afwijking van het ontwikkelingsplan in het specifieke geval van de eiser legt Zweden geen disproportionele of onevenredige last op. De wet voorziet immers in een mogelijkheid om af te wijken.³³¹
- 2) Het **recht op gezondheid uit artikel 25** houdt in dat personen met een handicap zonder discriminatie op grond van hun handicap recht hebben op het genot van het hoogst haalbare niveau van gezondheid. Staten nemen alle passende maatregelen om toegang te waarborgen tot diensten op het gebied van seksespecifieke gezondheidszorg, met inbegrip van revalidatie.^{332 333}
- 3) Zweden heeft **onvoldoende rekening gehouden met de specifieke omstandigheden van de eiser en haar noden verbonden aan de handicap**. De weigering om een afwijking op het ontwikkelingsplan toe te staan, is disproportioneel en leidt tot een discriminatie van

---

³²⁶ VN-Comité 21 mei 2012, CRPD/C/8/D/6/2011, *H.M. v. Zweden*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f7%2fD%2f3%2f2011&Lang=en.

³²⁷ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.1.

³²⁸ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.2.

³²⁹ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §§ 2.3-2.7.

³³⁰ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.5.

³³¹ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.5.

³³² VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.6.

³³³ Daarnaast verwijst het comité naar artikel 26 (habilitatie en revalidatie) (VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.7) en naar artikel 19 (b) (over zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij waarbij staten dienen te waarborgen dat personen met een handicap toegang hebben tot een reeks van thuis, residentiële en andere maatschappij-ondersteunende diensten, waaronder persoonlijke assistentie, noodzakelijk om het wonen en de opname in de maatschappij te ondersteunen en isolatie of uitsluiting uit de maatschappij te voorkomen) (VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.9).

de eiser. Als persoon met een handicap werd haar immers **de toegang ontzegd tot de gezondheidszorg die vereist is voor haar specifieke gezondheidstoestand**.³³⁴

- 4) Er is sprake van een schending van de rechten van de eiser onder **artikel 5** (gelijkheid en non-discriminatie) **§1** (eenieder is gelijk voor de wet en heeft zonder aanzien des persoons recht op dezelfde bescherming door, en hetzelfde voordeel van de wet) en **§3** (staten nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat redelijke aanpassingen worden verricht) en **artikel 25** (gezondheid) op zichzelf genomen en in samenhang gelezen met **artikel 3 (b)** (non-discriminatie), **(d)** (respect voor verschillen en aanvaarding dat personen met een handicap deel uitmaken van de mensheid en de menselijke diversiteit) en **(e)** (gelijke kansen) en **artikel 4, §1 (d)** (staten verplichten zich te onthouden van elke handeling of praktijk die onverenigbaar is met het Verdrag en te waarborgen dat de overheidsautoriteiten en -instellingen handelen in overeenstemming met dit Verdrag).^{335 336}

Het Comité vereist dat Zweden:³³⁷

- de vergunningsaanvraag in heroverweging neemt en compensatie voorziet voor de kosten die de eiser heeft gehad voor het comité.
- voor de toekomst ervoor zorgt dat de wetgeving en de toepassing ervan door de nationale rechters in overeenstemming is met de verplichtingen onder het VN Verdrag Handicap.

Aandachtspunt(en)

- 1) Overeenkomstig het recht op gezondheid uit artikel 25 hebben personen met een handicap, zonder discriminatie op grond van handicap, recht op het genot van het hoogst haalbare niveau van gezondheid. Staten nemen alle passende maatregelen om toegang te waarborgen tot diensten op het gebied van sekspecifieke gezondheidszorg, met inbegrip van revalidatie.
- 2) De weigering tot het afleveren van een vergunning om het aanleggen van een hydrotherapeutisch zwembad mogelijk te maken is disproportioneel en discriminatoir. Er werd onvoldoende rekening gehouden met de specifieke omstandigheden van een persoon met een handicap en zijn noden verbonden aan de handicap.

---

³³⁴ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.8.

³³⁵ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.8.

³³⁶ Verder besloot het comité tot een schending van artikel 19 (b) (zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij waarbij staten dienen te waarborgen dat personen toegang hebben tot een reeks van thuis, residentiële en andere maatschappij-ondersteunende diensten) (VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.9) en artikel 26 (habilitatie en revalidatie) (VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.8).

³³⁷ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §9.

- 3) Artikel 25 werd geschonden aangezien de **toegang tot de gezondheidszorg** die vereist is voor de specifieke gezondheidstoestand aan een persoon met een handicap werd ontzegd.

Artikel 26 - Habilitatie en revalidatie

“1. De Staten die Partij zijn nemen doeltreffende en passende maatregelen, onder andere via ondersteuning door lotgenoten, om personen met een handicap in staat te stellen de maximaal mogelijke onafhankelijkheid, fysieke, mentale, sociale en beroepsmatige vaardigheden te behouden en volledige opname en participatie in alle aspecten van het leven te bereiken. Daartoe organiseren en versterken de Staten die Partij zijn uitgebreide diensten en programma's op het gebied van integratie en participatie en breiden zij deze uit, met name op het gebied van gezondheid, werkgelegenheid, onderwijs en sociale diensten en wel zodanig dat deze diensten en programma's:

a. in een zo vroeg mogelijk stadium beginnen en gebaseerd zijn op een multidisciplinaire inventarisatie van de behoeften en mogelijkheden van de persoon in kwestie;

b. de participatie en opname in de gemeenschap en alle aspecten van de samenleving ondersteunen, vrijwillig zijn en beschikbaar zijn voor personen met een handicap, zo dicht mogelijk bij hun eigen gemeenschappen, ook op het platteland.

2. De Staten die Partij zijn stimuleren de ontwikkeling van basis- en vervoltrainingen voor vakspecialisten en personeel dat werkzaam is in de dienstverlening op het vlak van integratie en participatie.

3. De Staten die Partij zijn stimuleren de beschikbaarheid, kennis en het gebruik van ondersteunende apparaten en technologieën die zijn ontworpen voor personen met een handicap, voor zover zij betrekking hebben op integratie en participatie.”

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

H.M. v. Zweden³³⁸

In feite

De eiser lijdt aan een chronische aandoening, het Ehlers-Danlos syndroom, waardoor ze niet meer kan stappen of staan en moeite heeft met zitten en liggen. De laatste twee jaar is ze door de gevolgen van de aandoening bedlegerig wat haar verder heeft verzwakt.³³⁹ De enige revalidatie die dit voortschrijdend proces kan stoppen, is hydrotherapie. Gelet op de omstandigheden waarin de eiser zich bevindt, zou dat enkel mogelijk zijn via een binnenzwembad bij haar in huis.³⁴⁰ Zweden weigerde echter een vergunning af te leveren voor de uitbreiding van het huis van de eiser op haar eigen private grond omdat de uitbreiding incompatibel is met het stadsontwikkelingsplan.³⁴¹ De relevante wet bevatte een mogelijkheid om in specifieke situaties af te wijken van het plan.³⁴²

In rechte

- 1) Een afwijking van het ontwikkelingsplan in het specifieke geval van de eiser legt Zweden geen disproportionele of onevenredige last op. De wet voorziet immers in een mogelijkheid om af te wijken.³⁴³
- 2) Zweden heeft krachtens artikel 26 de verplichting om “doeltreffende en passende maatregelen te nemen, onder andere via ondersteuning van lotgenoten, om personen met een handicap in staat te stellen de **maximaal mogelijke onafhankelijkheid, fysieke, mentale, sociale en beroepsmatige vaardigheden te verwerven en volledige opname in en participatie in alle aspecten van het leven**”. Daarvoor dient de staat **uitgebreide diensten en programma’s op het gebied van habilitatie en revalidatie** te organiseren, te versterken en uit te breiden (artikel 26 §1) en wel zodanig dat de diensten en programma’s “in een zo vroeg mogelijk stadium beginnen en gebaseerd zijn op een multidisciplinaire inventarisatie van de behoeften en mogelijkheden van de persoon in kwestie” (artikel 26, §1, a).³⁴⁴
- 3) Zweden heeft **onvoldoende rekening gehouden met de specifieke omstandigheden en noden van de eiser verbonden aan haar handicap**. De weigering is disproportioneel en

---

³³⁸ VN-Comité 21 mei 2012, CRPD/C/8/D/6/2011, *H.M. v. Zweden*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f7%2fD%2f3%2f2011&Lang=en.

³³⁹ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.1.

³⁴⁰ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.2.

³⁴¹ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §2.4.

³⁴² VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.5.

³⁴³ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.5.

³⁴⁴ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.7.

discriminatoir. Als persoon met een handicap werd haar **de toegang ontzegd tot de revalidatie die vereist is voor haar specifieke gezondheidstoestand**.³⁴⁵

- 4) De rechten van de eiser onder **artikel 5** (gelijkheid en non-discriminatie) **§1** (eenieder is gelijk voor de wet en heeft zonder aanzien des persoons recht op dezelfde bescherming door, en hetzelfde voordeel van de wet) en **§3** (staten nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat redelijke aanpassingen worden verricht) en **artikel 26** (habilitatie en revalidatie) op zichzelf genomen en in samenhang gelezen met **artikelen 3 (b)** (non-discriminatie), **(d)** (respect voor verschillen en aanvaarding dat personen met een handicap deel uitmaken van de mensheid en de menselijke diversiteit) en **(e)** (gelijke kansen) en **artikel 4, §1 (d)** (staten verplichten zich te onthouden van elke handeling of praktijk die onverenigbaar is met het Verdrag en te waarborgen dat de overheidsautoriteiten en -instellingen handelen in overeenstemming met dit Verdrag).^{346 347}

Het Comité oordeelt dat Zweden:³⁴⁸

- de vergunningsaanvraag in heroverweging dient te nemen en compensatie te voorzien voor de kosten die de eiser heeft gehad voor het comité.
- voor de toekomst er dient voor te zorgen dat de wetgeving en de toepassing ervan door de nationale rechters in overeenstemming is met de verplichtingen onder het VN Verdrag Handicap.

Aandachtspunt(en)

- 1) Artikel 26 §1 verplicht staten om “doeltreffende en passende maatregelen te nemen, onder andere via ondersteuning van lotgenoten, om personen met een handicap in staat te stellen de maximaal mogelijke onafhankelijkheid, fysieke, mentale, sociale en beroepsmatige vaardigheden te verwerven en volledige opname in en participatie in alle aspecten van het leven”.

Daarvoor dient de staat uitgebreide diensten en programma's op het gebied van habilitatie en revalidatie te organiseren en te versterken en deze uit te breiden (artikel 26, §1) en wel zodanig dat de diensten en programma's “in een zo vroeg mogelijk stadium beginnen en gebaseerd zijn op een multidisciplinaire inventarisatie van de behoeften en mogelijkheden van de persoon in kwestie” (artikel 26, §1, a).

---

³⁴⁵ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.8.

³⁴⁶ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.8.

³⁴⁷ Daarnaast besloot het comité tot een schending van artikelen 19 (b) (zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij waarbij staten dienen te waarborgen dat personen toegang hebben tot een reeks van thuis, residentiële en andere maatschappij-ondersteunende diensten) (VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.9) en 25 (gezondheid) (VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §8.8).

³⁴⁸ VN-Comité, *H.M. v. Zweden*, §9.

- 2) De weigering tot het afleveren van een vergunning om het aanleggen van een hydrotherapeutisch zwembad mogelijk te maken is disproportioneel en discriminatoir. Er werd onvoldoende rekening gehouden met de specifieke omstandigheden van een persoon met een handicap en zijn noden verbonden aan de handicap.
- 3) Artikel 26 werd geschonden aangezien de **toegang tot de revalidatie** die vereist is voor de specifieke gezondheidstoestand aan een persoon met een handicap werd ontzegd.

Artikel 27 - Werk en werkgelegenheid

“1. De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op werk, op voet van gelijkheid met anderen; dit omvat het recht op de mogelijkheid in het levensonderhoud te voorzien door middel van vrij gekozen of aanvaard werk op een open arbeidsmarkt en in een open werkomgeving, waar inclusie wordt bevorderd en die toegankelijk zijn voor personen met een handicap. De Staten die Partij zijn waarborgen en bevorderen de uitoefening van het recht op werk, met inbegrip van personen die een handicap verwierven tijdens de uitoefening van hun functie, door het nemen van passende maatregelen, onder meer door middel van wetgeving, teneinde onder andere:

a. discriminatie op grond van handicap te verbieden met betrekking tot alle aangelegenheden betreffende alle vormen van werkgelegenheid, waaronder voorwaarden voor de werving, aanstelling en indiensttreding, voortzetting van het dienstverband, carrièremogelijkheden en een veilige en gezonde werkomgeving;

b. het recht van personen met een handicap op rechtmatige en gunstige arbeidsomstandigheden op voet van gelijkheid met anderen te beschermen, met inbegrip van gelijke kansen en gelijke beloning voor werk van gelijke waarde, een veilige en gezonde werkomgeving, waaronder bescherming tegen intimidatie, alsmede de mogelijkheid tot rechtsherstel bij grieven;

c. te waarborgen dat personen met een handicap hun arbeids- en vakbondsrechten op voet van gelijkheid met anderen kunnen uitoefenen;

d. personen met een handicap in staat te stellen effectieve toegang te krijgen tot technische en algemene beroepskeuze voorlichtingsprogramma's, arbeidsbemiddeling, beroeps- en vervolgoopleidingen die openstaan voor het publiek;

e. de kans op werk en carrièremogelijkheden voor personen met een handicap op de arbeidsmarkt te bevorderen, alsmede hen te ondersteunen bij het vinden, verwerven en behouden van werk, dan wel de terugkeer naar tewerkstelling;

f. de kansen te bevorderen om te werken als zelfstandige, op het ondernemerschap, het ontwikkelen van samenwerkingverbanden en een eigen bedrijf te beginnen;

g. personen met een handicap in dienst te nemen in de publieke sector;

h. de werkgelegenheid voor personen met een handicap in de private sector te bevorderen door middel van passend beleid en passende maatregelen, waaronder voorkeursbeleid, aanmoedigingspremies en andere maatregelen;

i. te waarborgen dat op de werkplek wordt voorzien in redelijke aanpassingen voor personen met een handicap;

j. te bevorderen dat personen met een handicap werkervaring kunnen opdoen op de open arbeidsmarkt;

k. de beroepsmatige en professionele re-integratie van en programma's ten behoeve van het behoud van hun baan en terugkeer naar tewerkstelling voor personen met een handicap te bevorderen.

2. De Staten die Partij zijn waarborgen dat personen met een handicap niet in slavernij worden gehouden of anderszins worden gedwongen tot het verrichten van arbeid en op voet van gelijkheid met anderen worden beschermd tegen gedwongen of verplichte arbeid.”

Hof van Justitie van de Europese Unie

Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern³⁴⁹

In feite

De heer Glatzel probeert opnieuw een rijbewijs te bekomen zowel voor een voertuig voor privé gebruik als voor beroepsgebruik. De bijlage van Richtlijn 2006/126³⁵⁰ voorziet minimale normen inzake fysieke geschiktheid betreffende de gezichtsscherpte voor het besturen van een motorvoertuig. Is de norm niet bereikt voor het rijbewijs ten behoeve van het besturen van een privé voertuig dan is toch een uitzondering mogelijk, maar dergelijke uitzondering is onmogelijk voor het besturen van voertuigen voor beroepsgebruik. Deze bijlage kan daardoor de toegang tot de arbeidsmarkt voor bepaalde personen bemoeilijken en riskeert dus niet conform te zijn met het VN Verdrag Handicap en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

In rechte

Bij onderzoek van de vraag is niet gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126, zoals gewijzigd bij richtlijn 2009/113/EG van de Commissie van 25 augustus 2009, kunnen aantasten in het licht van de artikelen 20 (gelijkheid voor de wet), 21, lid 1 (non discriminatie: elke discriminatie, met name op grond van (...) handicap (...) is verboden), of 26 (integratie van personen met een handicap: de Unie erkent en eerbiedigt het recht van personen met een handicap op maatregelen die beogen hun zelfstandigheid, hun maatschappelijke en beroepsintegratie en hun deelname aan het gemeenschapsleven te bewerkstelligen) van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.³⁵¹

Aandachtspunt(en)

Met zijn vraag verzoekt de verwijzende rechter het Hof in wezen de geldigheid van punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126, dat betrekking heeft op de minimumnormen inzake het gezichtsvermogen van bestuurders van voertuigen van de categorieën C1 en C1E, te weten, onder meer vrachtwagens, te beoordelen in het licht van de artikelen 20, 21, lid 1, en 26 van het Handvest van de Europese Unie (Handvest), die respectievelijk de gelijkheid voor de wet, het verbod van discriminatie op grond van handicap en de integratie van personen met een handicap betreffen.³⁵²

---

³⁴⁹ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, 22 mei 2014, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=152650&pageIndex=0&doclang=NL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=531673>.

³⁵⁰ Richtlijn 2006/126/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 december 2006 betreffende het rijbewijs, *Pb.L.* 20 december 2006, afl. 403, 18.

³⁵¹ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §87.

³⁵² HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §37.

Om de vraag van de verwijzende rechter te beantwoorden, moet in de eerste plaats worden bepaald of de wetgever van de Unie bij de vaststelling van de minimale gezichtsscherpte in punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126 **het recht op gelijke behandeling van artikel 21, lid 1**, van het Handvest heeft geschonden. Tevens moet worden onderzocht wat de eventuele **gevolgen zijn van het VN-Verdrag Handicap** voor deze bepaling. In de tweede plaats moet worden beoordeeld of **artikel 26 van het Handvest**, waarin het beginsel betreffende de integratie van personen met een handicap is vervat, zich verzet tegen punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126, waarvan de geldigheid wordt betwist. In de derde plaats moet worden onderzocht of **artikel 20 van het Handvest**, dat bepaalt dat eenieder gelijk is voor de wet, zich ertegen verzet dat bestuurders van bepaalde vrachtwagens niet via een individueel medisch onderzoek kunnen aantonen dat zij, hoewel zij niet over bepaalde door richtlijn 2006/126 vereiste fysieke bekwaamheden beschikken, geschikt zijn dergelijke voertuigen te besturen, terwijl andere bestuurders van bepaalde andere types voertuigen die mogelijkheid wel hebben.³⁵³

- 1) Het beginsel van gelijke behandeling is een algemeen rechtsbeginsel van de Unie dat in artikel 20 van het Handvest is vastgelegd en waarvan het non-discriminatiebeginsel, vastgelegd in artikel 21, lid 1, van het Handvest, een bijzondere uitdrukking vormt. Volgens vaste rechtspraak van het Hof vereist dit beginsel van de wetgever van de Unie dat overeenkomstig de vereisten van artikel 52, lid 1, van het Handvest **vergelijkbare situaties niet verschillend en verschillende situaties niet gelijk worden behandeld, tenzij een dergelijke behandeling objectief gerechtvaardigd is**. Een verschil in behandeling is gerechtvaardigd indien het berust op een objectief en redelijk criterium, dat wil zeggen wanneer het verband houdt met een door de betrokken wetgeving nagestreefd wettelijk toelaatbaar doel, en dit verschil in verhouding staat tot het met de betrokken behandeling nagestreefde doel.³⁵⁴
- 2) Het Hof heeft reeds vastgesteld dat een verschil in behandeling op basis van een kenmerk dat met deze gronden is verbonden, **geen discriminatie** vormt – te weten een schending van artikel 21, lid 1, van het Handvest – indien het betrokken kenmerk, wegens de aard van een beroepsactiviteit of de voorwaarden waaronder die wordt uitgevoerd, een **wezenlijke en bepalende beroepsvereiste** vormt, mits het doel van een dergelijk verschil in behandeling legitiem is en het vereiste evenredig aan dat doel.³⁵⁵
- 3) Het evenredigheidsbeginsel vereist in een zaak als in het hoofdgeding dus dat zoveel mogelijk een evenwicht tot stand wordt gebracht tussen het beginsel van gelijke behandeling en de eisen van verkeersveiligheid, die bepalend zijn voor de voorwaarden voor het besturen van gemotoriseerde voertuigen.³⁵⁶

³⁵³ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §40.

³⁵⁴ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §43.

³⁵⁵ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §49.

³⁵⁶ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §56.

- 4) Gelet op de nauwe band tussen de verkeersveiligheid en de bescherming van de gezondheid van weggebruikers kan de wetgever van de Unie, wanneer hij overeenkomstig artikel 8 van richtlijn 2006/126 de minimumnormen inzake de gezichtsscherpte aanpast aan de wetenschappelijke en technische vooruitgang, bij wetenschappelijke onzekerheid voorrang geven aan overwegingen betreffende de verbetering van de verkeersveiligheid. Bijgevolg wordt deze maatregel tot aanpassing **niet onevenredig** door de beslissing van deze wetgever om, ter verzekering van de verkeersveiligheid, niet elk minimumvereiste betreffende de gezichtsscherpte voor het minder goede oog voor bestuurders van groep 2 in de zin van bijlage III bij deze richtlijn af te schaffen.³⁵⁷
- 5) In dit verband zij eraan herinnerd dat de Unie bij besluit 2010/48 **het VN-Verdrag Handicap** heeft goedgekeurd. Bijgevolg maken sedert de inwerkingtreding van dat besluit de **bepalingen van dit verdrag noodzakelijk deel uit van de rechtsorde van de Unie**. Bovendien blijkt uit het aanhangsel bij bijlage II bij besluit 2010/48 dat, op het gebied van persoonlijke mobiliteit, richtlijn 2006/126 een rechtshandeling van de Unie vormt die de door dit verdrag geregelde aangelegenheden betreft.³⁵⁸
- 6) De bepalingen van het VN-Verdrag Handicap kunnen volgens vaste rechtspraak slechts worden uitgevoerd of slechts gevolgen hebben voor zover de verdragsluitende partijen verdere handelingen verrichten. Daardoor zijn de bepalingen van dit verdrag, wat de inhoud ervan betreft, **niet onvoorwaardelijk en niet voldoende nauwkeurig om de rechtshandeling van de Unie aan de bepalingen van dit verdrag te kunnen toetsen**.³⁵⁹
- 7) Dit neemt echter niet weg dat uit de voorrang van door de Unie gesloten internationale overeenkomsten op teksten van afgeleid recht volgt dat **deze teksten zoveel mogelijk in overeenstemming met deze overeenkomsten moeten worden uitgelegd** (zie met name arresten Commissie/Duitsland, C-61/94, EU:C:1996:313, punt 52; HK Danmark, EU:C:2013:222, punt 29, en Z, EU:C:2014:159, punt 72).³⁶⁰
- 8) Punt 6.4 van bijlage III bij richtlijn 2006/126 vereist ondubbelzinnig van bestuurders van gemotoriseerde voertuigen van de categorieën C1 en C1E dat zij voor het minder goede oog over een minimale gezichtsscherpte van 0,1 beschikken. Bijgevolg laat deze bepaling van afgeleid recht geen uitlegging toe op grond waarvan kan worden afgeweken van deze duidelijke regel waarin deze minimale gezichtsscherpte wordt opgelegd.³⁶¹

³⁵⁷ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §66.

³⁵⁸ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §68.

³⁵⁹ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §69.

³⁶⁰ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §70.

³⁶¹ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §71.

- Uit de voorgaande overwegingen volgt dat de wetgever van de Unie, door de bepaling vast te stellen waarvan de geldigheid wordt betwist, de vereisten inzake verkeersveiligheid en het recht van personen met een visuele handicap om niet te worden gediscrimineerd tegen elkaar heeft afgewogen op een wijze die niet kan worden geacht onevenredig te zijn ten aanzien van de nagestreefde doelstellingen.³⁶²
- 9) Aangezien richtlijn 2006/126 een wetgevingshandeling van de Unie vormt waarbij het in artikel 26 van het Handvest vervatte beginsel ten uitvoer wordt gebracht, kan deze bepaling dus op het hoofdgeding worden toegepast.³⁶³
  - 10) Hoewel artikel 26 van het Handvest dus gebiedt dat de Unie het recht van gehandicapten op integratiemaatregelen erkent en eerbiedigt, **verplicht het in dat artikel vervatte beginsel de wetgever van de Unie daarentegen niet bepaalde maatregelen te nemen**. Dit artikel verkrijgt immers pas zijn volle werking nadat het nader is bepaald in Unierechtelijke en nationaalrechtelijke voorschriften. Bijgevolg kan dit artikel op zich **particulieren geen subjectief recht verlenen waarop als zodanig een beroep kan worden gedaan** (zie in die zin, aangaande artikel 27 van het Handvest, arrest Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, punten 45 en 47).³⁶⁴
  - 11) Zoals is opgemerkt door de advocaat-generaal in punt 62 van zijn conclusie heeft de Uniewetgever in dit verband bewust gekozen voor de creatie van twee categorieën van bestuurders waarbij deze categorieën zijn gebaseerd op de afmetingen van het voertuig, het aantal vervoerde passagiers en de om die reden uit het besturen van die voertuigen voortvloeiende verantwoordelijkheden. De kenmerken van de betrokken voertuigen, zoals het formaat, het gewicht of de wendbaarheid ervan, rechtvaardigen immers dat voor de afgifte van een rijbewijs voor deze voertuigen andere voorwaarden gelden. Bijgevolg zijn de situaties van de bestuurders van dergelijke voertuigen niet vergelijkbaar.³⁶⁵
  - 12) Deze zaak kan in verband worden gebracht met artikel 27 VN-Verdrag Handicap. Het **EHRM verwijst meer bepaald naar artikel 27 §1 a) VN-Verdrag Handicap** als een relevante internationale bepaling in deze zaak. Dit artikel bepaalt dat:

§1 „De staten die partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op werk, op voet van gelijkheid met anderen; dit omvat het recht op de mogelijkheid in het levensonderhoud te voorzien door middel van in vrijheid gekozen of aanvaard werk op een arbeidsmarkt en in een werkomgeving die open zijn, waarbij niemand wordt uitgesloten, en die toegankelijk zijn voor personen met een handicap. De staten die partij

³⁶² HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §72.

³⁶³ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §76.

³⁶⁴ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §78.

³⁶⁵ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §83.

zijn waarborgen en bevorderen de verwezenlijking van het recht op werk, met inbegrip van personen die een handicap krijgen tijdens de uitoefening van hun functie, door het nemen van passende maatregelen, onder meer door middel van wetgeving, teneinde onder andere:

a. discriminatie op grond van handicap te verbieden met betrekking tot alle aangelegenheden betreffende alle vormen van werkgelegenheid, waaronder voorwaarden voor de werving, aanstelling en indiensttreding, voortzetting van het dienstverband, carrièremogelijkheden en een veilige en gezonde werkomgeving”.³⁶⁶

---

³⁶⁶ HvJ C-356/12, *Wolfgang Glatzel v. Freistaat Bayern*, §8.

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

Liliane Gröninger v. Duitsland³⁶⁷

In feite

Deze zaak gaat over het bevorderen van het recht op werk van een jongeman met een handicap en het vergemakkelijken van zijn integratie in de arbeidsmarkt.

De Duitse Wet rond sociale zekerheid voorziet in het toekennen van subsidies aan werkgevers om personen met een handicap te integreren in de arbeidsmarkt. Deze integratiesubsidie staat enkel open voor personen met een handicap die binnen 36 maanden in hun volledige werkbekwaamheid kunnen worden hersteld. Om aanspraak te kunnen maken op de subsidie dient de werkgever op bindende wijze een job aan te bieden en de subsidie aan te vragen. Nadien dient het tewerkstellingsagentschap de situatie te waarderen en de duur en het bedrag van de subsidie te bepalen. De integratiesubsidie beoogt werkgevers aan te moedigen personen met een handicap in dienst te nemen.³⁶⁸

De eiser, de moeder van de jongeman, haalt aan dat de Duitse wet discriminatoir is doordat ze enkel van toepassing is op personen die volledig hersteld kunnen worden in hun werkbekwaamheid. Vervolgens creëert ze geen rechten voor de persoon met een handicap zelf en kan enkel de werkgever de subsidie aanvragen. Ten slotte hebben de tewerkstellingsagentschappen een grote discretie bij het implementeren van de bepalingen van de wet wat tot verdere discriminatie leidt.³⁶⁹

Ook klaagt ze over de beperkte maatregelen die Duitsland heeft genomen om haar zoon te helpen bij zijn integratie in de arbeidsmarkt. Deze waren beperkt tot het geven van werkloosheidsvoordelen, advies, controleren of hij binnen het geografisch gebied blijft dat hem was toegewezen en of hij regelmatig op de vergaderingen verscheen. De overheid gaf de zoon verder informatie over vacatures, waarvan sommige gedateerd en andere niet geschikt waren voor zijn specifieke situatie. Verder leken de pogingen van de zoon om zijn kwalificaties te verbeteren via verdere opleiding en zijn deelname aan deeltijds werk de bijstand van de tewerkstellingsdiensten te beperken.³⁷⁰

---

³⁶⁷ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap CRPD/C/7/D/3/2011, *Liliane Gröninger v. Duitsland*, 4 april 2014, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f11%2fD%2f2%2f2010&Lang=en.

³⁶⁸ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.2.

³⁶⁹ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.2.

³⁷⁰ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.3.

In rechte

1) Artikel 27 §1, h:

- Artikel 27 **verplicht staten om een open en bevorderlijke werkomgeving te creëren, ook in de privésector.**³⁷¹
- Het **bestaande model voor het toekennen van de subsidie** is niet doeltreffend en **werkt eerder demotiverend dan dat het de werkgevers aanmoedigt om personen met een handicap tewerk te stellen.** Het vereist werkgevers immers om een bijkomende applicatieprocedure te doorlopen waarvan de duur en de uitkomst onzeker zijn. Tegelijkertijd kan de persoon met een handicap zelf niet deelnemen aan de procedure. De aanvragers worden zo in een nadelige positie geplaatst wat kan leiden tot indirecte discriminatie.³⁷²

Het beleid lijkt verder het medisch model van handicap aan te nemen aangezien handicap benaderd wordt als iets dat van voorbijgaande aard is en dat met verloop van tijd overwonnen of genezen kan worden.^{373 374}

- Deze situatie is niet in overeenstemming met artikel 27 §1, h dat vereist dat **staten de werkgelegenheid voor personen met een handicap in de private sector bevorderen door middel van passend beleid en passende maatregelen**, waaronder voorkeursbeleid, aanmoedigingspremies en andere maatregelen.³⁷⁵
- Duistsland schendt de verplichtingen onder **artikel 27 §1, h** samen gelezen met **artikel 3, a)** (respect voor de inherente waardigheid, persoonlijke autonomie, met inbegrip van de vrijheid zelf keuzes te maken en de onafhankelijkheid van de persoon), **b)** (non-discriminatie), **c)** (volledige en daadwerkelijke participatie in, en opname in de samenleving) en **e)** (gelijke kansen), **artikel 4 § 1, a)** (staten zijn verplicht om alle relevante wetgevende, bestuurlijke en andere maatregelen aan te nemen voor de implementatie van de rechten van het Verdrag) en **artikel 5 §1** (staten erkennen dat eenieder gelijk is voor de wet en zonder aanzien des persoons recht heeft op dezelfde bescherming door, en hetzelfde voordeel van de wet).³⁷⁶

---

³⁷¹ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.2.

³⁷² VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.2.

³⁷³ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.2.

³⁷⁴ Het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, 11 april 2012) en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, 3 oktober 2013) benaderden 'handicap' reeds vanuit een sociaal model in plaats van een medisch model (zie bespreking artikel 1, §1 - "personen met een handicap").

³⁷⁵ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.2.

³⁷⁶ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.2.

2) Artikel 27 §1 (d) en (e):

- Het aantal maatregelen dat werd aangewend om de zoon te helpen, was beperkt in vergelijking met de uitgebreide lijst van beschikbare maatregelen.³⁷⁷
- Artikel 27 §1 (d)³⁷⁸ en (e)³⁷⁹ omvat het recht om te genieten van passende maatregelen voor de bevordering van tewerkstellingsmogelijkheden zoals toegang tot de algemene beroepsvoorlichtingsprogramma's en hulp bij het vinden en verkrijgen van werk.³⁸⁰
- De maatregelen genomen door de Duitse overheid om de integratie van de zoon van de eiser in de arbeidsmarkt voldoen niet aan de vereisten onder **artikel 27 §1 (d) en (e)** samen gelezen met **artikel 3, (a)** (respect voor de inherente waardigheid, persoonlijke autonomie, met inbegrip van de vrijheid zelf keuzes te maken en de onafhankelijkheid van de persoon), **(b)** (non-discriminatie), **(c)** (volledige en daadwerkelijke participatie in, en opname in de samenleving) en **(e)** (gelijke kansen), **artikel 4 § 1 (a)** (staten zijn verplicht om alle relevante wetgevende, bestuurlijke en andere maatregelen aan te nemen voor de implementatie van de rechten van het Verdrag) en **(b)** (staten verplichten zich ertoe alle relevante maatregelen te nemen om bestaande wetten, voorschriften, gebruiken en praktijken aan te passen, of af te schaffen die discriminatie vormen van personen met een handicap) en **artikel 5 §1** (staten erkennen dat eenieder gelijk is voor de wet en zonder aanzien des persoons recht heeft op dezelfde bescherming door, en hetzelfde voordeel van de wet).³⁸¹

Het Comité oordeelt dat Duitsland:³⁸²

- met betrekking tot de zoon van de eiser: de schending van zijn verplichtingen onder het Verdrag wegnemen door de zaak van de jongeman te herbekijken en alle beschikbare maatregelen te nemen om de werkgelegenheidskansen op doeltreffende wijze te bevorderen. Verder dient Duitsland passende compensatie voorzien, inbegrepen een vergoeding voor de kosten voor het Comité.

---

³⁷⁷ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.3.

³⁷⁸ "Staten nemen passende maatregelen om personen met een handicap in staat te stellen effectieve toegang te krijgen tot technische en algemene beroepskeuzevoorlichtingsprogramma's, arbeidsbemiddeling, beroepsonderwijs en vervolgoopleidingen".

³⁷⁹ "Staten nemen passende maatregelen om de kans op werk en carrièremogelijkheden voor personen met een handicap op de arbeidsmarkt te bevorderen, alsmede hen te ondersteunen bij het vinden, verwerven en behouden van werk, dan wel de terugkeer naar werk".

³⁸⁰ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.3.

³⁸¹ VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §6.3.

³⁸² VN-Comité, *Liliane Gröninger*, §7.

- in het algemeen: rekening houdend met het feit dat de wetgeving dateert van voor de ratificatie van het Verdrag, gelijkaardige schendingen in de toekomst dient te vermijden en dit onder andere door:
  - de inhoud en het functioneren van het model voor de toekenning van de integratiesubsidies aan individuen die op permanente wijze een handicap hebben, te herbekijken,
  - garanderen dat de principes van het Verdrag volledig worden nageleefd, en
  - ervoor zorgen dat potentiële werkgevers kunnen genieten van dit model in passende gevallen.

Aandachtspunt(en)

1) Artikel 27 §1, h:

- Artikel 27 §1, h verplicht staten om de werkgelegenheid voor personen met een handicap in de private sector te bevorderen door middel van passend beleid en passende maatregelen, waaronder voorkeursbeleid, aanmoedigingspremies en andere maatregelen.
- Een model voor het toekennen van een subsidie aan werkgevers indien ze personen met een handicap tewerkstellen, is niet doeltreffend en werkt eerder demotiverend dan dat het de werkgevers aanmoedigt om personen met een handicap tewerk te stellen. De aanvragers worden zo in een nadelige positie geplaatst wat kan leiden tot indirecte discriminatie.

Het beleid lijkt verder het medisch model van handicap aan te nemen aangezien handicap benaderd wordt als iets dat van voorbijgaande aard is en dat met verloop van tijd overwonnen of genezen kan worden.³⁸³

⇒ een dergelijk model is in strijd met artikel 27 §1, h.

2) Artikel 27 §1, d en e:

- Artikel 27 §1 (d) en (e) omvatten het recht om te genieten van passende maatregelen voor de bevordering van tewerkstellingsmogelijkheden, zoals toegang tot de algemene beroepsvoorlichtingsprogramma's en hulp bij het vinden en verkrijgen van werk.

---

³⁸³ Het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ C-335/11 en C-337/11, *Jette Ring*, 11 april 2012) en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM n° 552/10, *I.B. v. Griekenland*, 3 oktober 2013) benaderden 'handicap' reeds vanuit een sociaal model in plaats van een medisch model (zie bespreking artikel 1, §1 - "personen met een handicap").

- Het assortiment van maatregelen die werden gebruikt om een persoon met een handicap te helpen, was beperkt in vergelijking met de uitgebreide lijst van beschikbare maatregelen.

⇒ Er is een schending van artikel 27 § 1, d en e.

In feite:

Een persoon met een handicap neemt deel aan een examen voor een technische post bij een universiteit. Deze laatste is de verbintenis aangegaan volgens dewelke de helft van de jobs beschikbaar via een examen moet voorbehouden zijn voor een persoon met een handicap. Hij slaagt in het examen, behaalt de derde plaats, maar is niet weerhouden voor de job.

De beslissing

Het Comité is de mening toegedaan dat de vraagsteller geen enkel bewijs geleverd heeft waaruit kan besloten worden dat de beslissing van de Raad van State manifest arbitrair zou zijn of dat er sprake is van rechtsweigeren. In die omstandigheden besluit het Comité dat de beslissing berustte op objectieve en redelijke overwegingen. Het Comité meent dat er dus geen schending is van artikel 27 van het verdrag.

Aandachtspunt

Op het ogenblik dat de feiten zich voordoen is het Verdrag nog niet in voege getreden in Italië. De Staat roept dienvolgens in dat het Comité niet *ratione temporis* bevoegd is.

Het Comité meent dat het niet *ratione temporis* gehinderd is om de vraag te onderzoeken aangezien bepaalde gerechtelijke en administratieve procedures ingesteld door de vraagsteller plaatsvonden nadat het Verdrag en bijhorend Protocol in Italië in voege waren getreden (nr. 7.5.).

---

³⁸⁴ Communication 9/2012, session 25 mars – 17 avril 2015, Etat partie : Italie
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/099/81/PDF/G1509981.pdf?OpenElement>

Nationale rechtspraak - België

Bauwens³⁸⁵

In feite

De heer Bauwens lijdt aan congenitale syndactylie, een aangeboren vergroeiing van de vingers. Hij werkte als uitzendkracht op proef voor een computerspecialzaak toen de zaakvoerder hem een vast contract beloofde indien hij zijn andere job onmiddellijk opzegde. Nadat hij dit had gedaan, liet de zaakvoerder hem weten dat hij toch geen vast contract kreeg en dat ook zijn uitzendcontract werd beëindigd.

In rechte

Op basis van een opname van een gesprek tussen de ouders van de heer Bauwens en de zaakvoerder blijkt dat de beslissing om de heer Bauwens niet aan te werven was ingegeven door de congenitale syndactylie. Dat leidt tot een vermoeden van discriminatie in hoofde van de zaakvoerder.

De rechtbank besluit dat de zaakvoerder er niet in slaagt het tegenbewijs te leveren voor het vermoeden van discriminatie. Het uitsluiten van een persoon met congenitale syndactylie beantwoordt immers niet aan een objectief, noch een legitiem doel.

Het **tegemoetkomen aan wensen van andere werknemers en/of aan wensen van het cliënteel is geen rechtvaardiging** voor een direct onderscheid op grond van fysieke of genetische eigenschap en/of handicap. Dit argument vormt ook **geen wezenlijke en bepalende beroepsvereiste**.

Er werden ook geen redelijke aanpassingen getroffen om een indiensttreding mogelijk te maken.

---

³⁸⁵ Arbrb. Brugge A.R. nrs. 12/2552/A en 12/2596/A, 10 december 2012.

De zaakvoerster maakt zich schuldig aan een directe discriminatie op grond van fysieke of genetische eigenschap en/of handicap in strijd met artikel 14 van de antidiscriminatiewet van 10 mei 2007.

De heer Bauwens heeft recht op een forfaitaire schadevergoeding gelijk aan een bruto beloning van zes maanden.

Aandachtspunt(en)

- 1) Het tegemoetkomen aan wensen van andere werknemers en/of aan wensen van het cliënteel is geen rechtvaardiging voor een direct onderscheid op grond van fysieke of genetische eigenschap en/of handicap.
- 2) Dat argument vormt ook geen wezenlijke en bepalende beroepsvereiste.

Artikel 28 - Behoorlijke levensstandaard en sociale bescherming

“1. De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op een behoorlijke levensstandaard voor henzelf en voor hun gezinnen, met inbegrip van voldoende voeding, kleding en huisvesting en op de voortdurende verbetering van hun levensomstandigheden, en nemen passende maatregelen om de uitoefening van dit recht zonder discriminatie op grond van handicap te beschermen en te bevorderen.

2. De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op sociale bescherming en op het genot van dat recht zonder discriminatie op grond van handicap, en nemen passende maatregelen om de verwezenlijking van dat recht te waarborgen en te stimuleren, met inbegrip van maatregelen om:

- a. de gelijke toegang voor personen met een handicap tot voorzieningen op het gebied van zuiver water te waarborgen, alsmede toegang te waarborgen tot passende en betaalbare diensten, instrumenten en andere vormen van ondersteuning voor aan de handicap gerelateerde behoeften;
- b. de toegang voor personen met een handicap, in het bijzonder voor vrouwen, meisjes en ouderen, tot programma's voor sociale bescherming en het terugdringen van de armoede te waarborgen;
- c. voor personen met een handicap en hun gezinnen die in armoede leven de toegang tot hulp van de overheid te waarborgen, voor aan de handicap gerelateerde kosten, met inbegrip van adequate training, advisering, financiële hulp en mantelzorgondersteunende zorg;
- d. de toegang voor personen met een handicap te waarborgen tot sociale huisvestingsprogramma's;
- e. de toegang voor personen met een handicap te waarborgen tot pensioensuitkeringen en -programma's.”

Hof van justitie van de Europese Unie

Johann Odar³⁸⁶

In feite

Een werknemer, Odar, geboren in 1950 met een zware handicap (erkende invaliditeitsgraad van 50%), verliest zijn job als hij 59 is. In Duitsland is de pensioengerechtigde leeftijd vastgesteld op 65 jaar, 60 jaar voor personen met een zware handicap.

Het bedrijf waar hij was tewerk gesteld voorzag, in het kader van een collectieve arbeidsovereenkomst, in een systeem gebonden aan leeftijd en anciënniteit voor werknemers die het bedrijf wensen te verlaten. Er wordt ook een alternatieve formule voorzien voor werknemers ouder dan 54 jaar. Het bedrijf past op de situatie van Odar de alternatieve formule toe rekening houdend met het feit dat hij vanaf 60 jaar aanspraak kan maken op een pensioen voor personen met een handicap. Het bedrag dat daaruit voortvloeit ligt merkkelijk lager dan wanneer men de alternatieve formule toepast rekening houdend met de algemene leeftijd voor het pensioen (65 jaar).

In rechte

- 1) De artikelen 2, lid 2, en 6, lid 1, van richtlijn 2000/78³⁸⁷ verzetten zich niet tegen een ondernemings- of sectorale regeling inzake sociale zekerheid die bepaalt dat de vergoeding voor medewerkers van die onderneming die ouder zijn dan 54 jaar en om bedrijfseconomische redenen worden ontslagen, wordt berekend op basis van de vroegst mogelijke pensioendatum, zodat de vergoeding lager is dan het volgens de standaardformule berekende bedrag, dat in het bijzonder gebaseerd is op het aantal dienstjaren bij de onderneming, met dien verstande dat zij ten minste de helft daarvan bedraagt.³⁸⁸

---

³⁸⁶ HvJ C-152/11, *Johann Odar v. Baxter Deutschland GmbH*, 6 december 2012, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=131494&pageIndex=0&doclang=NL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=525425>.

³⁸⁷ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep, Pb.L. 2 december 2000, afl. 303, 16-22.

³⁸⁸ HvJ C-152/11, *Odar*, §73.

- 2) Artikel 2, lid 2, van richtlijn 2000/78 verzet zich tegen een ondernemings- of sectorale regeling inzake sociale zekerheid die bepaalt dat de vergoeding voor medewerkers van die onderneming die ouder zijn dan 54 jaar en om bedrijfseconomische redenen worden ontslagen, wordt berekend op basis van de vroegst mogelijke pensioendatum, zodat de vergoeding lager is dan het volgens de standaardformule berekende bedrag, dat in het bijzonder gebaseerd is op het aantal dienstjaren bij de onderneming, met dien verstande dat zij ten minste de helft daarvan bedraagt, en dat bij die andere berekeningswijze rekening wordt gehouden met de mogelijkheid wegens een handicap vervroegd met pensioen te gaan.³⁸⁹

Aandachtspunt(en)

- 1) Het Hof analyseert afzonderlijk de leeftijd en de handicap:

Inzake leeftijd meent het Hof dat het onderscheid stoelt op een legitiem doel bestaande uit:

- Bescherming van jongere werknemers en hulp bij hun herintrede in de beroepswereld.³⁹⁰
- Rekening houdend met de noodzaak van een juiste verdeling van beperkte middelen binnen een sociaal plan.³⁹¹
- Vermijden dat een ontslagvergoeding ten gunste komt van personen die geen nieuwe job zoeken maar die een vervangingsinkomen gaan ontvangen onder de vorm van een ouderdomspensioen.³⁹²

Inzake de handicap, zelfs als het doel legitiem is, doorstaat het niet de proportionaliteitstoetsing aangezien:³⁹³

- Personen met een zware handicap meer moeite hebben dan valide mensen om opnieuw een job te vinden.
- Te meer daar dit probleem toeneemt naarmate de pensioenleeftijd nadert.
- Ze hebben specifieke behoeften en hun toestand gaat er meestal niet op vooruit.
- De 'voordelen' verbonden aan hun situatie worden teniet gedaan door de genomen maatregelen.

- 2) Dit arrest kan in verband worden gebracht met artikel 28 §2 (e) VN-Verdrag Handicap dat bepaalt dat staten het recht van personen met een handicap op sociale bescherming en op het genot van dat recht zonder discriminatie op grond van handicap erkennen, en passende maatregelen nemen om de verwezenlijking van dat recht te waarborgen en te stimuleren, met inbegrip van maatregelen om: e) de toegang voor personen met een handicap te waarborgen tot pensioenuitkeringen en -programma's.

---

³⁸⁹ HvJ C-152/11, *Odar*, §73.

³⁹⁰ HvJ C-152/11, *Odar*, §42.

³⁹¹ HvJ C-152/11, *Odar*, §42.

³⁹² HvJ C-152/11, *Odar*, §44.

³⁹³ HvJ C-152/11, *Odar*, §69.

Artikel 29 – Participatie in het politieke en openbare leven

“De Staten die Partij zijn garanderen personen met een handicap politieke rechten en de mogelijkheid deze op voet van gelijkheid met anderen uit te oefenen, en verplichten zich:

a. te waarborgen dat personen met een handicap daadwerkelijk en ten volle kunnen participeren in het politieke en openbare leven, hetzij rechtstreeks, hetzij via vrij gekozen vertegenwoordigers, met inbegrip van het recht, en de gelegenheid, voor personen met een handicap hun stem uit te brengen en gekozen te worden, onder andere door:

i. te waarborgen dat de stemprocedures, -faciliteiten en voorzieningen adequaat, toegankelijk en gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn;

ii. het recht van personen met een handicap te beschermen om in het geheim hun stem uit te brengen bij verkiezingen en publieksreferenda zonder intimidatie en om zich verkiesbaar te stellen, op alle niveaus van de overheid een functie te bekleden en alle openbare taken uit te oefenen, waarbij het gebruik van ondersteunende en nieuwe technologieën, indien van toepassing, wordt vergemakkelijkt;

iii. de vrije wilsuiting van personen met een handicap als kiezers te waarborgen en daartoe, waar nodig, op hun verzoek ondersteuning toe te staan bij het uitbrengen van hun stem door een persoon van hun eigen keuze;

b. actief een omgeving te bevorderen waarin personen met een handicap daadwerkelijk en ten volle kunnen participeren in de uitoefening van openbare functies, zonder discriminatie en op voet van gelijkheid met anderen en hun participatie in publieke aangelegenheden aan te moedigen, waaronder:

i. de participatie in non-gouvernementele organisaties en verenigingen die zich bezighouden met het openbare en politieke leven in het land en in de activiteiten en het bestuur van politieke partijen;

ii. het oprichten en zich aansluiten bij organisaties van personen met een handicap die hen vertegenwoordigen op internationaal, nationaal, regionaal en lokaal niveau.”

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Kiss v. Hongarije³⁹⁴

In feite

In 1991 werd bij de eiser, geboren in 1945, een manische depressie gediagnosticeerd. In 2005 werd hij onder gedeeltelijke voogdij geplaatst. Deze maatregel heeft, naast gevolgen terug te vinden in het Burgerlijk Wetboek, in overeenstemming met de Hongaarse Grondwet ook automatisch tot gevolg dat het stemrecht wordt ontnomen.³⁹⁵

De eiser argumenteert voor het Hof dat de ontzetting uit zijn stemrecht omwille van de gedeeltelijke voogdij ongerechtvaardigd is, niet kan worden aangevochten omdat het gebaseerd is op de grondwet en discriminatoir is en strijdig met artikel 3 van het Eerste Protocol (Recht op vrije verkiezingen. De Hoge Verdragsluitende Partijen verbinden zich om met redelijke tussenpozen vrije, geheime verkiezingen te houden onder voorwaarden die de vrije meningsuiting van het volk bij het kiezen van de wetgevende macht waarborgen).³⁹⁶ Verder verwees de eiser ook naar artikel 12 (Gelijkheid voor de wet) en artikel 29 (Participatie in het politieke en openbare leven) van het VN-Verdrag Handicap.

In rechte

- 1) De maatregel streeft een legitiem doel na, met name ervoor zorgen dat enkel burgers die bekwaam zijn om de gevolgen van hun beslissingen in te schatten en om bewuste en oordeelkundige beslissingen te nemen, deelnemen aan het openbaar bestuur.³⁹⁷
- 2) De beperking van het stemrecht geldt zonder dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen zij die onder volledige en zij die onder gedeeltelijke voogdij zijn geplaatst.³⁹⁸
- 3) Hoewel de appreciatiemarge in dit domein wijd is, kan het Hof niet aanvaarden dat een absolute onmogelijkheid om te stemmen voor elke persoon onder gedeeltelijke voogdij, onafhankelijk van zijn of haar werkelijke mogelijkheden, binnen de appreciatiemarge van

---

³⁹⁴ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, 20 mei 2010, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98800#{"itemid":\["001-98800"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98800#{).

³⁹⁵ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §§ 6-7.

³⁹⁶ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §18.

³⁹⁷ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §38.

³⁹⁸ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §39.

de staat valt.³⁹⁹ Bovendien wordt de wijde appreciatiemarge ingeperkt doordat de beperkingen op fundamentele rechten in dit geval betrekking hebben op een groep uit de samenleving, personen met een mentale handicap, die in het verleden geleden aanzienlijk is gediscrimineerd waardoor de beperkingen heel gewichtige redenen dienen te hebben.⁴⁰⁰

- 4) Het Hof besluit dat een willekeurige ontzetting uit het stemrecht en dit zonder enige geïndividualiseerde evaluatie en louter gebaseerd op een mentale handicap die een gedeeltelijke voogdij vereist, niet compatibel is met het legitieme doel om het stemrecht in te perken. Er is een schending van artikel 3 van het Eerste Protocol.⁴⁰¹

Aandachtspunt(en)

- 1) Dit arrest kan in verband worden gebracht met artikel 12 VN-Verdrag Handicap (gelijkheid voor de wet).
- 2) Uit het arrest kan worden afgeleid dat indien de ontzetting uit het stemrecht gebaseerd is op een individuele evaluatie, deze ontzetting artikel 3 van het Eerste Protocol niet zou schenden.

Dat is een andere visie dan deze van het VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap dat bepaalt dat de ontzetting uit het recht om te stemmen op basis van een psychosociale of intellectuele handicap, ook indien deze beperking gebaseerd is op een geïndividualiseerde inschatting van de bekwaamheid van de persoon, maakt discriminatie uit op grond van handicap (zie *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.4).

---

³⁹⁹ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §§ 41-42.

⁴⁰⁰ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §42.

⁴⁰¹ EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §44.

VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije⁴⁰²

In feite

Zes personen die lijden aan een intellectuele handicap werden onder gedeeltelijke of algemene voogdij geplaatst op basis van rechterlijke uitspraken. Krachtens de Hongaarse grondwet hebben personen onder voogdij geen recht om te stemmen en worden hun namen automatisch uit het verkiezingsregister verwijderd. Daardoor konden de eisers niet deelnemen aan de parlementaire en gemeentelijke verkiezingen in 2010. Tot op vandaag de dag zijn ze ontzet uit hun rechten en kunnen ze niet deelnemen aan verkiezingen.⁴⁰³

De eisers argumenteren dat de automatische ontzetting uit hun kiesrechten, ongeacht de aard van de handicap en de individuele capaciteiten, discriminatoir is en ongerechtvaardigd.⁴⁰⁴

Hongarije argumenteert dat de grondwet gewijzigd is en dat het nieuwe artikel XXIII §6 van de Fundamentele Wet en artikel 26§2 van de Tijdelijke Bepalingen van de Fundamentele Wet een geïndividualiseerde inschatting inhouden van het recht om te stemmen van een persoon met een handicap, gebaseerd op zijn handelingsbekwaamheid.⁴⁰⁵

In rechte

- 1) Hongarije geeft een louter abstracte omschrijving van de nieuwe wetgeving toepasselijk op personen onder voogdij, zonder dat ze daarbij aantoonst hoe dit regime invloed heeft op de eisers. De staat heeft ook niet gereageerd op het feit dat de eisers niet konden stemmen in 2010 en tot op de dag van vandaag ontzet zijn uit hun stemrechten door hun plaatsing onder voogdij, dit ondanks de wettelijke veranderingen die zijn doorgevoerd.⁴⁰⁶

---

⁴⁰² VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap CRPD/C/109/D/4/2011, *Zsolt Bujdosó, Jánosné Ildikó Márkus, Viktória Márton, Sándor Mészáros, Gergely Polk en János Szabó v. Hongarije*, 21 juni 2013, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2f10%2fD%2f4%2f2011&Lang=en.

⁴⁰³ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §2.

⁴⁰⁴ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.2.

⁴⁰⁵ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.2.

⁴⁰⁶ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.3.

- 2) Artikel 29 vereist dat staten ervoor zorgen dat personen met een handicap effectief en ten volle kunnen participeren in het politieke en openbare leven op een gelijke basis met anderen. **Dat houdt ook de verplichting in om het stemrecht te garanderen.**⁴⁰⁷

Artikel 29 voorziet noch in enige redelijke beperking noch in een uitzondering op de verplichtingen van de staat voor enige groep van personen met een handicap. **De ontzetting uit het recht om te stemmen op basis van een psychosociale of intellectuele handicap, ook indien deze beperking gebaseerd is op een geïndividualiseerde inschatting van de bekwaamheid van de persoon, maakt discriminatie uit op grond van handicap.**⁴⁰⁸

Het Comité verwijst naar zijn *concluding observations* over Tunesië waarbij het Tunesië aanspoorde om “**dringend wetgevende maatregelen te implementeren die garanderen dat personen met een handicap, onder wie personen die onder voogdij staan, hun recht om te stemmen en deel te nemen aan het openbare leven op voet van gelijkheid met anderen kunnen uitoefenen**”. Ook in zijn *concluding observations* over Spanje drukte het comité zijn **bezorgdheid uit over het feit dat het recht om te stemmen beperkt kan worden als de persoon niet meer handelingsbekwaam is of in een instelling is geplaatst.**⁴⁰⁹

De Hongaarse bepalingen zijn in strijd met artikel 29 doordat ze rechtbanken toelaten om personen met een intellectuele handicap het recht om te stemmen en verkozen te worden te ontnemen.⁴¹⁰

- 3) De inschatting van de bekwaamheid van een individu is discriminatoir zodat de maatregel niet legitiem is. Daarenboven is ze niet proportioneel aan het doel om de integriteit van het politieke systeem van de staat te bewaren.

Krachtens artikel 29 is Hongarije verplicht zijn stemprocedures aan te passen door ervoor te zorgen dat ze adequaat, toegankelijk en gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn (artikel 29 (a) (i)).

Verder dienen ze personen met een handicap waar nodig, op hun verzoek ondersteuning toe te staan bij het uitbrengen van hun stem door een persoon van hun eigen keuze (artikel 29 (a) (iii)).

---

⁴⁰⁷ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.4.

⁴⁰⁸ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.4.

⁴⁰⁹ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.4.

⁴¹⁰ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.4.

Op deze manier kan Hongarije garanderen dat personen met een intellectuele handicap een bevoegde stem uitbrengen, op voet van gelijkheid met anderen (artikel 29), terwijl ze tegelijkertijd het stemgeheim (artikel 29 (a) (i)) waarborgen.⁴¹¹

- 4) Hongarije heeft artikel 29 op zich gelezen of in samenhang met artikel 12 (gelijkheid voor de wet) geschonden.⁴¹²

Het Comité vereist dat Hongarije:⁴¹³

- Met betrekking tot de eisers: de verwijdering van de namen van de eisers uit de verkiezingsregisters ongedaan maakt en hen passende compensatie aanbiedt voor de morele schade die zij hebben geleden doordat ze niet konden stemmen en voor de gerechtskosten.
- In het algemeen: gelijkaardige schendingen in de toekomst vermijdt door:
  - de intrekking van artikel XXIII, §6 van de Fundamentele Wet en artikel 26, §2 van de Transitionele Bepalingen van de Fundamentele Wet in overweging te nemen. Deze bepalingen zijn immers strijdig met artikelen 12 en 29 VN-Verdrag Handicap;
  - wetten uit te vaardigen die het recht om te stemmen erkennen voor alle personen met een handicap, zonder enige “bekwaamheidsinschatting”, ook voor zij die meer nood hebben aan hulp en passende bijstand en die passende bijstand en redelijke aanpassingen voorzien zodat personen met een handicap hun politieke rechten kunnen uitoefenen; en
  - het recht om te stemmen, op voet van gelijkheid met anderen, in de praktijk te garanderen. De procedures om te stemmen, de faciliteiten en de hulpmiddelen dienen daarbij adequaat, toegankelijk en gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn. Verder dient Hongarije, waar nodig, op verzoek van de betrokken persoon in de mogelijkheid te voorzien dat de persoon bij het stemmen geholpen wordt door een persoon van zijn keuze.

Aandachtspunt(en)

- 1) Artikel 29 vereist dat staten ervoor zorgen dat personen met een handicap effectief en ten volle kunnen participeren in het politieke en openbare leven op een gelijke basis met anderen. **Dat houdt ook de verplichting in om het stemrecht te garanderen.**
- 2) Artikel 29 voorziet noch in enige redelijke beperking noch in een uitzondering op de verplichtingen van de staat voor enige groep van personen met een handicap. **De ontzetting uit het recht om te stemmen op basis van een psychosociale of intellectuele**

---

⁴¹¹ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.6.

⁴¹² VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §9.7.

⁴¹³ VN-Comité, *Zsolt Bujdosó en anderen v. Hongarije*, §10.

handicap, ook indien deze beperking gebaseerd is op een geïndividualiseerde inschatting van de bekwaamheid van de persoon, maakt discriminatie uit op grond van handicap.

Dat is een andere zienswijze dan die van het EHRM: een ontzetting uit het stemrecht op basis van een individuele evaluatie zou geen schending van artikel 3 van het Eerste Protocol (Recht op vrije verkiezingen. De Hoge Verdragsluitende Partijen verbinden zich om met redelijke tussenpozen vrije, geheime verkiezingen te houden onder voorwaarden die de vrije meningsuiting van het volk bij het kiezen van de wetgevende macht waarborgen) uitmaken (EHRM n°38832/06, *Kiss v. Hongarije*, §44.).